

በዚህ ምክንያት እያንዳንዱ ግለሰብ ራሱን በውል ወደ ግወቅ ይደርሳል። ራሱን በግወቅ ደረጃ አንድ ሰው በህግ-ምግባር፣ በሞራል፣ በእሴታዊ ብቃትና ኃላፊነትን በመወጣት ደረጃ ወደ ብቁነት ደረሰ ግለሰብ ነው። ለእነዚህ የመሪነት ሂደትና የጋራ ራሳዮች በጋራ ተጠያቂነትና ኃላፊነት ስሜት ይጠቃለላሉ። አላስፈላጊ የሰነ-ምግባር ጉድለቶችና ችግሮችም በአብዛኛው በቁጥጥር ስር ይገባሉ። ግለሰብ-ተኮር የሆነ አቀራረብ የሚያሻው አነዚህ ሁኔታዎች በሁሉም ተከታዮች ዘንድ ተመጣጣኝ ብቃትና ግንዛቤ እንዲያገኙ ነው።

በመሪነት ልምድ ውስጥ የወል አመለካከት የሚዘወተርበት ሁኔታ አለ። ይህ አመለካከት ግለሰቡን ጨፍልቆ አያልፍም። ለው ግንኙነት በግለሰብ ደረጃ ቦታ ሲያገኝና ሊደረግለት የሚገባውን አልሚ ድጋፍ ሲያገኝ የሚኖረው ልውጠት ከግለሰቡ ጀምሮ ብዙኃኑን የሚያዳርስ ይሆናል። ግለሰብ ተከታይም የጋራ ራሳዮችን በቀላሉ የራሱ አድርጎ የመቁጠርና ምጡቅ የሆነ የሰነ-ምግባር ግንዛቤና ውሳኔ ላይ ሊደርስ ይችላል። ይህ ሁኔታ የመሪና ተከታይን ግንኙነት ብቻ ሳይሆን ጠቅላላውን ሥርዓት ከጊዜአዊና ግለሰባዊ ፍጆታ ወደ ምጡቅና መርሐዊ እሴት ያሻግራል። በአጠቃላይ የአራቱ የልውጠታዊ መሪነት ባህርያት ድምር ውጤት ከሚጠበቀው የላቀ ውጤት የሚያመጣ ሁኔታ መፍጠር ነው። ታላቢ የሚደረገው በእያንዳንዱ ሰው ግንዛቤ፣ ምግባርና የሰነ-ምግባር ልውጠት ማምጣት ነው። ይህ ጉዳይ ምን ያህል ታማኝነት ያለው ለመሆኑ ከዚህ በፊት በተደረጉ ውይይቶች ተገልጧል።

በመጨረሻ ግልጽ መሆን ያለበት የመሪነት ንድፈ-ሐሳብና ተሞክሮዎች ግለሰብ ተከታይን በሚሰውጠባቸው ሁኔታ አስተማሪ የሆነ ሂደት ውስጥ መግባት ነው። በዚህ ምክንያትም በጠቅላላው ተሳታፊ መሐል የሚቀራረብ የግንዛቤ፣ ሰነ-ምግባርና ግብረ-ገብ እሴቶች የፍልስፍናና የመስጠት ደረጃ ይፈጠራል። የለውጡ ደረጃ አስቀድሞ የአተያየት ለውጥን፣ ቀጥሎም የባህርይና ተሞክሮ ለውጥን ማምጣት ነው። ይህ ሁኔታ ወደ ባህልነት ይለወጥና የማያቋርጥ የለውጥ ሂደት ውስጥ ያደርሳል።

ምዕራፍ አስር

የልውጠታዊ መሪነት መሟገቻዎች።

ይህን ምዕራፍ በሁለት ጥልቅ ሐሳብ ያዘሉ ጥቅሶች መካከል ይገባል። “በእሴታዊ ሕይወት ውስጥ መሪዎች ሊያውቁት የሚገባው ከፍተኛ ብላጫ ያለው ምክር ጀሌን እንደ ጀሌ ወይም ንጉሥን እንደ ንጉሥ ማስተናገድ ሳይሆን፣ ማንኛውንም የሰው ልጅ እንደ ሰው ልጅነቱ መመልከት መቻል ነው” (በርንሰ 1978:462)። ይህ አባባል ከፍተኛ የግብረ-ገብና የሰነ-ምግባር ብሰላትን የሚጠይቅ ምጡቅ ሐሳብ ነው። በተጨማሪም ውድሮዊልሰን የተባሉት የቀድሞ የአሜሪካ ፕሬዚደንት “መሪ ማለት የሕዝብን ምናብ-ሕሊና ማንበብና መተርጎም የሚችል፣ ሕዝብን ከገባቸው ዕለታዊ የጎር ውጥንቅጥ የሚያወጣ ደፋር ሰው ነው። ሰዎች ትክክለኛ ክብር ወዳለው ማንነታቸው መጥቀው እንዲወጡ ማድረግ ደግሞ የአውነተኛ ልውጠታዊ መሪ የሞራል ተልእኮ ነው” (በርንሰ 1978:462) በለው ነበር።

ከላይ የተጠቀሱት ሁለት ጥቅሶች አማካይ ይዘት የልውጠታዊ መሪነት ከፍተኛ እሴት የሰው ልጆችን ክብር፣ ሰብአዊ እኩልነትና የሰው ልጆችን ልዩ ልዩ ጥያቄዎች በመርህ ላይ በተመሠረተ መንገድ የሚመልስ ንድፈ-ሐሳብ መሆኑ ነው። የሰው ልጅ በተደራጀ መልኩ የሚከውናቸውን እንቅስቃሴዎች ሁሉ በእሴቶችና መርሆዎች ላይ መምራት ይቻላል። የተደራጀ ሲባል በየትኛውም መስክ የተሰለፈ የተወሰነና የሚታወቅ ተቋማዊ መዋቅር የሚከተል የመሪነትን ተሞክሮ ሁሉ ያጠቃልላል። ስለዚህ የአንድ ሕዝብ ነፃነት፣ ደስታና እኩልነት ወይም የአንድ ተቋም ውጤታማነት በመርህና በእሴት ላይ የተመሠረተ መሪነት በመስጠት እውን ይሆናል።

እውነተኛ መሪዎች የሚባሉት የግልን ሰግብግብ ፍላጎቶች በላቀ ሰነ-ምግባራዊ እሴት በተኩ፣ በጥቅም ከታወረ አስተሳሰብ ወጥተው በምጡቅ መርህ የጋራን ፍላጎት ያለ ብዥታ ያዩ፣ እሴቶቻቸው የማይዋዥቁ መሪዎች ናቸው። አንዲህ ያሉ መሪዎችን ለማፍራት የተዋጣለት የመሪነት ንድፈ-ሐሳብና እሴት ተኮር አቀራረብ ወገኝ መሆኑ በድጋሚ ይሰመርበታል። እሴቶችና መርሆዎችን በመቅረጹ ሂደት ቤተ እምነቶች፣ ምሁራን፣ የሲቪክ ተቋሞችና ማንኛውም ለሰዎች ግድ የሚሰኝ ሁሉ በተቀናጀ ድርሻ አለው። ከዚህ አንፃር ይህ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ የሚያነሳቸውን አቢይ የመከራከሪያ ሐሳቦች መመልከት ጠቀሜታው ሰፊ ነው። የልውጠታዊ መሪነትን ንድፈ-ሐሳብ ታማኒ የሚያሰኘው ይህ መሠረታዊ አቀራረብ ነው።

የንድፈ-ሐሳቡን የመከራከሪያ ነጥቦች ከዘርፉ ምሁራን መሐል ነቅሶ ያወጣ የለም። በእኔ ግንዛቤ የንድፈ-ሐሳቡን መከራከሪያ ሐሳቦች ነቅሶን ካላወጣንና በተጠያቂነት አሳማኝ ማለገጃ ካላቀረብን ይህ የምርምር ዘርፍ ከሌሎች የመሪነት የመርምር ዘርፎች በምንና እንዴት እንደሚልቅ ማሳየት ያስቸግራል። በተጨማሪም መሪነትን እንደ ሳይንስ ለማየት የሚደረገውን ጥራትና ውይይት ያጠናክራል። ስለዚህም ከዚህ በታች የሚነሡትን ዋና ዋና የመከራከሪያ ሐሳቦች በተገለጡት ምክንያቶች ነቅሼ አውጥቻለሁ። እነዚህን ሐሳቦች የምርምር መረጃና የሰሌዳ ሂደት በግል ለመገንዘብ ለሚፈልጉ እንባቢያን ምክራ በመጽሐፍ መጨረሻ የቀረቡትን ማጣቀሻ መጽሐፍት መርጦ ማንበብ ነው። ይህ ጉዳይ ግንዛቤ ከገጽ የሚከተለውን ሐተታ ማገናከብ ቀላል ይሆናል።

1. ሊጋራ ጥቅም ቢጋራ መሰረዝጠር።

ሊጋራ ጥቅም ቢጋራ መሰረዝጠር የሚለው አስተሳሰብ ምን ያህል ተተግባሪ ሊሆን ይችላል? የሚለው ጥያቄ ቀድሞ በር የሚከፍት ይመስለኛል። ምናልባትም ይህ ሁኔታ ሐሳባዊ እንጂ ተጨባጭ አይደለም የሚል አስተያየትም ውልብ ይል ይሆናል። የምንጋገረው ከፍተኛ የሆነ ንቃት ሕሊና፣ የሞራልና የሰነ-ምግባር ግንዛቤአዊ ብዛት ላይ የደረሰን መረዳት ታላቢ በማድረግ ነው። ቀድሞውኑ እንዲህ ያለ የግንዛቤ እምርታ ላይ መድረስ የንድፈ-ሐሳቡ መነሻ መሆኑ መዘንጋት የለበትም። ወደ እዚህ የግንዛቤ ደረጃ ለመድረስ ሊታሰቡ የሚገቡ አስቸጋሪ መንገድና ጥራት የሚጠይቀው ነገር ራሱን ለለውጥ የሚያዘጋጅ ሂደት ላይ መድረስ ነው። በሚለካ፣ በሚሰፈርና በግልጽ የሰነ-ምግባርና ግብረ-ገብ ፍልስፍና ማመን ይገባል።

አንዳንዶች እንደዚህ ያለው ሐሳብ ብዛት ደረጃ ላይ ሊደረስ የሚችለው የዳብረ የዴሞክራሲ ባህል ባዘነት ማግበረሰብ ውስጥ ብቻ እንደ ሆነ ይከራከራሉ። በሌላ በኩል ደግሞ እንዲህ ያለ ሁኔታ ላይ መድረስ የጋርዮቭ ወይም ማግበራዊነት ይዘት ባለው ባህል ውስጥ ይቀላል ይላሉ። ሁለቱንም ሐሳቦች እንዳሉ መቀበል አይቻልም። በመጀመሪያው አስተሳሰብ አንፃር አሳታፊ ወይም ዴሞክራሲያዊ የአመራር ባህል ላይ ለመድረስ የሆነ የሥልጣኔ ደረጃ ላይ መድረስ ወደሚል ግምት ያዘነባል። ካልሠለጠኑ አሳታፊና ሰነ-ምግባራዊ ተጠያቂነት የለመደ የመሪነት ተስፋ መጠበቅ አይኖርም ብሎ ማሰብ አያስከድም።

አማርኛኛ ሴን የምጣኔ ሀብት እድገት ጎዳና ለመጀመር አሰራላጊ የሆኑ ነፃነቶችን መነሻ የደርጋል። በተቃራኒ የዋልት ዋይትማን ርሰው የምጣኔ ሀብት እድገት

ደረጃዎች ፍልስፍና በምጣኔ ሀብት እድገት የመብረር (take-off-stage) ደረጃ የሚባለው ላይ ለመድረስ የሚያስፈልጉትን ግብአት ምክንያቶች የተወሰነ የሥልጣኔ ደረጃ ላይ መድረስን አስፈላጊ በማድረግ ያመለክታል። ይህ እይታ በኋላ ቀርቦት ባህል ውስጥ ለሚገኙ አገሮች ተስፋ ሰጭ አይደለም። በእርግጥ በጠቡ ምክንያቶች ሥልጣኔ እስፈላጊ ቢሆንም፣ የሆነ የሥልጣኔ ደረጃ ላይ ያልደረሱ በአንድ ጊዜ የተሻለ ወደ ተባለ ሥርዓት ለመሻገር እይታውም ማለት ነው። ሥልጣኔ ሂደት ነውና ዴሞክራሲ እይታዋቸውም የሚል መደምደሚያ ላያ መድረስ አይቻልም። ያላደጉት አገሮች ተስፋ ባለብት መቀጠል ነው የሚል ድምዳሜ መቀበል ይከብዳል። በአንፃሩ ባገራችን የመሪነት ታሪክ ሲገመገም እሳታፊነትና ዴሞክራሲያዊነት ባህሳችን እለመሆኑ የችግርቻችን መንስኤ ነው።

ጋርዮቭዊ ባህል አሳታፊ የመሪነት ልምምድን ለማስተናገድ ይመቻል ብሎ ማሰብ የተወሰነ አወንታዊ ገጽ ቢኖረውም፣ እርስ በእርስ የመደጋገፍና የመተባበርን መንፈስ ብቻ እስከ ሰልጠነት ምቹ በር ይከፍታል ማለት ቁንጽል ነው። ተዋራዳዊ በሆነ ሥርዓት ከተዋቀረው የኢትዮጵያ ባህላዊ አስተሳሰብ ጋር በግልጽ ይጋጫል። ከነፍ መርጦ ለታያት፣ ከነው መርጦ ለሹመት፣ ለቁጥቁጥ ያለው ዛፍ አይሆንም ከራስ በላይ ኑሉ ሲሾም ያልበላ ሲሻር ይቆጫዋል ወዘተ... እየተባለ የሚታሰብበት ባህል በጋራ ማደግና መሰወጥ የሚለውን አስተሳሰብ ለማስተናገድ መከበሩን ማተት አያስፈልግም። አንዱ ምክንያት መሪነት ስሙ-መለኮት ነው የሚለውን ባህላዊ እምነት በሁሉም ዘርፎች ተተግባሪ እድርጎ በጭፍት መቀበል ያስቸግራል። በተለይም ከሃይማኖት መድረኮች ውጭ ይህን ሐሳብ እንደ ወረደ ማስተናገድ ይከብዳል። በቤተ እምነቶችም መሐል ቢሆን “አማኞች ሁሉ ካህናት ናቸው” (1ጴጥ. 2፡9) ከሚለው ትምህርት ጋር ይላተማል። በአንፃሩ በዚህ ጨለምተኛ ባህል ውስጥ ብርሃን አይወጣም ብሎ ከማሰብ እንደ ጧፍ ነድዶ ለመጭው ትውልድ ብርሃን ፈንጥቆ ማለፍ ይቻላል። የቆራጥነት ግብር የሰነቀ ሰፊ ጥራት ማድረግ ብርሃናዊ አደራ ነው።

በባህላችን ውስጥ ከምንታዘበው የተቋም ሆነ ማህበራዊ መሪነት ይዘትና ታሪክ አንፃር ልውጧታዊ መሪነት ሊለተናገድ አይችልም ብዬ ማሰብ አልችልም። ወደ ፊት የሚያራምደው የዚህን የመሪነት ንድፈ-ሐሳቦችና እሴቶች ከባህላችን እኳያ እንዴት እንተርጉማቸው የሚለው እሳቤ ነው። የዚህ የመሪነት ንድፈ-ሐሳቦች በየትኛውም ባህል ውስጥ ሊተገበሩ ይችላሉን? የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ በመቶ ሰማኒያ የተለያዩ አገሮች ውስጥ ሰፊና ሳይንሳዊ ዘይቤ ከተከተሉ ጥናቶች በተገኘው ውጤት መልሱ አወንታዊ ነው። ምናልባት ከእያንድ-ዳንዱ ባህል አንፃር መሰላት ያለባቸው እንዳንድ

ጥቃቅን ነገሮች ሊኖሩ ይችላሉ። የሆነ ሆኖ ልውጥታዊ መሪነት ራሱን ከማደስና ከመለወጥ (Self-transformation and self-actualization) ጋር የተያያዘ መሆኑን ለማሰራዳት ቀደም ብሎ የተደረገውን ሐተታ ይታወስ። በርግስ (1978:4) እና ሐንት (1991:187) ልውጥታዊ መሪነት ከሌሎች የመሪነት ዘርፎች ፍጹም የሚለይበት አንድ መለያ ቁም ነገር መሪና ተከታይ እኩል ወደ ተሻለ ሁኔታ መሻገራቸው ነው። የሽግግሩ ግብ ዋና እምርታም መሪዎች ወደ ስነ-ምግባራዊና ግብረ-ገባዊ አምድነት ተከታዮች ወደ መሪነት መሻገር መሆኑ ይታወስ።

ሽግግሩ ተጨባጭ የሚሆነው በልዩ ልዩ መልክ በሚገለጡና መሪና ተከታይ ተስማምተው የተሳሰባቸው ፍላጎቶች፣ ሕልሞችና ተስፋዎች ዳር የሚደርሱበት ሁኔታ በመፍጠሩና ከሁለቱም አካላት ፍላጎቶች ባሻገር ምጡቅ የስነ-ምግባርና የምራል ፋይዳ ወዳሰው የለውጥ አውድ መድረሱ ነው። ይህ አስተሳሰብ ብዙ ባህሎች ከሚጠብቁትና ከሚያስቡት ጋር ሊተያይ ከተለመደው ባህልና አስተሳሰብ ወጣ ማለትን (Counter cultural) ይጠይቃል። የዘርፉ ቀዳሚ ሊቃውንት የሆኑና ሌሎችም ተመራማሪዎች የሚስማሙበት “ልውጥታዊ መሪዎች በፈታቸው የሚገኘውን ማንኛውንም ችግር ወደ ለውጥ ዕድልነት ይለውጡታል” (በርግስ 1978:4) የሚለው ነው። ለዚህም መሻሻና ማሰራያ የጋራ መርህ ይዞ መካከት ነው። “የጽንሰ ሐሳብ መድረሻም የወል አርካታና ግብ ነው” (ባለ 1998:14፣ በርግስ 1978:4)። በዚህና ከዚህ በፊት ስተጠቀሱ ምክንያቶች የልውጥታዊ መሪነት መከራከሪያ ወደ ተሻለ የለውጥ ግብ መስፈንጠሪያ ነው የሚለው እናስተውላለን።

2. ለምጡቅ ዓላማ ከራስ በላይ ማሰብ

የልውጥታዊ መሪነት ሁለተኛው የመከራከሪያ ነጥብ ከተከታይም ይሁን ከመሪ ፍላጎትና ማንነት ለመጠቀ በጎ ዓላማ መርህ ላይ መድረስ የሚለው መሻሻ ነው። በሌላ በኩል የዚህ ሐሳብ ዋና መንደርደሪያ ምጡቅ አሴትና መርህ (ideals) ላይ መድረስ ይቻላል የሚለው ነው። በልውጥታዊ መሪነት አስተሳሰብ የሚመራ አንድ መሪ ተከታዮቹን ከግል ጥቅም አንጻር ከማሰብ ልቀት ወደ ምጡቅ እሴቶች መድረስ እንዲችሉ የሚረዳ የአስተሳሰብ ወይም የንቃተ ህሊና ደረጃ ላይ እንዲደርሱ መርዳት ነው። ይህ የአስተሳሰብ ደረጃ በአንድ መዓልት አይመጣም። ስለዚህም አስፈላጊ ጥያቄዎችን ማጥፋት ግድ ይሆናል። የመጀመሪያው ጥያቄ፣ የንድፈ-ሐሳብ መሠረት ተነሳሽነት ባህርይ ተከታዮችን ያለ ፈቃዳቸው የመሪውን አስተሳሰብ እንዲቀበሉ

ሊያድርግ አይችልም ወይ? ይህ ሁኔታ በሁለት መካከል ለሚኖው ግንኙነት ችግር አያፈጥርም ወይ? የሚል ነው።

የምንነጋገረው በሰው ልጆች መሐል ስለሚገኝ ግንኙነት በመሆኑ ፍጹማዊነትን ሙሉ በሙሉ መጠበቅ አይቻልም። ተጠያቂነትንም ስበብ ፈልጎ ጥግ ማስያዝ አይታላብም። በሌላ በኩል የሰው ልጆች ሕልማቸውን አውን ለማድረግ የሚያስችል የአስተሳሰብና የግንዛቤ አቅጣጫ ላይ መድረስ አይችሉም ብሎ ማሰብም የራሱን ስበልና ማዋረድ ነው። ለዚህ መሪና ተከታይ ለተሰማመባቸው መርሆዎች፣ እሴቶችና የስነ-ምግባር ሥርዓቶች ላይ መድረስ ጥያቄዎቹን ቀድሞ ይመልሳል። አግባብነት የሌላቸው ገጠመኞችንና ጥያቄዎችንም መገደብና ማቃናት ይቻላል። ለዚህ ጉዳይ የአውራምብ ማግበረሰብ አባላትን ተሞክሮና የጋራ ባህል ላይ መድረስ ግምት ውስጥ አስገብቶ ማሰብ በራሱ በተወሰነ ደረጃ ተጨባጭ ማስረጃ ነው።

በርናርድ ባስ (1998) ተከታይን የማነሣሣቱ ዋና ጭብጥ ከአራቱ የንድፈ-ሐሳብ ባህርያት አንዱ ነው የሚባልበት ምክንያት መርሐዊነትን ታሳቢ በማድረግ ተጠያቂነት ተተግባሪ ስለሚሆን ነው። ዶንሁና ዎንግ (1994) የተባሉ የአሜሪካ የጦር ሠራዊት አባላት ባደረጉት ምርምር የባሰን መከራከሪያ የሚደግፍ ውጤት አግኝተዋል። የማነሳሳት ተሰጥኦ ከውስጥሰብ ችግር ውስጥ እንደ መውጫ መንገድ ሊታሰብ እንደሚገባም ያስረዳሉ። ምክንያቱም ይህን ዝንባሌ ተጠቅሞ ራዕይን ማምጣት፣ ሥር-ነቀል እሴትና ለውጥ ማራባትና ማበረታታት የንድፈ-ሐሳብ መርህ ነው። ቀድሞ እንደተጠቀሰው ባስ ይህን ጥያቄ ለመመለስ ማስረጃ በሚሰጥበት ሂደት፣ ልውጥታዊ መሪዎች እውነተኛና ሐሰተኛ ብለው በሁለት በመከፈል፣ እውነተኛ ልውጥታዊ መሪዎች ተከታዮችን አባባለው ማደናበርም ይሁን ስነ-ምግባር የገደለው አካሄድ መከተል አይፈቅዱም (1998:24)። ምክንያቱም የጋራ ተጠያቂነት መረብ ለላላቸውና የሥርዓት ተገዢዎች ስለሚሆኑ ነው።

ከላይ የተጠቀሰውን የመከራከሪያ ነጥብ ይበልጥ ለመረዳት የውይይቱን አውድ ደጋግሞ ማሰብ ይገባል። የምናነሳው ልውጥታዊ ስለሚፈልጉና ሁሉም በጋራ ስለሚስማሙባቸው ችግሮችና ግቦች ነው። ከዚላራ ሁኔታ ስለመውጣት፣ አዲስ፣ ጥራታዊና ልውጥታዊ ግብ ላይ ስለ መድረስ፣ ስለ ለውጡ አስቀድሞ የተደረሰበት ለምምንትና ግንዛቤ ገዥ ነው። በአጠቃላይ ለለውጥ የሚደረጉ ጥሪቶች የጋራ አርካታ የሚፈጥር ሁኔታ ሊያመጡ እንዲችሉ የተሰሉ ስለሆኑ እያንዳንዱ በሂደቱ የሚሳተፍ ሁሉ ከእነሱ ወጥቶና የግል ጥቅምን ሰንሰለት ሰብሮ ትልቁን ሰዕል ማየት እንዲችል

ይደረጋል። በዚህም ነው አስቀድሞ ራስንና አስተሳሰብን ወደ ልውውጥ ማምጣት ቁልፍ መሆኑ ድጋግ የሚሰጠበት።

ጆሴፍ ፍርስት መሪነትንና ሰነድ-ምግባርን አገናኝቶ ሲሞግት የጋራ ሰነድ-ምግባራዊ እሴቶች አሉ ማለት አንዳንድ ጊዜ ለጋራ ሕልም ሲባል ተስማምቶ ከሰነድ-ምግባር መስመር መውጣት፣ ሆገብሎ ጥሰት ማደረግና በደል መፍጠር ሲኖር እንደሚችል ይጠቁማል (ፍርስት 1993:153 ወዘተ...)። እንዲህ ያለው ሁኔታ የሚፈጠርበት ምክንያትና መፍትሄ መፈለግያውን ሥርዓት ማሰላቱ ነው ወሳኝ የሚሆነው። ምሁራዊ የመሪነት ዝንባሌ የሚከተለውም እንዲህ ያሉ ሁኔታዎች ሲፈጠሩ በተጠናና በተሰለ መንገድ መፍትሄ ላይ ይደረሳል የሚለውን ነባራዊ እውነት ለመመለስ ነው። በአንድ የመሪነት ሂደት ውስጥ መቶ በመቶ ሁሉም ተሳታፊዎች የሚሰማውባቸው እሴቶች ላይ መድረስ ይቻላል ብሎ ማሰብ አይቻልም። ሞራላዊ ዓለም-አቀፋዊነት አጫጋች ነው። ይህ በአንድ ሃይማኖት ተከታዮች መሐል እንኳን የሚቻል እይደለም። ይህ ነባራዊ እውነትና በዚህ የሰሌዳ ቀመር ውስጥ ሊካተቱ የሚችሉ ሌሎች ውስብስብ ችግሮችን ሊፈታ የሚያስችለው ሰፊ አውድና የጋራ መርሆዎች ላይ መድረስ ነው። መርህ አውድ ይሰጣል፣ የሰሌዳ መሠረትና የመፍትሄ ፍለጋውን ማእቀፍ ይወስናል።

3. ተጨባጭ ራእይ ለተጨባጭ ልውውጥ።

የልውጥኃዊ መሪነት አስተሳሰብ ሌላው ወሳኝ ጭብጥ ኪሳራ የወረሰውንና ሲለወጥ የሚገባው ሁኔታ የይዘት ለውጥ በሚታይበት መጠን፣ ሊለካ የሚችል ልውውጥ ማምጣት ይቻላል የሚል ነው። ሥር-ነቀል ለውጥ የሚለውን ንድፈ-ሐሳብና ንድፈ-ሐሳብ በተግባር ሲተረጎም እዲመጣ የታሰበውን ብቃታዊ ልውውጥ ገን ለገን ማሰላት ይገባል። ከቃሉ የግሪክኛ ሐሳብ ጋር ማስተያየት ሱ ያለ ግንዛቤን ለማግኘት ከተሞክረ የተሻለ መረዳት ላይ መድሰ ያለችላል። ስለ ሥር-ነቀል ለውጥ ሲታሰብ ለምሳሌ የጃፓን ምጣኔ ሀብት በከፍተኛና ኢንዱስትሪና ቴክኖሎጂ ላይ የተመሠረተ እዲሆን ያደረጉት ታሪካዊ፣ ማህበረሰባዊ፣ ባህላዊ፣ ቴክኖሎጂያዊና ፖለቲካዊ ለውጦች ምን እንደ ዝቅ ማውሳት ያለፈልጋል። የጃፓንን ተሞክሮዎች ለማገናከብ ከተቻለ ልውጥኃዊ ባህርያቸው ከየት ወዴት እንደ ሆነ ማስተንተን ይቀላል። የደቡብ አፍሪካን አፍቃሪ ነጭ ሥርዓት በዴሞክራሲ ሥርዓት መለወጡ ለልውጥኃዊ ሂደትና ግብ ምሳሌ ሊሆን እንደሚችል ብዙዎች ይስማማሉ።

በአንድ ትንሽ የመኪና መቆሚያ ታዛ ሥር ተጀምሮ ዛሬ በዓለም ከፍተኛ ባለ ሀብት የሆነውን የአፕል ኮምፒውተር ታሪክ በቅርቡ ለሚያየው ሥር-ነቀል ለውጥ

ምን ዓይነት ባህርይ፣ ተፈጠሮና ይዘት እንዳለው ማገናከብ እይብደው። እነዚህ ሁሉ ማለረጃዎች የሚያመለክቱት ታቅዶና ተሰልቶ፣ የጋራ መርሆዎች ለንቆ መንሣት ከተቻለ ሥር-ነቀል ለውጥ የሚቻል ጉዳይ መሆኑን ነው። ከተጠቀሱት ምሳሌዎች በተጨማሪ በንግድ ወይም በሌሎች ተቋሞች ደረጃ ምሳሌ ለመስጠት የፎርድ መኪና ሠራ ተቋም ወደ ብዝሃዊ መኪና አምራችነት የተለወጠበትን ራእይና እሴቶች ተጽእኖ ሰናወሳ የመኪና አገጣጠም መስመር (assembly line) የሚባለውን የምርትና የአሠራር መንገድ በማምጣቱ የድርጅቱን ታሪክ ብቻ ሳይሆን ብዝሃ ምርት ሥርዓትን፣ የፈጣን ምግብ ቤቶችን የምግብ አቀራረብ ሥርዓትና የኢንዱስትሪ ምርቶችም ሆነ ሌሎች የአገልግሎት ውጤቶችን በርካብ፣ በቅልጥፍናና በብዛት እንዲቀርቡ የሚያደርግ ባህል በመፍጠሩ የለው ልጆችን ሕይወት እቅልሏል፤ ውጤቱም ልውውጥ ነው።

ስለ ሥር-ነቀል ለውጥ ሲነሣ የዚህ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ “እምብርት ሥር-ነቀል ለውጥን ለማስተናገድ መብቃት” (ሞሰና ጆንስ 2001:121) የሚል ነው። እንዲህ ያለው ለውጥ በፈታችን ያለውን የክሰረ ሁኔታ በውል ከመረዳትና ልንደርስበት የምናሰበውን የተሻለ ዓለም ገና ላንደርስበት እንደ ኖርዝስት አድርጎ እርግጠኛ የሚያደርግ ራእይ ከመጨበጥ ይጀምራል። ራእይ ማለት ልንደርስበት ያለው የተለወጠ ሁኔታ ገና ሳይደረስበት ከወዲሁ ፎቶግራፍ አንስቶ አሁን ላለው ትውልድ ለእይታ የማቅረብ ዓይነት ነው። ወይም ገና ወደ ፊት ተቀነባብሮ ለእደባባይ የሚበቃን የመብቃ ቃና ሳይሞዘቅ አስቀድሞ ለምቶ ከመወዛወዝ ጋር ይመሳሰላል። ከእነዚህ አገላለጦች የተሻሉ ውብ መግለጫዎች ከተገኙም ራእይ ማለት እርሱ ነው። ‘ያለ ግልጽ ራእይ ሥር-ነቀል ለውጥ አይመጣም’ (ጆርጅ ባርና 1997)። ራእይ “ያለፈውን ወይም ዛሬ ያለውን በንቀት ቁልቁል በመመልከት እይጀምርም። ባለፈውና ዛሬ ባለው ላይ፣ የላቀና የተጨበጠ ሌላ አዲስ ዓለም ማየት ነው። ካለፈውና ዛሬ ካለው መጭው መሻሉን ማሳየት መቻል” (ባርና 1997:48) ነው።

ጀምሮ አቀል “አንድ የመሪነት ሥርዓት የተሞጣሰት ሲባል የሚችለው ሰፊ፣ ታማኝ፣ ተደማጭ፣ ያልተከረጀ፣ ምሉዕ፣ ተስፋ ሰጭና ራእዩ ለታየበት ሕዝብ እውነተኛ ፍላጎቶች የሚያሟላ ከሆነ ነው” (አቀል 1995:11) ይላል። በማክልም “የታሰመለትን ግብ የሚመታ ለውጥ የሥልጣንን አምባ ብቻ ለመፈናጠጥ በሚናፍቅ የመሪነት አስተሳሰብ አይመጣም። አዲስ ዓይነት ፍልስፍና ላይ ያገጣጠረና ዛሬም፣ ሁል ጊዜም የተከታዮችን ልብና ሕሊና በተሳተፏቸው መንገድ የሚመስጥ ነው” (1995:11) ይላል። እንደ እዚህ ዓይነት ራእይ የአተያየት ሥራ-መሠረት የሚቆመው

ልቦናን ግርዞ፣ ዓይንን አማልኮና ግንዛቤን መስጠ የሚያዘና ነባራዊ ሁኔታዎችን ያገናዘበ ራሱ በማመልከት ነው። ያኔ ነው ማንም ቢሆን የግል ሕልምና ፍላጎትን ለጋራና ለሞጠቅ ሕልም መስዋዕት አድርጎ ለጋራ ተስፋ ዋጋ ለመክፈል የሚችላው።

ሐንት (1991)፣ ባርና (1997)፣ ፊንዝል (2004)፣ አቀል (1995) ከውዝና ፖዝነር (2002)፣ ቤንስ (2003)፣ ባክስና ሌድቬተርና (2004) ሌሎችም በአንድነት የሚሰማመኑትና የሚያስምሩበት ራሱ ለሰው ሳይነተኛ መሣሪያ መሆኑን ነው። አንዲያውም “መሪ ለመሆን ለሚችሉ ማንም ለው ባለ ራሳይነት አማርጭ ሳሆን ግዴታ ነው። የእውነተኛ መሪነት ፍቅን መለኪያ መሣሪያ ነው” (ባርና 1997:47)። የልውጠታዊ መሪነትን ፍቅን ባህርያት አስመልክቶ ጆንስና ሞዝር (2001:121) “ሰልውጠታዊ መሪ የሰው ራሱ መለያው ልውጠታዊ ራሱ ማምጣቱ ነው” ይላሉ። ያኔ ነው የራሱ ተከላይ የሆኑትና ሊሆኑ የሚችሉትን ሁሉ የግል ሕልም ጥለው ለሰው የሚያስፈልገውን ዋጋ ለመክፈል የሚጫኩት።

የራሱ ጉልበኮ ተጨባጭነቱ ተስፋ ሰጭነቱና አሳታፊነቱ ነው። ይህ ከፈጠራ ችሎታ ወይም ሊመጣ ያለውን ፍንትው አድርጎ ከማሳየት አቅም አንፃር በእቅድ (ግብ) እና መርህ (End values) መሐል ልዩነት አንፃሩ ያሳያል። ልዩነቱ ግብ በሆነ የጊዜ ፍላጎት ውስጥ ይህ ያኛውን አንሠራለን ብለን ለመፈጸም የምንገድፈው በመለኪያ የሚለካ ጭብጥ ሊሆን መርህ ግን ግብን ከመጨየ ጋር ተያይዘው የሚከተሉትን የሳቅና በመለኪያ የማይሰፈሩ ለምሳሌ የነፃነት፣ የፍትሕና የደህንነት ዓለም ላይ መድረስ የመሳሰሉትን ብቃታዊ ዋጋዎች ያመለክታል። በተጽዕኖ ደረጃ የሚለኩ ውጤቶችን ማምጣት ነው። የልውጠታዊ መሪነት ቀዳማዊና የመጨረሻ ግብ ደግሞ መርህ ላይ መድረስ ነው¹⁷። በዚህ መጽሐፍ ውስጥ “መርህ” የሚለው ሐሳብ ሲሆን ግብ ከሚለው የሚለየው ከላይ ከተነሳው መሠረታዊ የንድፈ-ሐሳብ ልዩነት አንፃር መሆኑን ማስታወስ ይገባል። እሴት ምግባርን፣ አሠራርን፣ ባህርያትና የግንኙነት መስተጋብሮችን የምንቃኝበት፣ የምንመዝገበትና በተጠያቂነት የምናስተናግድበት ልኪታዊ መሣሪያ ነው። ውሳኔዎቻችን፣ ምርጫዎቻችን፣ ሕልሞቻችንና ግንኙነቶቻችን ሁሉ በእነዚህ መሠረቶች ስር ነው የሚተገበሩት። የሚሰሉትና አንድ ታላሽው ስለመፈጸማቸው የሚገመገሙት (ባርንስ 1978:74-75)።

እሴቶች በገሐድ የሚታወቁና በማህደር የሚመዘገቡ አለቢያም ያልተጻፉ ነገር ግን ቢጋራ የአስተሳሰብ ባህል ውስጥ ገሃድ መሆናቸውን ጠንቅቀን የምንከተላቸው (intrinsic & extrinsic) ሊሆኑ ይችላሉ። ገሃዳዊና ሕቡአዊ እሴቶች ማለት ነው።

¹⁷ በዚህ ክፍል ውስጥ የተነሳውን ወይም በዚህ ሰነድ ለመረዳት የበርንስ “ሊደርሽ” 1978 ግንባብ ፍቅን ነው።

ሕቡአዊ እሴቶችን ለማስረዳት ቢያዳግትም ያለ እነርሱ መኖር አንደማንችል የምናውቃቸው ዋጋዎች ናቸው። ስለዚህ ነው ሥር-ነቀል ለውጥ ሲታሰብ አስቀድሞ የጋራ እሴት ላይ መድረስ የሚያስፈልገው። የጋራ እሴቶች ላይ ከደረሱ በኋላም ከማንነትና ከፍላጎት ዘልቆ ማሰብና መዘርጋት ይቻላል። የተነሳሱትን ቁም ነገሮች በሰላ አእምሮ በውል ማስተንተን ጠቃሚ ነው። ወደ ራሱ በንመሰስ ደግሞ በርንስ “የፈጠራ ችሎታ፣ ባለ ራሳይነትና ምሁራዊ አመራር” (ባርንስ 2003:153 ወዘተ) የሚሉትን ሐሳቦች ከአርስ በእርስ አስማምቶና አዛምዶ መመልከት ራሳይና ባለ ራሳይነት ምንና ምን ብቃቶችን እንደሚጠይቅ ለማሳየት ያስችላል።

በፈጠራ የተካኑ መሪዎች የማንሳሳትና በጥንቃቄ የማሰብ በሜት ማሳደግ ስነ-ምግባራዊ ቁርጠኝነት ለሥር-ነቀል ለውጥ ፍቅን መንገድ ነው። “ምክንያቱም ከግዛት መሰል ሁኔታ የሚያወጣ፣ ዙሪያ ገባውን ከሚቀጥር ግንብ ወዲያ የሚያሳይ፣ ለብዙዎች ፍንትው ብለው መታየት የማይችሉ እድሎችን ገልጦ የሚያሳይ፣ ከዚያም የተነሳ የማሰብን ፍላጎት የሚያነሳ፣ የለውጥን መንፈስ የሚቀሰቅስና ለተግባር በቁርጠኝነት የሚያስልፍ ምሁራዊ አስተሳሰብ እንደ ተሳታፊ ሰው ሌላ የሚያስቀና ሰው ሊኖር አይችልም” (ባርንስ 2003:153-154)። የፈጠራ መንፈስ የተሳባበ፣ ባለ ራሳይነት የምናብ ሕልውናዊ ነፃነቱን የሆነ መሪ ባለበት ተጨባጭ ለውጥ ወደሚያመጣ ራሳይና ሥር-ነቀል ለውጥ መድረስ አቀላቀል ይሆንም።

ልውጠታዊ መሪ ራሱን አስመልክቶ ሲያውቃቸው የሚገቡ ስድስት ጉዳዮች አሉ። አንደኛ፣ ልውጠታዊ መሪዎች አካባቢያቸውን በውል ማጥናትና መተንተን አለባቸው። ሁለተኛ፣ ሥር-ነቀል ልውጠት የሚፈልጉትን አበይት ችግሮች ነቅቶ ለማንም ግልጽ ሆነው በሚታዩበት ሁኔታ ያቀርባሉ። ሦስተኛ፣ እነዚህ አበይት ችግሮች ለሚመስከታቸው ሁሉ የሚሰጡትን ፋይዳ አነሳሽና ራሱ-ፈጣሪ እንደሆኑ አድርገው ያስረዳሉ። አራተኛ፣ ለመፍትሄው ሊስለፉ ከሚገባቸው ጋር የሚያገናኝ፣ መሪው ተሻግሮ ሲጨርስ የማይፈርስ ድልድይ፣ ሁሉም በጋራ የሚሄዱበት የግንኙነት ድልድይ ይገነባሉ። በዚህ ድልድይ ላይ ቀጣይ እርምጃዎች ይንሸራሸራሉ። ምቹ ሁኔታዎችም ይፈጠራሉ። አምስተኛ፣ ታማኒነት ባለው አስረጅነት፣ በተቀባይነትና በተጠያቂነት ሕይወት በራሳቸውና በተከታዮቻቸው መሐል መተማመንና መቀበልን ያስፍናሉ። በመጨረሻም፣ አዲሱ ራሱ ከባለ ራሱ ባለቤትነት ጠብቆ ስሜት ወጥቶ የጋራ ራሱ ወደ መሆኑ፣ በብዙሃናዊና በጠንካራ የባለቤትነት ስሜት ሁሉም እንዲጋራው ያደርጋሉ። የህንዱ ጋንዲ፣ የአሜሪካው ማርቲን ሉተር ኪንግ ጃኒየርና

የአሜሪካ መሥራች አባቶች (ለምሳሌ ጆርጅ ዋሽንግተን) ከላይ የተጠቀሱትን ነጥቦች አስመልክቶ ጥሩ ምሳሌዎች ይሆናሉ።

የዩናይትድ ስቴትስን ታሪክ በውል የሚያውቁ አዛውንቶችና የታሪክ ምሁራን ጆርጅ ዋሽንግተን ሁለት የፕሪዚደንትነት ጊዜያት ከፊጻሙ በኋላ በዘመኑ በሌላው ዓለም ውስጥ እንደ ዝቅተኛ ነገሥታት ንጉሥ እንዲሆኑ ግፊቶች ተደረጉ (ዴቪድ ማክብላው 2001)። እርሳቸው ግን አገር ከሕዝብ ለህዝብ በሕዝብ በተመረጠ የዴሞክራሲ አመራር ሥርዓት ልትመራ ይገባል ብለው በማመን ከሁለት የአገልግሎት ዘመናት በላይ ለማገልገል ባለመፍቀዳቸው ያን ታሪክ ዛሬ በደረሰበት ብዙሐናዊ የመሪነት ሥርዓት ሥረ መሠረቱን እንዲያጽና ምክንያት ሆኑ። ትውልድን ከትውልድ አንደ ሰንሰለት አያይዞ የሚያልፍ፣ የአገር ወይም የተቋምን ታሪክ በትክክለኛና ቀጣይ መሠረት ላይ ተክሎ የሚያልፍ ባለራእይ መሪ ማለት ይህ ነው። ይህ ታሪክ በሌሎች ተቋሞች ውስጥ የሚታየውን የመሪነት ልማድ መቀየሩን መረዳት ይቻላል።

ከብንያዎችን ወይም ተቋምን ከመምራት አኳያ ለንመለከት፣ ራእይ በጣም አስፈላጊ የሆኑ ሦስት ይዘቶችን እናስባለን። ራእይ የተቋምን/ኩባንያን ሕልውና ይወስናል። ተቋሙ የቆመላቸውን አሴቶች ምንነት ያመለክታል። የተቋሙን ተስፋና የወደፊት ምልክታ ፍንትው አድርጎ ያሳያል (ፍራንሲስ ሌሳላቤይንና ፖል ኮን 1999:138)። በተጨማሪ ደግሞ አንድ ኩባንያ እደርስበታለሁ ብሎ የሚያልመውን ሕልም እውን ለማድረግ ከመስመር የወጡ ወይም ሊወጡ ይከብሩ ነገሮች ምንና ምን እንደ ሆኑ በግልጽ ንቅሶ ማውጣት አለበት። በንግግር ደረጃ ምናልባት ቀላል ይመስል ይሆናል። ሆኖም ቀደም ሲል ያነሳናቸውን የመመራመር፣ የመፍጠርና በምሁራዊ ዓይን ማለባት የሚሉትን ብቃቶች ይጠይቃል። እነዚህን ግኝቶች መስመር ለማሰያዝ ምን ዓይነት የመሪነትና የሥራ አስተዳደር መርህ መከተል ይገባል ለሚለው ጥያቄ መልስ መስጠት ግድ ነው። ምክንያቱም የመሪነትና የአስተዳደር ፍልስፍና የተቋሙን ብቻ ሳይሆን በተቋሙ ውስጥ ያለውን ሰብዓዊ፣ ቁላዊና ባህላዊ ባህርያት ሁሉ ይወስናል። የምናሰበው በአተያየተ-ዓለም መነፅራችን ቀለም ይወስናል። የኩባንያዎች ሰዕል የመሪዎችን ምንነት ያንጸባርቃል።

በእውነቱ ከሆነ የራእይ “የአነሳሽነት ኃይል በመሪዎችና በአንድ ተቋም ወይም ማኅበረሰባዊ አመራር ሥር የተጠለሱ ሰዎችን ሁሉ ለአንድ ግልጽና የጋራ ሕልም በቁርጠኝነት መቀስቀስ መቻሉ ላይ ነው” (በርንስ 2002:402) የሚለውን የበርንስ ሙግት ሒውስ፣ ጂንትና ከርፌ አብዛረው ይሰማሙበታል። በአርግጥ ይህ ራእይ “ከአኛ ከመሪዎቻቸው ከምንመራው ተቋም ወይም ገዢነትን መሠረታዊ አሴቶች ጋር በጥብቅ

የቆራኝ ነገር ነው። ከዋና ዋና መርሆዎቻችንም ጋር በማይነጣጠል መልኩ መጠላለፍ አለበት” (ሒውስ፣ ጂንትና ከርፌ 2002:402)። የመርህ፣ ራእይና እሴት እንደ ድርና ማግ መጠላለፍ የማይፈለጉ ምግባራትና ከመስመር የሚወጡ ባህርያትን ለሰሚገድብና ለሥርዓት ተገዢ የመሆን ባህል ለሰሚያስቀድም፣ የሚታሰብውን ለውጥ ማምጣት ተጨባጭ ይሆናል።

በመጨረሻ፣ በየትኛውም ደረጃ የሥር-ነቀል ለውጥ አምጪ መሪነትን አስተሳሰብ የባለ ራእይነት ባህርይ የሚያሳዝነው ሂደቱ የሚመራበት ምሁራዊ አካሄድ መሆኑ፣ ነባራዊ እውነታን ቢታትኖ በአዲስና በተሻለ መንገድ ልውጠት አላብሶ ለለውጥ በሚመች ለሌት መልሶ መቀመጥ ነው (በርንስ 2003:167)። ይህ የሚያመለክተው የመመራመር፣ አዲስ ለሌቶችን የምናሰባበት ቀመር አዘውትሮ የመፈለግ፣ ነባራዊ እውነታዎችን በቅርብ ከትትል የመተንተን፣ ተዘልሎ የመቀመጥንና አስባልታን እንጠርጠሰ አውርዶ ንቁ ለሌታዊ አመራር የመስጠትን አስፈላጊነት ነው።

ልውጥታዊ መሪነት ቁልፍ ሥርዓቶችን ገንብቶና እንደ ሰዓት ሞልቶ በራሱ እንዲንቀሳቀስ መተው አይደለም። ሁልጊዜ በእንቅስቃሴና በለውጥ ውስጥ በሚያልፉ ሰብዓዊ ፍጡራን መሐል የሚደረግ እንቅስቃሴ ነው። ለሰዚህም አዘውትሮ ማለባትን ይጠይቃል። አዘውትሮ ማለባቱ የማያቋርጥ የለውጥ ሂደትና ባህል ፈጥሮ ያሳድጋል። ለሰዚህ እድገቱ በሂደት የማይቀለበስ ተቋምና የመሪነት ባህል ይፈጠራል። ራሱን በየወቅቱ የሚያድስ ባህል። መሪነት የማያቋርጥ የለውጥ ባህርይ በሚሆኑ ሰዎች መሐል የሚደረግ እንቅስቃሴ ከመሆኑም በላይ የምናሰማቸው ግቦችና ልንደርስባቸው የምንፍቃቸው ሕልሞች በእው ልጆች መሠረታዊ ፍላጎቶች የቀለሙ ናቸው። የእው ልጆች ፍላጎት መቋጫ የለውም። ሙሳት የሚያገኙትም እንደ ፍላጎቶቹ ተዋረድ መልስ በመስጠት ነው። የእነዚህ ፍላጎቶች አምብርት ደግሞ ልንድንደርስበት የምናየው ራእይ ነው። ለሰዚህ ልውጥታዊ መሪነት በባለ ራእይነት ማመኑ የተዋጣለት የመግኘቻ ነጥብ ብቻ ሳይሆን፣ እርግጠኛ ወደሆነ ግብ ለመድረስ የሚያስችሉ የንድፈ-ሐሳባዊ ኃይላት ንተራ ነው።

4. ቀጣይ ውጤታማነት።

መሪነት የተዋጣለት፣ ውጤታማና ለልንቱ የማይደንዝ ካልሆነ፣ ንድፈ-ሐሳባዊ ፋይዳውና ተሞክሮአዊ ብቃቱ ጥያቄ ያሰነሳል። ከማኅበረሰባዊ መሪነት፣ ከመንግሥት አለፈሚና ተቋማዊ መሪነት አንፃር ለንመለከት የመሪነት ፍቅንነቱን ውጤታማ

ሰማድረግ መቻሉና በቀጣይነት ስል የሆነ እንቅስቃሴ ውስጥ ማድረሱ ነው። ስለዚህ ውጤታማነትና ስልነት የሚሉትን ሐሳቦች እንመለከት። ከንግድና ከንገዛብ ፍላጎት አኳያ ዓለማችን ፈጣን የንግድና የኢንዱስትሪ ውጤቶች የምንለዋወጥበት ዓለም ነው። በሌላ እነጋገር ዓለም በከፍተኛ የመረጃ፣ የንግድና የመጓጓዣ ልውውጥ አደት ውስጥ እየጓነች ነው። የራዕዮተ ዓለማዊ ውርሰትም እ. አ. ከ1990 ዓ. ም. በኋላ በአብዛኛው ወደ ዴሞክራሲአዊነት እየመጣ ነው። ቢያንስ የዴሞክራሲን መሠረታዊ መርህ በመቀበል ወደ ዴሞክራሲና ነፃ የገበያ ሥርዓት አዝምኳል። በዚህም ምክንያት በየትኛውም ደረጃ የመሪነት በደል ከፈጸሙ በኋላ ተሸፋፍፍ ማሰፍና ከሕግ መሰወር እየጠበቀ ያለበት ትውልድ ነው።

በአንዲህ ያለ ፈጣን የግንኙነት፣ የመረጃ፣ የመጓጓዣ ውጤቶች በመታገዝና እሴቶችን የመወራረስ ሁኔታ የሰው ልጆችን ፍላጎቶች በዓለም ዙሪያ በአጭር ጊዜ ለማርካት አቅርቦቶች በተፈለጉበት ቦታ ተቀባይነት ባለው የጊዜ ፍጥነት እንዲደርሱ ማድረግ ግድ ስሆነበት ዘመን ዘመኑንና የዘመኑን ፍላጎቶች የሚያረክ የመሪነት ተሞክሮና ንድፈ-ሐሳብ አስፈላጊነቱ አያዳግምም። የዘመኑን ፍላጎት ለማርካት ደግሞ የምርትም ይሁን አገልግሎት ሰጭ ውጤቶች በፈጣን ሁኔታ በማቅረብ ብቻ ሳይሆን ማምረቱም የራሱን ፍጥነትና ቴክኖሎጂ ይጠይቃል። ፍላጎቶችን ለማርካት ግዴታ ውስጥ መግባቱ ከባድ ውድድር ይፈጥራል። በዚህ አገጥሞ ታይቶና በጥናት ተፈትቶ ተቀባይነት ያገኘው ልውጥታዊ መሪነት ነው። ይህን ፈጣን ዓለም በተዋጣለት መንገድ ውጤትና ምልእት ለማምጣት ለማርካት የሚያስችል አስተሳሰብ ያመጣል ተብሎ ይታመናል።

ይህን የመግቢያ ሐሳብ በውል ለመረዳት በጥያቄው ላይ የተደረጉ የመስክ ጥናቶችንና ውጤታቸውን ታሳቢ አድርጎ ማገናዘብ ነው። ያኔ ለምንና እንዴት የሚሉትን ጥቂዎች መመስሰ ይቻላል። ቀደም ሲል የተነሡትን ሐሳቦችና ይህ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ እንዴት የተከታዮችን እሴት፣ መርህና ሕልም እንደሚለውጥና እንደሚመራ የተሰጠውን ትንተናዎች ማስታወስ ያስፈልጋል። ከዚህ በመነሣት የማያቋርጥ ስልነት በምንልበት ጊዜ በመሪነት ልምምድ ውስጥ ትልልቆቹ ፈተናዎች የሚዋሽጉ ተነሳሽነት፣ የመነሳሳት ኪሳራና መሰላቸት ናቸው። በዚህ ከቀጠሉ የመሰላቸትና የውጤቱ ግብ እድገት ማቆም ወይም መደንዘ ነው። እነዚህ ችግሮች ከመነሳሳቸው አስቀድሞ የሚያይና የሚወገዱትን ራእይ ቀድሞ የሚተልም አስተሳሰብና አሠራርን ማመለከት የማያቋርጥ ስልነት ይሳላል። እነዚህን ችግሮች ጥግ

እበይዞ የሂደቱን ተሳታፊዎች በቀጣይ የሰልነት ሥርዓት ውስጥ ማሰገባት ምሁራዊና ምርምራዊ በሆነ መንገድ መምራት ወሳኝ ነው።

በተሰመደ አሠራር፣ አስተሳሰብና ሥርዓት እሥረኛ ከመሆን የሚያሳቅቅ፣ ሁሌም በጥናት ላይ የተመሠረተ፣ አስቀድሞ መጭውን የሚመለከት፣ ዛሬ ያሉት ምን ያህል በተገቢ ሁኔታ እየሠሩ መሆናቸውን አጠቃላይ የሚያውቅ ራእይ ያሰቡትና የመሪነት ሂደቱ ተሳታፊዎች ሁሉ በማያቋርጥ ንቁነት የሚሳተፉበት ሥርዓት መገንባት ነው። ስልነት፣ እንደ የመሪነት ሥርዓት ወደ መረጋጋት፣ እድገት ማቆምና ድንገዝነት ሲደርስ የሚችልባቸውን ምክንያቶች የሚቀይር መንገድ ነው። ከተሰመደና መነሳሳትን ከሚያደንዝዝ ሥርዓት ለመውጣት፣ ከዚያም ወደማያቋርጥ የመነሳሳት ፍላጎት ውስጥ ለመሸገር የሂደቱን ተሳታፊዎች ሁሉ የሚመስጥና ቀናኢያን የሚያደርግ አስተሳሰብ መፈንጠቅ ግድ ነው። ተከታዮች በግል ከሚያገኙት ተጠቃሚነት አልፈው የምጡቅ እሴትና የመርህ ፍልስፍና ውስጥ ለመግባት ከቻሉ የጋራ ሕልማቸውን እውን ለማድረግ የማይገታ መነሳሳት ይኖራቸዋል። ይህን የመሰለውን ስልነት ለማምጣት ደግሞ የምንከተለው የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ የሚጫወተውን ሚና ማጋነን ከሚቻለው በላይ ቀልፍ ነው። ልውጥታዊ መሪነት ለውጤታማና ለማይደለዱም ስልነት የሚያበቃ ንድፈ-ሐሳባዊና ተግባራዊ ባህርይ አለው።

በርናርድ ባስ (1985) የልውጥታዊ መሪነትን ሐሳብ ከዚህ በፊት ከነበሩ የመሪነት አስተሳሰቦች በተለየ ሁኔታ ጠንካራ የሚያደርገው በየትኛውም ደረጃ፣ በየትኛውም ከብንያ ወይም የመሪነት መስክ ውስጥ ለውጤታማነት የማብቃት እድል መከፈት መቻሉ መሆኑን ያመለክታል። በመጀመሪያ ሊነሣ የሚገባው ልዩነት የሚፈጥር ጉዳይ፣ ይህ ንድፈ-ሐሳብ ወደ ተከታታይ እንቅስቃሴ፣ ደናሚታዊ ኃይል ያለው የለውጥ መድረክ ወደ መፍጠር፣ የሠራተኛ እቅም ገንቢነትና ለውጤታማነት የሚነሳሳ ቀናኢነት ውስጥ የሚያመሩ ሁኔታዎች ለማመቻቸት የሚያስችል ንድፈ-ሐሳባዊ ብቃት ያለው መሆኑ የልዩነቱ እምርታ ነው (ባስ 1985:15)።

ከላይ የተጠቀሱት ወሳኝ ልዩነት ፈጣሪ ምክንያቶች እንዲመቻቹ ቁልፉ ንድፈ-ሐሳባዊ እሴቶች ላይ ማተኮሩና የሁሉም ተሳታፊዎችን ችሎታና ሕልም ተደማጭነት ሲያግኝ ወደሚችልበት የተሳተፎ አቅጣጫ ማምረቱ ነው። ለዚህ ሁኔታ እውን መሆን “የተሳታፊ ንቃት ህሊና በጠባብ ከማሰብ ወጥቶ አድማስ ነጠቅ ወደ ሆነ ግንዛቤ ደረጃ እንዲያመራ መነሳሳት መፍጠሩ፣ መሪ ራሱን በእብኝነት ማቅረብ መቻሉ፣ የተሳታፊ የወደፊት ሕልም ወደላቀ ደረጃ ማድጉ፣ በተጨማሪም ሕጋዊ ማእቀፍ፣ ማግኘቱና ከመነሻው የታሰቡት መሠረታውያን ጥያቄዎች የሚገናዝቡበትን አውድ የሚፈጥር

ሁኔታ ለመኖሩ መተማመን ላይ መድረሱ ነው (ባስ 1985:15-16)። ይህ ሁኔታ ሊፈጠር ደግሞ ከዚህ በፊት ለማሳተፍ እድል አጥቶ የኖረውና ያሸለበውን ጥያቄ ቀለቅሶ ለመፍትሄ ፍለጋው ተከታይ በመሆኑ ፈቃድ ተሳታፊ እንዲሆን የሚያደርግ ቅንዓት ይቀላቅላል። ቅንዓቱን የሚፈጥረው መሪው፣ የመሪው ታማኒነትና የራሱ ተጨባጭነት በአንድ በኩል፣ በሌላ በኩል ደግሞ የሚያስተማምን፣ በመቻቻልና በተመሳሳይ አቋም የሚያስተሳስር ግብረ-ገባዊና ሰነድ-ማብራሪያ ማእቀፍ መኖሩ እምነት ስለሚፈጥሩ ነው። በተጨማሪ ተሰጥቶ የመሪነት ብቃት ማከተቱ ነው።

ከላይ የተጠቀሰው መድረክ ከተፈጠረ ተከታዮች የአሠሪና የሠራተኛን ግንኙነት በሚወስኑ፣ የሠራተኛን ግዴታ በሚከልሉና አስገዳጅ በሆኑ የሥርዓት ወይም የሕግ ማዕቀፎች መገዛት ግድ ሆኖባቸው ሳይሆን፣ በራሱ ተሳታፊነት ተገፍተው የሚንቀሳቀሱ ስለሚሆን የውጤታማነቱ እድል አለተማማኝ ነው። ውጤትን አስገዳጅነት ባላቸው ማእቀፎችና ቁጥጥሮች ማምጣት ይቻላል። ነገር ግን በአስገዳጅነት የሚመጣው ውጤታማነት ዘላቂ ሊሆን አይችልም። የሚፈጥረውም እሴትና ባህል አይጸናም። ምክንያቱም በተሳታፊዎች ንቃት የሕሊናና የፈቃድ ለውጥ የተደገፈ አይደለም።

ከዚህ በላይ የቀረቡትን ሐተታዎች አላማኝነት ለማረጋገጥ መቻል ይገባል። ለዚህ ደግሞ ጥናታዊ በሆነ መንገድ የተደገፈ ግኝትን አንተርሶ መረጃ ማቅረብ አስፈላጊ ስለሆነ፣ መልታይ ፋክተራል ኩዩቭኔር (multi-factorial questionnaire) የተባለው የጥናት ዘዴ ተዘጋጅቶ በተለያዩ ደረጃዎች ላይ በተደረጉ ቁጥራቸው የበዛ ጥናቶች በአወንታዊ መልኩ ተረጋግጧል። ባለብዙ ዘርፍ የመረጃ አሰባሰብና የጥናት ዘዴ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል። ስለዚህ የለውጥን አስፈላጊነት በማያግም ሁኔታ በተረዳ፣ ለለውጥ ቁርጠኛ መካከላት ባለበትና ለውጤቱ ከግል ፍላጎቶችና ጥያቄዎች ዘልቆ ለመሄድ የሚያስችሉ እሴቶች፣ ግብረ-ገባዊ ተሳታፊነትና መርሆዎች በተዘረጉበት መድረክ ውጤታማነት ለመኖሩ የሚያነጋግር አይሆንም። በውትድርናው መስክ በተደረገ መከራ፣ በተለያዩ የኃላፊነት ተዋረድ ያሉትን አካላት ተዋረዱን ተከትሎ የሚፈጸምን ትእዛዝ ከማስተላለፍ በተያያዘ በጦር ሜዳ ተሞክሮ ተጠንቷል። በዚህም በካናዳና በአሜሪካ የልውጥነት መሪነትን ሥርዓት ተከትሎ የተገኘው ውጤት ልቆ ተማኝቷል። የውትድርናው የመሪነት መስክ የማያመቻም ተዋረዳዊ እዝ የሚከተል ሆኖ ሳለ የልውጥነት መሪነት ንድፈ-ሐሳባዊ ተሞክሮ ሊተገበሩበት መቻሉ በራሱ የንድፈ-ሐሳቡን ታማኒነት ያገኛል።

በኩላንያ ደረጃም እንዲሁ ከመቶ በላይ በሆኑ አገሮች ጥናትና መከራ ተደርጎ ሊገመት ከሚችለው በላይ አወንታዊ ውጤት ተማኝቷል። በማህበረሰብ ወይም

የፖለቲካ መሪነት ሥርዓትም በተደረጉ መከራዎች በምእራቡ ዓለም፣ በኤፒሮያና በደቡብ አሜሪካ በተደረጉ ጥናቶችና መከራዎች በልውጥነት መሪነት ንድፈ-ሐሳብ የፖለቲካ ሥርዓታቸውን ለመምራት የሞከሩ አገሮች ተጨባጭ ለውጥና መሻሻል ፋትሐዊ ዴሞክራሲያዊ ልምምድ ላይ ለመድረሳቸው አወንታዊ መረጃዎች ቀርበዋል። በአፍሪካም ቢሆን በተወሰነ ደረጃ የለውጥ ሂደት ላይ ባሉ እንደ ጋናና እንዳንድ ደቡባዊና ምእራባዊ የአፍሪካ አገሮች እያደገ ሊሄድ የሚችል ውጤት መታየቱ ገሃድ ሆኗል። ይህ ማለት ግን ከቦታ ቦታ ሊኖሩ በሚችሉ ለአውራጃ ለባህሉ ውሳኔነት ባላቸው ምክንያት የተለያዩ ጥቃቅን ልዩነት የለም ማለት አይደለም።

እዚህ ላይ መታወሰ የሚገባው የእኔ ዋና ፍላጎት የዚህን የመሪነት አስተሳሰብ “እንዲህም አስ እንዴ?” የሚለውን ሐሳብና ባህል ለመፍጠር ነው። እንጂ በኩላንያ፣ በአስተኛ ተቋምና በማህበረሰባዊ መድረኮች ሊኖር ሚገባውን ለውጥ ጨፈላልቆ አንድ ዓይነትና ቀላል ሆኖ እንዲታይ ማድረግ አይደለም። ይሁንና ስለ ውጤታማነት የለውጥ ሐሳብ ሲታተትና ለዚህ ደግሞ ለሚያስፈልግ ብቃት ሊታወሰ የለውጥን አስቸጋሪነትና ባህርያቱን ማሰብ ለውጥ ለሚያሻው አንድ ውሳኔን መድረክ ራሱን ችሎ ሊታሰብ የሚገባውን የለውጥ ሂደትና መሪነት ምልክታት ውስጥ ማስገባት አስፈላጊነት ማጥጋት ይገባል። ይህ ለውጥ የተቋምን/ክብርን ወይም ማህበረሰብን መረጋጋት አናግቶ፣ ልንቋቋማው የማንችለው ኪሳራ ፈጥሮ የተሳታፊን የጋራና የግል ሕልም የእርካታ ደረጃ አጥቆ ለሚያልፍ በጎ ለውጥ አይደለም። ከዚህ በአግባቡ ሁኔታ አወንታዊና ሥር-ነቀል ለውጥን ፈጥሮም ያልፋል። እንዲህ ያለውን ሁኔታ አንዴት መፍጠር ይቻላል? የሚለው ጥያቄ ራሱን የቻለና አንገብጋቢ በመሆኑ በሌላ መድረክ ሊታይ ይገባል።

በየትኛውም ደረጃ ቢሆን የተረጋጋ፣ ኪሳራን የሚቀንስ፣ ውጤታማነትን ያረጋገጠና ለልክትን የተሻለ የለውጥ ሥርዓት የሚፈጥር ንድፈ-ሐሳብ የሚመጣው እሴቶቻችንን ራሳቸውን ሕልማቸውን ከእርስ በእርስ የተዋሃዱና የተላላኩ በማድረግ በእሴታዊ መርሆዎች ስለሚመራሉ ነው። ከላይ እንዳመለከትሁት ለውጡን ራሱን ማሰብና መምራት የሚለው ጉዳይ ራሱን የቻለ ርካሥ ነው። አሁን የተነሳው ልውጥነት መሪነት ሥር-ነቀል ለውጥን የሚያመጣ ንድፈ-ሐሳባዊ ብቃት ወደ ውጤታማነት የሚያደርስ መሆኑ ማመልከት ብቻ ነው።

5. ምሁራዊ አመራር ሊታቀደ ለውጥ።

ምሁራዊ አመራር የሚለው ሐሳብ ራሱን በቻለ ደረጃ በሰፊው ሊታተት የሚገባው ሰፊ ርዕስ ጉዳይ ነው። ሆኖም የልውጥታዊ መሪነት አንዱ ቁልፍ የመከራከሪያ ጉዳይ በመሆኑ ምን ማለት እንደሆነ ቀደም ሲል ከተሰጠው አጭር ሐሳብ ላይ በመገኘት ተጨማሪ ሐሳቦችን ማቅረብ ይጠቅማል። የልውጥታዊ መሪነት አስተሳሰብ መነሻ ሆኖ ተብሎ የታቀደና ግልጽ የይዘትና የባህርይ ልውጥታዊ ማምጣትን ታሳቢ ያደረገ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ ነው። በእስታዊ ሂደት ወይም በራሳቸው ጊዜና ሁኔታ የሚመጡ ልውጥታዊ ራሳቸው ይመጣሉ። የነበረ አንድ ነገር በሌላ ተመሳሳይ ይዘትና ባህርይ ባለው ነገር ሊተካ ይችላል። አሮጌ ጫማ በሌላ እዲስ ጫማ ሊለውጥ ይችላል። አሮጌ ቤት ፈርሶ ተመሳሳይ እዲስ ቤት ሊሠራ ይችላል። የተቀደደ ተጥፎ የአሮጌው እድሜ እንዲራዘም ማድረግ ይቻላል። ነገር ግን ዙሪያ ገባችንን በጥልቀት አስቦን የባህርይ፣ የጠባይና የይዘት ልውጥታዊ ስማምጣት የተሰጠ እቅድ ላይ መድረስና ያንን የለውጥ ግብ ዳር ማድረስ አንዱ የሰብአዊነታችንና የማይገለል አምላካዊ ችሮታ የሆነ በነፃ የማሰብና የማድረግ መገለጫ መንገድ ነው።

ማግከረባዊ ልውጥታዊ ማቀድና መከወን ተቋማዊ ልውጥታዊ ከማምጣት ይልቅ አስቸጋሪና ውጤታማ መሆኑ ግልጽ ነው። ሆኖም የትም ቢሆን ስውጥ ማምጣት በራሱ ጨርሶ የማይቻል አይደለም። የአይቻልም አስተሳሰብ ጨለምተኛ ነው። ከቡር የሆነውን የሰውን ልጅ የማሰብ፣ የመመራመር አምላካዊ ለጥታና ችሎታ ተጠቅሞ የራሱን እድል የመለወጥ ነጻነትና አቅም ያናገራል። በየትኛው ደረጃ ልውጥታዊ ማለምና ማምጣት ይቻላል። ይህ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ በእዲስ መንገድ በማሰብ፣ በመመራመርና በመፍጠር እምነት ላይ የተመሠረተ ነው። ምሁራዊ የሚያሰኘውም የመመራመርና የመፍጠር ዝንባሌን ዋነኛ መሠረቱ ማድረጉ ነው። ለላዚህ አራቱ የንድፈ-ሐሳብ ባህርያት በምሁራዊ የመሪነት አስተሳሰብ ጥላሰር ሲካተቱ ይችላሉ። ምክንያቱም የአራቱም ባህርያት ትኩረት የይዘት፣ የጠባይና የባህርይ ልውጥታዊ የሚያጣ ምልክታት የአተያየትና የእሴት ስውጥታዊ የሚያመጡ ሰዎችን መፍጠርና ለዚህ የሚያበቃ ንድፈ-ሐሳባዊ ምልክታዊ መስፍጠር ነው።

ግለሰባዊ ልውጥታዊ በማድረግ አካባቢያዊ ልውጥታዊ ማምጣት እንደሚቻል የሚያስረግጥ ሥር-ትቀል አስተሳሰብ ላይ መረድስ ነው። አርቆ የማግኘትና የማሰብን ችሎታ ባህሉ አድርጎ መምራት ነው። ምሁራዊ የመሪነት አስተሳሰብ በሁሉም አቅጣጫ ለማሰብና ብልሐት በተሞላና ከመረጃ ጋር በተቀናጀ ማገናዘቢያ ላይ የተመሠረተ መደምደሚያ ላይ መድረስ ነው። ከአምላካዊ አሰር ዓመት እይታ ብዙ

ርቆ ማሰብ፣ ማቀድና ማስም። ማክስ ዲ ፕሪ የመሪነት የመጀመሪያ ሥራ እውነታን በውል መተርጎም መቻል ነው። ሁለተኛው ተሳታፊዎችን ማመስገን መቻል ነው። በሁሉም መሐል የመሪ ድርሻ አገልጋይ መሆን ነው ብሎ ማመላከቱ ከዚህ አስተሳሰብ ጋር ይስማማል።

ታላቁ አሌክሳንደር ቤጦርንቶች ድል ለመገናጸፍ ለሰሚችልባቸው መንገዶች አርቆ በማሰብና የተለያዩ እንግዳ ስልቶችን በመጠቀም ድል መገናጸፍ እንደሚቻል በማጠናቀር የተዋጣሉት መሪ ነበር። ሆኖም ከድል ማግኘት የሚከተለትን ሁኔታዎች አስቀድሞ በርቀትና በዝቃት አስቦ ነበረ ማለት ያስቸግራል። ድል የመታቸው አካባቢዎች በበዙ መጠን፣ እነዚህን አካባቢዎች የማስተዳደሩ ኃላፊነት በጨመረ ቁጥር፣ ሠራዊቱ እጅግ ረጃጅም ጉዞዎችና ውጊያዎች ባደረገ መጠን፣ የተለያዩ የእየር ጉብረቶችንና ባህሎችን ሰብሮ ገብቶ በተጋፈጣቸው መጠን፣ የዚህ ሁሉ ድምር ውጤት ሠራዊቱን ከአቅሙ በላይ በሰጠጠ መጠን፣ በጊዜ ሂደት ሊያስከትል የሚችለውን ድምር ውጤት አርቆ በማሰብ አንፃር የተዋጣሉት መሪ አልነበረም። ከዚህ ሁሉ በላይ ሊተካው የሚችለውንና የተከሰውን ሥርዓት ወይም ግዛት የራሱን ትውልድ አልፎ ስለመሄዱ አንዳች ህልም ነበረው ማለት አይቻልም። ስለሆነም እርሱ ከሞተ በኋላ በአጭር ጊዜ ውስጥ ሠራዊቱም ሆነ ግዛቱ ተቋጥጥቋል።

በዩናይትድ ስቴትስ በቴክሳስ ግዛት በኃይል እመንጭነት ገናና ሰም የነበረው ኤንሮን የተባለውን ኩባንያ የመሠረተና የመሩት በአጭር ጊዜ እይታቸው ኩባንያውን በከፍተኛ ፍጥነት በማሳደጋቸው ተቀንቶባቸው ነበር። ነገር ግን የኩባንያው እድገት በሰፊ መጠን የተጠበቀውን የመሪነት ብቃትና ግላዊ ስህተታቸውን የሚገታ እሴት ላይ የተመሠረተ ልውጥታዊ አስተሳሰብና ሕልም አልነበራቸውም። ኩባንያው በመሰናጠት ተዘፍቶ ተገክታቸው መሪዎቹም በአሳፋሪ ሁኔታ ውስጥ አለፉ። በልውጥታዊ አስተሳሰብ ላይ ቆሞ የሚመራ መሪ በውል በተጠና እይታና ርቆ ለመሄድ ከሚያስችል ራሷ ነው የሚገኘው። ምሁራዊነቱም ያ ነው።

በእ. አ. በ2003 ዓ. ም. የገን ገበያ የምጣኔ ሀብትና የዘመኑን የዴሞክራሲ ሥርዓት እምርታ ከማግከረብ ልማታዊ ለውጥ ንድፈ-ሐሳብ አንፃር ለመገንዘብ አንድ ጥናት አድረጎ ነበር። ገን ገበያ የሚባለውን ሥርዓት ከዚህ በፊት በዚህ ዓይነት ጥልቀት አስቤው አላውቅም። መያየም በዚህ መስክ ርቆ ለማሰብ የሚያስችል አልነበረም። በመሪነት ዓይን ከተገንዘቡባቸው እውነታዎች መሐል የነፃው ገበያ ሥርዓት ጠንካራ የቁጥጥር ሥርዓት በሌለበት ሁኔታ መፍሰሱ በሀብትና በኢንቨስትመንት ስም ለሰሚደረገው የሀብት ቅርምት ሀላት መደምደሚያዎች ታዩኝ። በመጀመሪያ

በአገሮችም ይሁን በግለሰብ ደረጃ ሲከሰት የሚችለውን ከፍተኛ የሀብት ልዩነት አሌህ በማደባል ለፋት ወደ ጥግ እንደ ወሰደው አስተዋልሁ። ሃይ ባይ ካላገኘ በባለ ሀብቶቹና ከዚያ በታች በሚገኙት መደቦች መሐል የሚፈጠረው የሀብት ልዩነት ለሰበራ ድህነት እንደሚያስከትል ግልጽ ሆኗል።

በሁለተኛ ደረጃ ግልጽ ጉዳይ የገበያና የኢንቨስትመንት የቁጥጥር ሥርዓት በተወሰነ ደረጃም እንኳ የሌለበት የገበያ ቅርምት ራሱን በራሱ ያጠፋል የሚል ብልጭታ ነበር። በዚህ ጊዜ የአገር ሰውባዊነትና የምጣኔ ሀብት መሠረት ይናጋል። አሁን አ. አ. አ. 2012 ዓ. ም. ነው። በዩናይትድ ስቴትስ፣ በአውሮፓና በሌሎች አገሮች የተከሰተው የምጣኔ ሀብት ድቀት በተወሰነ ደረጃ የዚህ ችግር ነፃብራቅ ነው። የመጀመሪያው ጥያቄ የአገርና የከብታዎች መረዎች ይህን ሁኔታ አስቀድመው አላለሱትም፤ ወይም አያወቁ አርምጃዎች አልወሰዱም። ወይም በእጃቸው ላይ የነበሩትን ጉዳዮች ቅድም ተከተል በውልና በብላግታዊነት አላገናዘቡም ነበር። ከዚህ ካለፈ ከሳራው የሚፈጥረውን አዲስ እድል አላሳሉም ማለት ነው። የተማሪ መሪነት አጠት ነው ማለት አይቻልም። ድምፃቸው አልተሰማም እንጂ የጮኹ ምሁራን ብዙ ነበሩ። ለምን ከሳራው ደረሰ?

ጆን ኤፍ ኪነዲ “ምሁራዊነትና ምርምራዊ ዝንባሌ ከእርስ በእርስ ሲነጣጠሉ የማይችሉ ነገሮች ናቸው”¹⁸ ያለት ይህን መግት የበለጠ ያጠናክራል። ምሁራዊ መሪነት በምንልክት ጊዜ ከላይ የተጠቀሰውን ዓይነት ሁኔታ ከርቀት በመመልከትና በማጥናት የሚያዋጡ አማራጮችን ከወዲሁ መወሰድ መቻልን ነው። ይህ ደግሞ ጥሩ ውጤት እያሰገኙ ነው የሚባሉትን ሂደቶች፣ አዋጭ ልምዶችና ባህሎች ጭምር አዋጭነታቸው ገና ጥያቄ ውስጥ ሳይገባ አስቀድሞ መፈተሻና ሊያዋጡና ሊሻሻሉ ይገባ እንደሆነ መጠየቅም ነው። ማሰብና መፍጠርን የማይቋረጥ የመሪነት አስተንፋስ ማድረግ። ምሁራዊነት ተሞክሮን ወደ ንድፈ-ሐሳብ መለወጥ፣ ንድፈ-ሐሳብን በተሞክሮ መመዝገርና በሁሉ መካከል ሕይወት ያለውና ትርጉም የሚሰጥ ተጨባጭ አውነታ መፍጠር መቻል ነው። ከኪሳራ ውስጥ ሕይወትን የሚያሻሽል ጠቃሚ ግኝቶች ማፍለቅ መቻል መለያው ነው።

ተጨባጭነቱ ምን ያህል መሆኑን እርግጠኛ ባልሆንም፣ በአገራችን የሕዝብ ለፈራ ሐሳብ የፈለቀው በሻሻሊዝም ወቅት የዘሩ መሪዎች በአውሮፕላን ሲበርሩ ለምለምና ሰፊ ሜዳ አይተው እንደ ወሰኑ ይነገራል። በዘመኑ የነበሩትን መሪዎች ለመንቀፍ የተነገረ ቢሆንም እንኳ የመሪዎቹን አርቆ ማየት አለመቻል ያሳያል።

• ጥቅሱን በግል ከማስታወስ የተወለደ።

ለፈራው በየጥናት የተመሠረተ ነበር ለማለት ቢደፈር የሕዝብን ፍላጎትና አካባቢያዊ ባህል ያገናዘበ እንዳልነበረ ሕልውናው በራሱ ማሰረጃ ነው። በጥናትና ፈጠራ ላይ የተመሠረተ መሪነት ትናንት፣ ዛሬና ነገን በገናዘበ ቀመር ተነሥቶ ይከናወናል እንጂ ከዛሬ እስከ ነገ ብቻ አያሳለም። ዛሬን ለማለፍ በሚል ቁንጽል ስሌት አይሰላም።

ምሁራዊ እይታ በቀለም ትምህርት ርቆ መሄድን ብቻ እንደማያመለክት ቢደጋግሚ ሳስታውሰ። ከላይ የተጠቀሱት ውሳኔን ጭብጥ ያላቸው መረጃዎች ለምሳሌነት መጠቀሳቸው ይህንን እውነታ በማገናዘቢያ ለማስደገፍ ነው። እንግዲህ ምሁራዊ እይታ ያለው መሪነት በምልሰት ጊዜ አያሌ ግባቶችን ታላቢ ያደረገ ምልክታ መሆኑን ማመላከቱ ነው። ምሁራዊ እይታ በመጀመሪያ ዛሬ በፈታችን ያለውን ችግር ከትናንት ጋር አገናዝቦ አዲስ መፍትሄ መፈለግና ልንደርስበት የምናልመውን ዓለም ከወዲሁ በሚጨበጥ መንገድ ማመለከት መቻል ነው (በርንስ 1978:2-3፣ 141 ወዘተ..)። ሁለተኛ፣ የልውጠታዊ መሪነት ንድፈ-ሐሳብ እሴቶችና ለን-ምግባራዊና መርሆአዊ መንሻ ያለው በመሆኑ የምንመራባቸውን የማእዘን ድንጋዮች በመትከል፣ ግንኙነቶችን፣ ሕልዎችን፣ አዳዲስ እምነቶችንና እቅዶችን መመዘን ነው። የልውጠት ጋራጣዎችን ነቅሶ በማውጣት አዳዲስ የለውጥ ግብአቶችን መፍጠር መቻል።

ከላይ ከተነሡት ሐሳቦች በተጨማሪ የተከታዮች የማሰብ፣ የማቀድና የማገናዘብ አቅም ገልብቶ ከጊዜአዊ ጥቅሞች አልፎ ወደ ኢድማለ ዘለል አስተሳሰብ መሻገራቸው የምሁራዊ አመራር የንድፈ-ሐሳብ መገለጫ ነው። ስለዚህ ምሁራዊ መሪ የመመራመርን፣ በሰሌዳዊ እይታ አውነታን መገምገምንና አወንታዊ ለውጦችን የሚያመጡ መረጃዎችን ባሳሳ ሁኔታ የመምራትን አስፈላጊነት የሚያምንና በመከተል መምራት ያጠቃልላል። ይህ ምሁራዊ ዝንባሌ ከቀለም ትምህርት፣ በተለያዩ መንገዶች ከሚገኝ ሥልጠናና ተሞክሮ ሊገኝና ሊዳብርም ይችላል። ዛሬ በደረሰንበት ዓለም ካለው ከፍተኛ የትምህርት እድገትና ምርምር አንፃር ምሁራዊ መሪነት የት ደርሷል? ብለን ብንጠይቅ “አሁን” ብለን እንድንታዘብ እንገደድ ካልሆነ በስተቀር የዓለማችን ሕመም የተማረ በዘቶ እያለም አላገኘመም። ምሁራዊ መሪነት ገና በዳዴ ላይ ነው ለማለት ባልደፍርም ለማሰብ የሚያስቸግሩ ተግዳሮቶች አሉ። ለምሳሌ በማህበራዊ መሪነት ደረጃ ዘግናኝ ግጭቶች፣ የሰው ዘር የማጥፋት ወንጀሎች፣ መንሻና መድረሻቸው ምን እንደሆነ ትርጉም የማይሰጡ ጦርነቶች ወዘተ እንደቀጠሉ ነው። ድህው በድህነት እያዘቀጠ ባለሀብቱ በብልጥግና መንከራከር እየመጠቀ ነው። የምንኖርበት ዓለም በምን ዓይነት የመሪነት መርሆዎችና እሴቶች

መመራት አለባት? ብለን ብንጠይቅ ያደገውና በማደግ ላይ ያለው ዓለም በተመሳሳይ ሁኔታ መገኘቱ ተጨባጭ ነው (በርንስ 1978:25)።

ስለ ልውጠታዊ መሪነት የምንታዘዘውን ጠቃሚ ሐቆች ግምት ውስጥ በማስገባት እንዴት ልውጠታዊ መሪ መሆን ይቻላል? የሚል ጥያቄ ይነሳል። መሪነት አብሮ ይወሰናል፤ በመግርና በተሞከሮ ይገኛል የሚለውን አስተሳሰብ ዞሮ ማውሳት ነው። በርንስም “ልውጠታዊ መሪነት በመግርና በማስተማር ይገኛል” (ባስ 1998:85) ይላል። ጋርድነር ከዚህ አስተሳሰብ ጋር በመስማማት የመሪነት ተስጥኦ ከልጅነት ሲጀምር (ጋርድነር 1995)፤ በአብራሃም የመሪነት ጥናቶች አውነታውን ይደግፋሉ። የሰነድ-ልብና ትምህርትም ተመሳሳይ ድምዳሜ አለው። በተለይም ትምህርት ቤት የአካባቢ ጥበቃና የእኩልነት ተጽእኖ የምሁራዊ መሪነትን እሴቶች ለመቅረጽ ሚና አንዳየው ምሁራን ይስማሙበታል።

የምንኖርበት ኅብረተሰብ ውሳኔ የመስጠት፣ በእራሱ የመተማመን፣ የግል ድርሻን የመውጣትና ኃላፊነትን በተጠያቂነት የመረዳት ባህል “በምንኖርበት አገር ውስጥ ካለው የትምህርት ሥርዓት የህግ ተፈጻሚነትና የፖለቲካ ባህል ጋር” (በርንስ 1978: 77) የተሳሳሩ ናቸው። እነዚህ ሁኔታዎች የተሳሳሩበት ትስስር መጥቀስ መላኩ የሚፈጠሩትን የመሪዎች ጥራት ይወስናሉ። ይህ ደግሞ የምሁራዊ መሪነት መፍላቂያና ማእቀፎቹን ይወስናል። ይህ ሁኔታ ማይምነት በዘዋውሰው ባህል ውስጥ ሲሠራ ይችላል ወይ? የሚል ጥያቄ ይነሳል። ጥያቄው እጅግ አገልግሎት ቢሆንም ንድፈ-ሐሳብ በተሞከሮ መረጋገጡና በየትኛውም ባህል ውስጥ ሲሠራ እንደሚችል ቀደም ሲል አንስተናል። ከአገራችን ነባራዊ ሁኔታ ጋር ለማገናከብ ከተፈለገ ባህላችን ብዙ የልውጠታዊ መሪነት እሴቶች አሉት። ይልቁንም ጥያቄው የአገር የትምህርት መሠረት፣ ተመራማሪነትና ፈጠራ ላይ ያነጣጥራል ወይ? የሚል ነው። የአንድ አገር የትምህርት ጥራትና ይዘት የዛሬውንም ይሁን የገደብ መሪ ማንነት በቀጥታ ይወስናል። በአገራችን ዛሬ ያለው ከፍተኛ የትምህርት ሽፋን ይደግ የሚባል ሲሆን፣ የጥራት ጉዳይ ግን ስብዙ ዜጎች አሳሳቢ ነው። በዚህ ላይ የአዲሱን ትውልድ የግብረ-ገባዊ ሕይወት የሚያንጽ ምን እድል አለ? ቢባል መልስ የለም። ነገር ግን የትውልዱን ለነ-ምግባርና ግብረ-ገባዊ ሕይወት ያገናኝበት የትምህርት መርህ ማሰብ ነገ ዛሬ የማይባልበት ጉዳይ መሆኑን ደጋግሞ ማስመር ይገባል።

የግብረ-ገባ አሴቶች የሚቀረጹት “ከልጅነት አስከ እውቀት በመሆኑ፣ አንድ ሰው እውቀት በገበየ መጠን አብረው ስለሚያድጉ የተሰጠ ግንዛቤ ላይ የተመሠረተ የልውጠት አርምጃ መወሰድ አለበት። በዚያ ላይ ቆመው በገበየት እውቀት፣ የበለጠ

ጥበብ፣ የማገናከብ አቅም፣ የተጠያቂነት ብስለት፣ ኃላፊነት የመውሰድ ብቃት፣ ችግሮችንና ፍላጎቶችን የመለየት ምናብ-ርዕዕነት፣ የመርህ ሰውነትና በእሴት መመራት ችሎታዎች ይገባሉ። ምሁራዊ ምልክታ በመሪነት ተጨባጭ ውጤት ከማለመዝገብና እሴቶችን ከመቅረጽ አልፎ ኪሳራዎችን በመፍታት፣ “ተከታዮችን በማስታጠቅ፣ ውጤታማነትን አውን በማድረግና ጥልቅ የማገናከብ ስልት በተሞላበት ሁኔታ ውሳኔዎች የመስጠትን ችሎታም ለመገንባት ፍተኝ ነው” (ባስ 1998:37)። ሞገደኛ ገጠመኞች ሲከሰቱ፣ ነውጥና አላመረጋጋት አዘውትሮ ሲታይ በብህል አስተሳሰብ ላይ የቆመ፣ የተሰላና በተጠያቂነት የታጀበ ውሳኔ መስጠትና ውጤት ማስጨበጥ በሚችል ቀመር ማሰብ ይጠይቃል። ለዚህ መሁራዊነት የተሳሳቱ መሪዎች የፈጠራ ስሜት ቀስቃሾችና የመመራመር ብሄል ገንቢዎች ናቸው። ከዚህም በላይ ኪሳራዎችን እንደ ፈጠራ እድሎች በመጠቀም እነዚህን “እድሎች መለመር ያለይዛሉ፣ የተፈጠረው የተበላሸ ሁኔታ ሁሉ ተስፋ ከማለቆረጥ ወደ ሰውጥ እድልነት እንዲሄድ ያደርጋሉ” (ባስ 1998:37)።

ከላይ የተጠቀሰው ሁኔታ ድምር ውጤት አዲስ ባህል መፍጠር ነው። በልውጠታዊ መሪነትና በሌሎች የመሪነት አስተሳሰብ መለኮች የተሰማሩ ምሁራንም ጭምር መሪነት የአዲስ ባህል መፍስቂያም ምንጭ መሆኑን ይስማሙበታል። ባስም “በተቋም ይሁን በሌላ የመሪነት ሥርዓት ውስጥ በመሪዎችና መሪነቱ በሚካሄድበት ማእቀፍ መሐል ቀጥተኛ መውረስ አለ። መሪ ባህል ይፈጥራል፣ የተፈጠረውን ባህል ቀጣይነት የሚያረጋግጡ እሴቶችና ባህርያትን ያደራጃል” (ባስ 1998:63) ሲል ይከራከራል። በዚህ ሂደት ውስጥ የወንድና የሴት መሪዎች ድርሻ እንዴት ያለ ባህርይ ይታይበት ይሆን? የሚል የኢተያየት ጥያቄ ማንነት ይበጃል።

ወንድና ሴት መሪዎች ሁሉም በሁሉም ቦታ በሁሉም ጉዳዮች ላይ ተመሳሳይ አተያየት የላቸውም። በአብዛኛው ሴቶች ትብብራዊ፣ አሳሳቢ፣ ዴሞክራሲያዊና ተሳትፎአዊ መሪነት እንደሚመርጡ በጥናት ተረጋግጧል። በልውጠታዊ መሪነት ውስጥ ሁለቱን የታዎች የሚቀርጸው ንድፈ-ሐሳብዊ ዝንባሌ እድገታዊነት (developmentalism) የሆነ ማእቀፍ ማእከል ማድረግ መቻሉ ነው (ባስ 1998: 77)። ተከታይን ማስታጠቅና ለምጡቅ ሕልም መዘርጋት እንዲበቁ ማድረግ ነው። የምናትተው ንድፈ-ሐሳብ ሁለቱም የታዎች የቆመስት መርህና አሴት ራሱ አቅጣጫን የማመሳከትና ለመርህ የመገዛት ውሳኔን መገኘት ለስሚያደርግ ግብ ዞሮ ዞሮ አንድ ነው። ይህን ከፍል ለማጠቃለል ሁለት ጉዳዮች ሳንገባ። አንደኛ የልውጠታዊ መሪነት ማእቀፍ ምሁራዊ አስተሳሰብና የፈጠራን ብሄል የተሳሳቡ አካሄድ ነው። ይህ

አብዘር ሊሰመርበት ይገባል። ሐንፍሬይና አይንሰታይን ምሁራዊ አይታ ግለት ፈጠራን ማሰራጽ፣ ሐሳብ-ርኩኦ ግንዛቤን ማምጣት፣ ጥልቅ ሐሳቦችን በሥርዓት የማውጣትን ስሌት መመልከትና ብልሐታዊ የችግር አፈታት መንገድ የመከተልን ሂደትና ብሄል መፍጠር ነው (አቮሊዮና ጓደኞች 1988) ብለው እንደሚከራከሩ አቮሊዮና ጓደኞች ዘግባዊ። በመጨረሻም የታወቀ ልውጥ በተጠና መንገድ ይመጣል ብሎ ለማሰብ ምሁራዊ አመራርም የዚህ አጠቃላይ አተያየት መሠረት ለመሆኑ ተገቢ ማሰራጫ ነው።

ሁለተኛው ጉዳይ ምሁራዊ መሪነት ሲባል ምሁር የሚለው ሐሳብ ራሳቸውን ከማግከረላቸው መሐል ለይተው ምርጥ ወይም ባለ እድሎች ወይም ዘመነኞች አድርገው ስለሚመለከቱ ለዎች (ኤሊትስ) አያመለክትም። በሁለት፣ በትምህርት፣ በተመቻቸ እድልና በሌሎች ምክንያቶች ራሳቸውን ከሌሎች ይልቅ አስፈላጊ፣ ሐሳባቸው ሊሄድና ብቸኛ አጽንኦት የሚገባውና ወሳኝነት ያለው ወዘተ... አድርገው ስለሚረዱ አካላትም አይደለም። ምሁራዊ በምንልበት ጊዜ በጥልቀትና በምክንያታዊነት ስለማሰብና ብዙሐናዊ ዓተያየተ-ዓለም ስላላቸው ሲሆን ከሌሎች ይልቅ ራሳቸውን አንደ ምርጥ አድርገው የሚያዩትን በተመለከተ በማግከረላቸውና በፖለቲካ ላይንስ የገዢ መደብ ሥልጣን ላይ የተቆናጠጡና በጊዜው ያለውን የፖለቲካ ርዕዮት የሚወስኑ የሥርዓቱ ተጠቃሚዎች በዚህ ስም ይጠራሉ።

በተቋማዊ መሪነትም የሥልጣን ቁንጮ ላይ የተቀመጡና በድርጅቱ ውስጥ የሚሆነውን ሁሉ መፍሰጥና መቁረጥ የሚችሉት ኤሊት ይባላሉ። እንዲህ ያለው ምሁርነት አውዱ ውስን ነው፤ ዓላማውም ከእነርሱና እነርሱን ከመሰለት አካላት አሴት፣ ጥቅም፣ ሕልምና ሆድ አይዘልልም። በተቃራኒው ምሁራን ብለን የምንጠራቸው በየመስካቸው በዝቅተኛ የወል ስሜትና መንፈስ ችግሮችን ቀንጭበው ላይሆን መሉ በመሉ አብጠርጥረው የሚያስቡና ለብዙሃናዊ ፍጆታ ብዙሃናዊ ፍላጎት ሲፈጥር የሚችል ሕይወትን በሁለንተናዊ መልኩ የሚለውጥ ወይም የሚያሻሽል ውጤት የሚያመጡትን ነው። በአገራችን ሁኔታ ምሁራዊ ኃላፊነትንና ተጽእኖን በተወሰነ ደረጃ ለማግኘት ባህሩ ዘውዴ እ. አ. አ. 2002 ያወጣውን “የለውጥ ፋና-ወጊዎች በኢትዮጵያ፡- በዘያኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ስለ ተሃድሶ ያለው ምሁራን” በሚለው መጽሐፍ ጠቃሚ መረጃ ማግኘት ይቻላል። እሁን ያ ትውልድ በአጥፍ መታደስ አለበት። ኢትዮጵያ በመሀራፊ ከጨለማ መውጣት አለባት።

6. እሴታዊ ስሌት።

እሴታዊ መሪነት የልውጥታዊ መሪነት ሹረት ማለብ ነው። በዚህ ርእስ ስር ትኩረት የሚጠይቀው የስነ-ምግባርና የግብረ-ገብ እሴት የምንለው ሐሳብ ነው። ሐሳቡ ፈላጎድችን ሲያከራክር የኖረና ዛሬም የሚያነጋግር ነው። ዛሬም ሰፊ ክርክሮች አሉ። በተለይም የስነ-ምግባርና ሞራል እሴቶችን አገገራዊነት አስመልክቶ ክርክሮቹ የበስጠ ጠንካራና ውስብስብ ናቸው። በዚህ ምክንያት የማንን እሴት ማን ይወሰናል? የኮ እሴት ከየኮ ይሻላል? ማን በየትኛው እሴት ተጠያቂ ይሆናል? ወዘተ... የሚሉ አስቸጋሪ ጥያቄዎች ይጥላሉ። እነዚህ ጥያቄዎች በንድፈ-ሐሳብ ደረጃ አከራካሪ ይሁኑ እንጂ መሪ ፈላጊው ጥበብተኝ ምን ዓይነት እሴቶች ያሉት መሪ እንደሚፈልግ አይደናገርም። ቢያንስ በጊዜው ሕይወቱን ያጨለመትን አሃዝ ጉዳዮች የሚፈቀስትን ራዕዮች በሚያሳምን ሁኔታ ይዘው የሚመጡ ተሞክሮና ታማኝነት ያላቸውን መሪዎች አያጣቸውም።

እነዚህን ክርክሮች የማሳየትና የማገናዘብ ፍላጎት ላይ አላተኩርም። ትኩረት የማደረግበት ጉዳይ በእሴት ላይ የተመሠረተ ልውጥታዊ መሪነት ምን ማለት እንደሆነ ለማገናዘብ በእሴት ላይ ያለውን አንዳንድ ፍልስፍናዊ ጭብጦች ማመላከት ነው። የልውጥታዊ መሪነት መነሻ ከስነ-ምግባራዊ እሴት ጋር የተቆራኘ ነው። የመጨረሻ ግቡም ጠንካራ እሴታዊ ባህልን የሚያስከትል ምልክታና አሠራር ላይ መድረስ ነው። መሪነት ከእሴት ጋር መተላለፍ ያለበት ቀዳሚ ምክንያት፣ መሪነት በራሱ እሴት ከሚለው መሠረታዊ ንድፈ-ሐሳብና ተሞክሮ ጋር ሊስያይ በማይችል መልኩ ስለ ተገመደ ነው። እንዴት ቢባል “መሪነት የሚፈጸመውና የሚተገበረው መዋቅሮች ሰብዓዊ ፍጡራንን ያማከላ በመሆኑ ነው” (በርንስ 1978:3)።

በተጨማሪም “መሪነት መሪንና ተከታዮችን አካላት በሚፈጸመው ውስን ግብ ባላቸው እሴቶችና ፍላጎቶች ላይ የሚያነጣጥር ጉዳይ መሆኑ ነው” (በርንስ 1978: 19)። ስለዚህ ልውጥታዊ መሪነት ሲሆን ያማከስ ንድፈ-ሐሳብ ነው። ግብረ-ገባዊ ብቃት ያለው መሪነት የንድፈ-ሐሳብ ሰበት ማለብ ነው (በርንስ 19978:4)። እሴት በጣም አነጋጋሪ ርእስ ነው። በርንስ እሴትን በሁለት መንገዶች ይመለከታል። አንደኛው ልንደርስበት የምናልመው አጠቃላይ ሥርዓታዊ መዳረሻ መሆኑ ተገልጧል። ይህ ዋና የመዳረሻ ሕልም ትክክልና ትክክል ያልሆኑ ነገሮችንና አስተሳሰቦችን መስጠያ ሆኖ ከእሴቶቻችን ጋር የተገመደ ነው። ለምንመራባቸው እሴቶችና ለምንደርስበት አጠቃላይ ግብ መፈጸም ሥራ ላይ የሚውሉትን መሰረቶችና ማዕቀፎች ይወስናል።

በእሴቶች ላይ ተቁም ነው ሁሉም እንቅስቃሴና ከንዋኔ የሚሰፈረው የሚመዘነው፣ የሚበየንበትም። አንድ ምርጫ ከሌላ ምርጫ የሚነጻጸረውና የሚወዳደረው በእሴቶች ልኪታዊነት ዋጋ ነው። ስምሳሌ የሕዝብን ሕይወት መቀየር የሚል አጠቀላይ እሴት ይዘን ብንነፃ፣ በማይገባበት የሕግ ማእቆፍ የተዋቀረ ማኅበራዊነት የመፍጠርን ግብ መርህ ለማግኘት ያስችለናል (በርንስ 1978:74-74)። ወደ እዚህ ግብ ለመድረስ ሲታለም የምንገኝበትና የምንመራበት እሴት መርህ ሊሆን ይችላል። በተወሰነ ደረጃ የሚከሰቱትን ባህርያት ሁሉ የምንገመግምበት ስነ-ልቦናዊ የመሆን ባህርይ አለው። ሌሎች እሴቶችም ቢሆኑ ይህንኑ አጠቃላይ ግብ/እሴታዊ ዳራ ከመፈጸም አኳያ ነው የሚታዩት።

ሁለተኛው ጉዳይ እሴትን የምናይዛቸው አቅጣጫ፣ ምግባራዊና ባህርያዊ ክስተቶችን በምንቆጣጠርበት እሴታዊ ማእቀፍ (Mode of conduct) አንፃር ነው። እነዚህ እሴቶች ተቀባይነት ያለውን ምግባርና ባህርይ ተቀባይነት ከሌለው ገን ለገን አተያይታን የምናይዛቸው፣ የምንመዝገባቸውና የምንበይንባቸው እሴቶች ናቸው። ለምሳሌ “ጥበብንነት፣ ኩሩንነት፣ ደፋርነት፣ ሲቪላዊ ጨዋነት፣ ታማኝነት፣ ፍትሐዊነት፣ ግልጽነት፣ ወዘተ...” (በርንስ 1978:75) ስለባቸው ይሆናሉ። እንደዚህ ዓይነቶቹ እሴቶች የለብዓዊነት መገለጫ መንገዶች ከመሆናቸው በተጨማሪ ተፈላጊና የማይፈለጉ ባህርያት፣ ምግባራትና ውሳኔዎችን የምንመዝገባቸው፣ ተገቢ መስመር የምናስይዝባቸውና የምንስክባቸው መንገዶችም ሚዛኖችም ናቸው። እነዚህ ቅርጽ ሰዊ እሴቶች (Modal values) ተብለው ይጠራሉ። ቅርጽ-ሰዊ እሴት የመቆጣጠርና ድንበር የመሆን ኃይል አለው። የዚህን እሴት መስመር ጥሶ በአሁኑታዊ መልኩ የሚከሰት ባህርይ አወንታዊ ቦታና ተቀባይነት የለውም። “በማንነታችን ውስጥ ጠልቆ የገባ በመሆኑ ሰብዓዊነትን፣ ባህርያትንና ምግባራትን ሁሉ ይወስናሉ። አዕምሮአችን ሆን ብሎ አሳብዞትም ይሁን ሳያሳብዞትም ስለ አንድ ነገር ያስን ምልክታ በእዚህ እሴት መገኘት ይገመግማል፤ ይወስናልም።

የባለ አዕምሮነትና የንቃት ሕሊናችንም መገለጫዎች ለሆኑ (በርንስ 1978: 75) ድርጊቶችንና ባህርያቶችን ሁሉ ይመራሉ፤ ይገራሉም። የቅርጽ ሰዊ እሴቶች ግንባታና ስርዓት ከአስተዳደራችን፣ ከምንኖርበት ማኅበራዊነት፣ የኅብረተሰብን ሕሳዌ ከሚወስኑ መዋቅሮች፣ ፍልስፍናዎችና ባህሎች ጋር ይቆራኛል። አተያየተ-ዓለማችንም ጉልህ ቦታ አለው። ከሰው አስተዳደግና የስነ-ልቦና አመለካከት ጋር በተያያዘ መልኩ ልጆች ከሌሎች ሰዎች ጋር የመግባባትና የመተባበርን ልምድ ገና

በአምስት ዓመት እድሜ ይቀስማሉ (ጋርድነር 1995:25)። እሴቶችን የሚመለከቱ ጉዳዮችን ደግሞ በአለር ዓመት በተጨባጭ ይቀስማሉ (1995:51)።

የምሁራንም ይሁን የመሪነት ተሞክሮ ጠብብን ስም ምነት መሪነት ከእሴት ነጻ በሆነ መድረክ አይፈጠርም፤ አይተገበርም የሚል ነው። በየትኛውም ኅብረተሰብ ውስጥ ልጆች ያለ እሴት አያድጉም። የእሴቱ ዓይነት ነው ወሳኙ። ቅርጽ ለጭ እሴቶች በሚለው ሐሳብ ላይ ባለ መጠነኛ አስተያየት ነበረው። አተያየቱንም “ለነ-ምግባር፣ ባህርይና ልውጠታዊ መሪነት” ብሎ እ. አ. አ. በ1998 በጻፈው አጭር መጣጥፍ ገልጦታል። ከበርንስ ጋርም በመስማማት “ያልተከረጀ ልውጠታዊ መሪነት መሠረቱ ጠንካራ ግብረ-ገባዊ እሴቶች ናቸው” (ባለ 1998) በማለት ይሞግታል። በነነ-ምግባራዊ እሴቶች ላይ የተመሠረተ መሪነት በሦስት ምስሰዎች ይደገፋል ይላል። አንደኛ፣ መሪ የሆነ ግለሰብ ግብረ-ገባዊ እሴቶች በድምሩ እንደአንድ ምስሰ ይታያሉ። ሁለተኛ፣ የመሪዎች ራእዮች በነነ-ምግባራዊ እሴቶች የተለወጡ መሆን ሌላ ምስሰ ነው። ይኸውም ተከታዮች ለመከተል እንዲወስኑ የሚያደርጋቸውን የመሪን ራእይ ግልጽ አድርጎ የማቅረብ ችሎታና ከዚያ መለስ የሚነደፈውን መርሐ ግብር ሁሉ የሚመለከት እሴት መሆኑ ነው። ሦተኛው ምስሰ የአጠቃላይ ሂደቱ የግብረ-ገባዊ እሴቶችን ሚዛን የሚደፉ መሆን አለመሆኑ፣ ተሳታፊዎች የሚመርጧቸው ምርጫዎች እሴታዊ ብቃት፣ በሂደት ውስጥ የሚፈጸሙ ምግባራት ከእሴቶቻችን የማይቃረኑ መሆንና አለመሆን፣ ከዚያም የተከታዮች ተሳትፎና ባህርያት የሚታይበት አውድም አለ (ባለ 1998)።

ልውጠታዊ መሪነት በሞራል እሴቶች ላይ መመሥረት አለበት ሲባል እነዚህ እሴቶች ከባህል ወደ ባህል ልዩነት ሊኖራቸው እንደሚችል ይታወቃል። ይህ ባህላዊ ልዩነት አንፃራዊ የእሴት ልዩነት ያመጣል። ከባህል ወደ ባህል ያለው አንፃራዊ የእሴት ልዩነት እያንዳንዱ ባህል የሚፈልገውን የመሪነት እሴት ያመለክታል እንጂ፣ መሪነት ያለ እሴት ሊኖር እንደሚችል አይጠቁምም። ይህና ከዚህ በላይ የተነሱትን የመከራከሪያ ሐሳቦች በአንክሮ ስማጣጣም ለስ ሞራል እሴቶችም ሆነ ስለ ስነ-ምግባራዊ እሴቶች ግድ የሚላቸው ቤተ እምነቶች ብቻ እንዳልሆኑ ማገናዘብ ነው። እሴቶች የሚፈለጉት በደጀ ሰላምና ከዚያም ውጭ እንደሚፈለግ ሰላምታ የሰውም።

ሁሉም የሚቀበሉአቸው እሴቶች ከደጀ ሰላም እስከ አደባባይ ሕይወታችን ይኑና የሚል ጭፍልቅ አስተሳሰብ አይነፃፃም። ደጀ ሰላምም ሁሉንም ዓይነት እሴቶች ተቀብሎ ይቀፍ አይባልም። ጥበብ ያለበት አስተሳሰብ የትኛዎቹ እሴቶች በሁሉም መድረኮች ቦታ ያገኛሉ፤ የትኛዎቹስ በተወሰነ ቦታ ላይ ብቻ ይተገበራሉ ብሎ መለየት

ነው። ያለበለዚያ የኔ ይልቅ ያንተ ያንሰ የሚል ማቋረጫ የሌለው ቅራኔ ውስጥ ይገባል። ቁርሾ የሚፈጥር እጉል ጉዳይ፤ የማያስደስት ውጤትም ያመጣል። የትኛውም መሪነት በእሴት ላይ የተመሠረተ ነው። (በርንስ 2003:206) የሚለው ሐሳብ ያነጋግራል። ሁሉም የመሪነት ዓይነት በመልካም ሊዘክር አንዲትል ወይም በከፋቱ ሲወሳ እንዲችል የሚያደርገው ሠርዖት የሚያልፈውን ማንኛውንም ምግባር ለመፈጸም ያነሳሰውን እሴትና ንድፈ-ሐሳባዊ ትንታኔ ማገናከብ ይጠይቃል። ለዚህ በጊዜው የነበረው እሴታዊ የኅብረተሰብ አስተሳሰብ ለብሮ ሊገመገም ግድ ነው። (በርንስ 1978:322)።

ለማገናከብ ያህል በእገራችን እ. አ. አ. ከ1974 ዓ. ም. መጀመሪያ እስከ 1990 ዓ. ም. የነበረውን ሥርዓትና የእገራው ሰሜቶች ሲታወቅ በመልካም ስነ-ምግባራዊ እሴቶች የተሞላ መሪነት ምንድን ነው? የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ ወይም ለማጤን ናሳ የሚያዘፋ ግጥሞችን ከግራና ቀኝ እያጣፉ ማስሳት ይጠይቃል። እንደ የሰነ-ምግባር ነቁጥ ለማንሳት “የደርግ ሥርዓት ለምን ሰሰው ሕይወት ከብር መስጠት አልቻለም?” የሚለው ጥያቄ ይባላል። ሥርዓቱ ለሰው ሕይወት ከብር መስጠት አለመቻሉ የርእዮተ ዓለሙ ፍልስፍና በራሱ የሰውን ሕይወት እንደ ስነ-ሕይወት ክስተት ብቻ ከሚያደብት ፍልስፍናዊ መነሻ ጋር ይያያዛል። በዚህ ላይ ወደ ጥግ የጣዘ ተሞክሮ ታክሎብት ነበር። የመሪዎቹ ምሁራዊ ብስለት ምን ያህል ነበር የሚለውም ጥያቄ ግለሰባዊ ተሞክሮና ለምንት ስለሚጫወቱት ሚና ማሰብ ይጠይቃል።

የተቋም ይሁን የማኅበራዊ ለመራር የሰነ-ምግባርና የሞራል እሴቶች ከፍ ብሎ ከተጠቀሰውና እርስ በእርሱ የሚጋጭ ከሚመስል የእሴት ጥያቄ አኳያ ለማገናከብ ሲሞክር፤ ውስብስብ ትንተና የሚጠይቅ ጉዳይ እንደሆነ ከብድቱን ማገናከብ ይቻላል። ከብድቱ ተስፋ ለስቆራጭ ነገሮችን ሊጠቁም መቻል የለበትም። ምክንያቱም ምሁራዊ ለመራር በእንዲህ ያሉ ውስብስብ ሁኔታዎች ላይ ብርሃን መፈንጠቅ ይጠበቅበታልና። ይህን ጉዳይ በተመለከተ የመስኩ ተመራማሪዎች የሚሰማሙት፤ የሰው ልጆችን ዳር ከዳር የሚያሰማሙባቸው እሴቶችን መቅረጽ ማስቸገሩን ነገር ግን ስብአዊነታችንን ያግክሉ የጋራ እሴቶች መኖራቸውንና እንደየ ጭሉ ሊተረጎሙ የሚችሉ እሴቶችን መፍጠር እንደሚቻል ነው። ከዚህ እንግር “ፍቅር፤ እውነተኛነት፤ ለመዛዘንነት፤ ነፃነት፤ አንድነት፤ መቻቻል፤ ተጠያቂነትና ሕይወትን ማክበር” (ኪደር 1994:18-19) የሚሉት እሴቶች ሰዎች ሁሉ እንጋራቸዋለን። በስምምነት የምንፈጥራቸውንም ይሁን በእጃችን ያሉ የጋራ እሴቶች እንዲሁ ሌላው ላይ በግድ አይጭናቸውም። አንዱ ሌላውን በግድ የእኔን

እሴት ተቀበል ብሎ ለማስገደድ የሚሞክርበት ሁኔታ ተገቢውን ፍቺ መስጠት ቢያስቸግርም ሞራል-የለሽ¹⁹ ነው። ልውጧታዊ መሪነት የተለየ ጭርድም በፍቃድ ላይ የተመሠረተ መግባቱና መቀበል የሚሰተናገድበት እይታ ነው። ይህን ወይም ያንን ተቀብሎ የሚሉ ወይም እሴታዊ ልምዶችን አስመልክቶ የኔ መንገድ የወል ጎዳና ይሁን የሚሉ መሪዎች ልውጧታዊ መሪዎች እይደሉም።

ስለሰነ-ምግባር ስርዓት ባለ “ሰነ-ምግባራዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶችም ይሁኑ ሌሎች የሚሰማሙንን ጭርያት የምንወስንባቸው መርሆዎች (ideals) በፈቃድ ይተላለፋሉ እንጂ በግድ አይጫኑም” (ባስ 1998) ይላል። ይህ ጉዳይ በነፃ የማሰብ፤ እውነትን በነፃነት የመፈለግ/የመመርመር እድልን ሊገድብ የማይገባው መብት ነው ብሎ መረዳት ይጠይቃል። ሰነ-ምግባራዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶች በሌሉበት ሁኔታ ላይገደቡ ማሰብ አይቻልም። እንዳይገደቡ የሚያደርግ ወሳኝ ማዕቀፍ መኖር እለበትና። በነፃ ማሰብ የሚገድብ የመሪነት ልምድ ሕጋዊነት (legitimacy) የሌለው፤ ኩድኩዳ (compromise) ወይም ሌላና የበዛበትና ሰነ-ምግባራዊ መሰረርት የገደለው ስለሚሆን መደገፊያ ለጥንት እንደሌለው ሲጋ ልምሽምሽ ነው። ሰነ-ምግባራዊ ውጤቱም በምንም መንገድ አይላካም።

በአጠቃላይ ከላይ እንደ ተጠቀሰው እሴቶችን በሁለት እቅጣጫዎች ማየት ቢገባም ሁለቱም የማይነጣጠሉ ናቸው። ወደ እንደኛው ጽንፍ አዘገብሎ ሌላኛውን ጽንፍ ቢተውት ሚዛኑ ይዛባል፤ ቀውሶች ይፈጠራሉ፤ በደል ይፈጸማል፤ ተጠያቂም አይኖርም። እንዲህ ባለ የመሪነት እሴታዊ ሁኔታ ውስጥ ሙሉና በየፈርጁ በበዛበት ለፍሪካችን መሪነትን መመለከትና ማስተናገድ የችግሮቻችንን አዘራሮች እንዲቀጥሉ መርዳት ነው። በተቋም መሪነት እኳም የሞራል ጉልበቱ የሰለበ መሪነት ከተጠያቂነት ጀንበሮች እልፎ ትውልድ-ዘለቅ የሆነ ጭል የሚፈጥር አቅም የለውም። ስለዚህ እሴታዊ ሰሌዳች በተባበሩ አስተሳሰቦችና ለሠራሮች አስቀድሞ የታቀደ ለውጥ ለማምጣት የሚያስችል የመሪነት አስተምህሮ ማሳካብ ያስፈልገው።

¹⁹ ‘ኢሞራላዊ’ (amoral) ማለት ትክክልን ከሰነ-ምግባር ለመለየት የሚያስችል አስተሳሰብ የሌለበት የግብረ-ገባ ሁኔታ ነው።

ምዕራፍ አስራ አንድ

መርህ አቀፍ መሪነት።

የልውጥታዊ መሪነትን ንድፈ-ሐሳብ ሥር-ነቀል የሚያደርገው በመርህአዊ ፍልስፍና ላይ የተመሠረተ መሪነት መስጠት እንደሚቻል በተሞክሮና በንድፈ-ሐሳብ ማመላከቱ ነው። በመርህ ላይ የተመሠረተ የመሪነት ልውጥነት ለማምጣት ወሳኝ ማዕቀፎች መስጠት መቻሉና ልዩ ልዩ ንድፈ-ሐሳቦችና ርዕዮተ-ዓለማዊ ልዩነቶችን ለማጥበብ ማስቻሉ ሌላ ምክንያት ነው። እስከ አሁን በተደረጉ ውይይቶች መርህአዊ መሪነት በተቋምና በማኅበራዊ የመሪነት ዘርፎች ውስጥ ወሳኝና ከፍተኛ ተፈላጊነት ያለው ሐሳብ መሆኑን ለመረዳት ይቻላል።

ከማኅበራዊ መሪነት አንፃር አንዱና ትልቁ ከመሪነት ጋር የተሰራው የሕዝቦችን ችግርና ማኅበራዊ ክፍሎች፣ የፖለቲካ ኃይሎችና አመለካከቶቻቸውን፣ የአገር ሀብት አጠቃቀምን፣ የአገር ችግሮችን አፈታት አስመልክቶ የሚነሡ እምነቶችና እይታዎች ልውጥታዊ ግብ ለማቅረብ እንዲረዱ ስለሚያስችል ነው። ስለዚህ ምሁራዊ በሆነ እሴታዊ ማእቀፍ ውስጥ የሚሰጥ ብሔራዊ መርህና (national idealism) የመሪነት እሴቶች መኖራቸው ልውጥነት ለማምጣት ወሳኝ እምነትና ሂደት ነው።

ብሔራዊ መርህ በአገራችን መሠረታዊ ችግራችን ነው። ወይስ አይደለም? ይህ ጥያቄ ውሳኔ በሰጠ ነው። ነቢዩ ሁኔታዎችን ያገናዘበ መልስ መስጠት እንደ የአመለካከት ዘርፉ ያነጋግራል። ብሔራዊ ታሪካችንንና ተሞክሮዎችን መፈተሽ ይጠይቃል። በኢትዮጵያ ደረጃ ብሔራዊ የሆኑና ሁሉም የማኅበራዊ ክፍሎች የሚቀበሏቸው፣ የሚገዙላቸውና በሥራ ላይ የሚገኙና ስነ-ልቦናዊ የዋጋ ተመን ሊወጣላቸው የሚችሉ እንዲሁም በንድፈ-ሐሳብ ደረጃ በገሐድ የተቀመሩ መርሆዎች አሉ ብሎ ማስረጃ ማቅረብ አይቻልም። የዚህ ጥያቄ አንዱ ገጽታ ሁሉም ያገባኛል ባይ በየፊናው የተጠና መልስ ፍለጋ እንዲካሄድ መጋበዝ ነው።

ምኞታችን ይህና ያ ነው ብሎ ማለት ወይም የብሔራዊ መተዳደሪያ ደንብ መኖር ከብሔራዊ መርሆዎች መኖር ጋር አይገናኝም። ብሔራዊ መርሆዎች ፍልስፍናዊና ስነ-ልቦናዊ ይዘት አላቸው። በብሔራዊ ደንቦች ሊጠበቁና ማእቀፍ ሊያገኙ ይችላሉ እንጂ ብሔራዊ ደንቦች ግን አይደሉም። ብሔራዊ ደንብን አይተኩም። የብሔራዊ ደንቦች መፍለቂያ፣ የፍትህ ሥርዓት መነሻና ግብ፣ የብሔራዊ

ሕልሞችና ተስፋዎች ማለውን። መደቦች ናቸው። የፖለቲካ ፍልስፍናዎቻችን መንደርደሪያ ናቸው። ብሔራዊ ስሜቶችንም ይቃኛሉ። ስለዚህ በጥሞና የተጠነና አገር በመላው የሚቀበላቸው አተያየት ዓለማዊና እሴታዊ ይዘት የተላበሱ መርሆዎችን መቅረጽ ከላይ የተጠቀሱትን እውነታዎች አይተካም። ነገር ግን የእነዚህን እውነታዎች ሕልውና የሚወስንና የሚያግዝ ነው።

ብሔር ብሔረሰቦች የመብት ማእቀፎች ማግኘታቸው የብሔር ብሔረሰቦች መርህ ንድፈ-ሐሳብና ተሞክሮ መነሻ ሊሆን ይችላል እንጂ ብሔራዊ መርህ አለ አያለኝም። ብሔራዊ መርህ ከወል የብሔራዊ ስሜቶችና ፍልስፍናዎች ይፈልቃል። ከብሔርተኝነት ስሜትና ሐሳብ አይፈልቁም። ከአገራዊ ስሜት ወይም ከአርባኝነት መንፈስ (patriotism) ጋር የተያያዙ ናቸው። የጋራ አገር፣ በጋራ ማደግ፣ በጋራ መሠልጠን፣ በጋራ መሻሻልና በመተሳሰብና በግል ለማደግ መቻል ከሚሉት መሠረታዊ አስተሳሰቦች ይነሳሉ። ግለሰባዊ ሕልምና መብትን ያገናዝባሉ። ስለዚህ ማኅበራዊና ግለሰባዊ ይዞታቸው ጎን ለጎን ይሄዳል እንጂ አንዱ ሌላውን አይጨፈልቅም። ስለ ብሔራዊ መርህ በጥቂቱም ቢሆን የቅርብ ምሳሌ የሚሆኑት በአንድ ወቅት ኢትዮጵያ ትቅደም! እድገት በጎብረት! የሚሉት መርሆዎች ፋይዳ የነበራቸው፣ ሕዝባችን ዳር እስከ ዳር ይቀበላቸዋል ነበር። በሂደት እንዳየነው ኢትዮጵያ ትቅደምና እድገት በጎብረት የሚሉት መፈክር እንጂ መርህ ሆነው የቀጠሉበት ሁኔታ የለም። መርሆዎቹን በፍልስፍናዊ መንገድ አስፋፍቶ ያተተ፣ ቅርጽና መርሃዊ ይዘት የሰጣቸውና የጎበረተሰቡ ልዩ ልዩ ክፍሎች በጋራ እንዳቀሩቸው የሚጠቁም መረጃ የለም።

ሁሉም መርሆዎች በኮሚኒስታዊው አስተሳሰብ ስለ ተጠቀሰ፣ የግል ህብት ማፍራትና ግለሰባዊ የህብት ይዞታ በሰፊው ተሸራረፈ፣ የግለሰብ መብት የሚባለው የማይሸራረፍ እምነት ነፃነት ገደል ገብ፣ ሁሉንም እሴቶች በማኅበራዊና ቡድናዊ ዋጋዎች መለካት አለባቸው በሚል ፍልስፍና በግዴታ ጨፈለቀ፣ ስለዚህ መርሆቻቸው ከኮሚኒስቱ ሥርዓት ጋር አብሮ አሰሩ። ዛሬ ኢትዮጵያ ትቅደም ወይም እድገት በጎብረት የሚሉት ሐሳቦች አይታዩም። የመርህአዊ መሪነትን አሰፈላጊነት በተመለከተ አጠቃላይ መደምደሚያ ላይ ያደረሰኝ በምርምር ሂደት ውስጥ መረጃ ለማሰባሰብና ለማጠናቀር ባደርግኋቸው መከራዎች ውስጥ የተገኙት ውጤቶች ያገኘሁት ጥቆማ አስረጂነት፣ ጥንካሬና ድግግሞሽ ነው። የቃለ መጠይቆቹን ተሳታፊዎች ያነጋገርሁት የአገራችንን የፖለቲካ ማኅበራዊና ምጣኔ ሀብታዊ ባህርያት ከመረዳት፣ የእድገት ችግሮቻችንን ከማጤንና የለውጥ አቀጣጫን

ከሚያመጣ የመሪነት ሐሳብ አንፃር ዝር። ተሳፊዎቹ በሰባት ልዩ ልዩ የሙያና የትምህርት መለኮች የተሠማሩ ምሁራን፤ የአገራችንን ችግሮች በውል የሚያውቁ የግብረ ሰናይ ተቋም መሪዎች፤ በልምዳቸው በየመስኮቸው ሰፊ ሀዋክሮዎችና የኃላፊነት ቦታዎች ላይ የነበሩና ያሉ፤ ብዙል ብሔራዊ ግንዛቤ ያላቸው፤ የከፍተኛ ትምህርት ተቋም መሪዎች፤ ዲፕሎማቶች፤ የሚሊዮኖዊንት ተመራማሪዎች፤ ከፍተኛ የጦር ኃይል ባለ ሥልጣናት፤ የሃይማኖት መሪዎችና ግለሰቦች ዝና።

ሁሉም የቃለ መጠይቆቹ ተሳታፊ ግለሰቦች ከተሰማሙባቸው መሐል አንድ ጉዳይ አገራችን ሁሉ-አቀፍ የሆነ መርሃዊ ማእቀፍ ሊኖራት ይገባል የሚለው ውሳኔ ሐሳብ ዝር። እንደ መፍትሄ የተነሣው ሁሉ-አቀፍ የሆኑ መርሆዎች ላይ መድረስና በእነዚህ ማእቀፊት ውስጥ የአካሄድ፤ ችግር አፈታትንና በልዩነቶች መቻቻልን እንደሚታይ ማሳደግ ወዘተ... ነው። በአጭሩ መርሆአዊ አመራር የሚለው ሐሳብ ለፈ ውይይት የሚጠይቅ ጥልቅ ሐሳብ ነው። ብሔራዊ መርሆ ማለት ከሐሳባዊነት ወይም እውነታን በተጨማሪ ሳይሆን በምናገደው ዓለም ውስጥ ብቻ ይኖራል ከሚለው ፍልስፍና ጋር የተያያዘ አይደለም። ልንደርስበት ከምናልመው የሕይወት፤ ምጣኔ ሀብት፤ ፖለቲካ፤ ማኅበራዊ ኑሮ፤ ማኅበራዊ ግንኙነት፤ የአገር አደገት፤ ቴክኖሎጂ፤ ትምህርት፤ ንግድ መሳራት፤ የወልና የጋራ እድገት ሕልሞችና ግቦች ጋር የተሳሰረ ፍልስፍናዊ ይዘት ያለው መሠረታዊ አስተሳሰብ ነው።

መርሆ የሚለው ቃል ርዕዮተ-ዓለም (Ideology) ከሚለውና አተያየተ-ዓለም (Worldview) ከሚለው የተለየ ንድፈ-ሐሳባዊ ፋይዳ ነው። አተያየተ-ዓለም የሚለውን ንድፈ-ሐሳብ ከዚህ በፊት ለመፍታት ተሞክሯል። ርዕዮተ-ዓለም የሚለው አይዲዮሎጂ ከሚለው የፖለቲካ ፍልስፍና መለመር ጋር የሚዛመድ ነው። ማንኛውም ብሔራዊ የፖለቲካ እርምጃ፤ የአገር ፖሊሲዎችና ሕጎች መዳረሻቸው እነዚህ መርሆዎች እውን መሆንና አውዳዊ መስመር ጠብቆ በግብር መዋል ነው።

መርሆ የሚለውን ጥልቅ ሐሳብ በምሳሌ ለማሰራዳት የዩናይትድ ስቴትስን ማኅበራዊ ብሔራዊ መርሆዎችን መጥቀስ ይጠቅም ይሆናል። የዩናይትድ ስቴትስ ብሔራዊ መርሆዎች የሚባሉት ነገሩን እኩልነት፤ ዲሞክራሲና ደስተኝነትን መፈለግ ይባላሉ። በግለሰብ ደረጃ ደግሞ የአሜሪካ ሕልም (the American Dream) ተብለው የሚወሰኑ መርሆዎችም አሉ። አነርሱም ብልጽግናና ለኪት ሲሆኑ በግለሰብ ደረጃ ሲመዝገቡ አንድ ሰው ያህል በየመድረሱ ሀብት ማፍራት፤ ቤትና መኪና መግዛትና የመሳሰሉትን ንብረቶች ማፍራትን ያጠቃልላል። የእነዚህም ግለሰባዊ እድሎች መነሻ ብሔራዊ መርሆዎቹ ናቸው። ፍልስፍናዊ መንደርደሪያቸው ደግሞ

“የሰው ልጆች ሁሉ የተፈጠሩት በእኩልነት ነው፤ የማይሻራረፉና የማይነጠቁ አምላካዊ መብቶችና ስጦታዎች አሏቸው፤ ሕይወት ለአያንዳንዱ ሰው የተሻለች፤ የምታበሉግና ምሉእ ልትሆን ይገባል”²⁰ የሚሉት ሐሳቦች አሉባቸው።

እነዚህ መርሆዎች በሕግ የተጠበቁ ናቸው፤ የትኛውም ብሔራዊ መሪነትን የሚረከብ ኃይል የሚሠራው እነዚህን መርሆዎች እውን ለማድግ ነው። ፍልስፍናውና የመድረሻው መንገድ ይለያይ ይሆናል እንጂ እነዚህን መርሆች ማፋሰስ አይቻልም። ግቡ አንድ ነው። ሕጎች አይደሉም። ነገር ግን የሕጎች መመንጫ ናቸው፤ የፖለቲካ አይዲዮሎጂዎች አይደሉም፤ የፖለቲካ አይዲዮሎጂ መፍለቂያ ግን ናቸው፤ የትላልቅ ራሳዮች መፍለቂያ ናቸው፤ የንግዱም ዓለም ከእነዚህ መርሆዎች ውጭ አይንቀሳቀስም። ሕዝቡም ቆራጥ ዋጋ ከፍሎ የሚጠብቃቸውና የማያስነጥቃቸው መርሆዎች ናቸው። እነዚህ ብሔራዊ መርሆዎች ከአገሩ ታሪክ ጋርም የተያያዙ ናቸው። ለሰዚህ ከብሔራዊ ማንነት ታሪክ ጋር በጥብቅ ተቆራኝተዋል። ብሔራዊ የሳይንስ፤ የቴክኖሎጂ፤ ምጣኔ ሀብት፤ ኢንቨስትመንት፤ ንግድና ሌሎች አጠቃልይ ሕልሞች ሁሉ የሚሸገረከሩት በእነዚህ መርሆዎች ማዕቀፍ ሰባት ዙሪያ ነው። ብሔራዊ መርሆች በሁሉም አውዶች ከመፈጸማቸው በላይ ለሁሉም መስኮች አውድና ማእቀፍ ሆነው ያገለግላሉ።

በአንድ ወቅት ወደ አገር መሪነት የሚመጣ የፖለቲካ አመራር ሥርዓት ውጤታማነትና ተወዳጅነት የሚመዘነው እነዚህን መሠረታዊ መርሆዎች በስልታዊ መልኩ ታሳቢ በማድረግ ነው። አንድ ሥርዓት በሌላ ሥርዓት ሲተካ እነዚህን መርሆዎች የሚያናጋ ፍልስፍናዊ መለመር ሊከተል አይችልም። ከመንግሥት ሥርዓት አንፃር እንደዚህ የመሰሉ መርሆዎች በገሐድ መኖር ሥልጣኔው እድገቱ፤ የአገሩ ልዓላዊነትና ማኅበራዊ ምሉዕነት ላይሸራረፍ እንደ ተጠብቆ እንዲቀጥል ያደርጋል። በተቀራረው በእፍሪካ እንደምናየው መንግሥት በተለዋወጠ ቁጥር አብረው የሚለዋወጡ መርሆዎች አይደሉም። አንዲህ ያሉ መርሆዎች በሚኖሩበት የታሪክ ፍላጎት መጥፎው በመጥፎቱ መልካሙ በሽንኩክ ይወላል እንጂ መንግሥት በተለዋወጠ ቁጥር የታሪክ እውነታዎች ተደልዘው ወይም ተከልሰው አንዳዲስ አይታዩም። ታሪክን በታሪክነቱ ከምሁራዊ ምርምር ፍላጎቶች አንፃር መተርጎም ለታሪክ ተመራማሪ ይተዋል። በምርምሩ ውጤት ማኅበራዊ ይበይንበቃል። መንግሥት እንደ መንግሥት ድርሻው በብሔራዊ መርሆዎች የተከለለ ነው።

²⁰ www.en.wikipedia.org/wiki/American_Dream Nov. 28, 2011, @9:00 pm.

ከላይ የተነሳው እውነታ በመድኃኒ ፓርቲ የፖለቲካ ሥርዓት አኳያ ሲታይ እያንዳንዱ ፓርቲ የሚኖረው መርህ (መርህ ማለት የፖለቲካ እጀንዳና መርሐጥብር ማለት አይደለም) ከብሔራዊ መርሆች ፍጹም ሊፈረር በማይችልበት ሁኔታ እንዲቀረጽ ስለሚረዳ በተቀናቃኝ ወገኖች መካከል የሚኖረውን ተቃርኖና ፍጹት ሥርዓት እንዲይዝ ያደርገዋል። ቀጥሎም ስልጡን አካሄድ እንዲከተል ያስገድዳል። ከዚያም ከብሔራዊ የፖለቲካ ፍልስፍና ልዩነት ወደ ፓርቲ የፖለቲካ መርሐ ግብር ልዩነት ያጠበቃል። ስለዚህ የተረጋጋ ብሔራዊ ሕይወትና የእድገት እየር እንዲገኝ ሌላ የማይባል እድል ይፈጠራል።

የኢትዮጵያም ሆነ የአፍሪካ ልምድ ከላይ ከተጠቀሰው የተለየ ነው። በአገራችን የነበረው ንጉሣዊ ሥርዓት ሲወድቅ ብዙ ታሪካዊ ቅርሶች ደብዘው ጠፍተዋል። እንዲሁም ተደርገዋል። ደርግ ሥልጣን ሲለቅቅም ከሞላ ጎደል ተመሳሳይ ድርጊቶች ተፈጽመዋል። የሥርዓት ለውጦች በሚደረጉበት ሁኔታ ይህ ተገቢና ግዴታ ሊሆን ይችላል። ቢሆንም በዚህ ዓይነት ጎጂ ልማድ በተቃጠሉ በፈራረሱ ማስታወሻነታቸው በጠፋ ታሪካዊ እውነታዎች ላይ የወደፊት ትውልድ ሊማር የሚችለው ከጽሑፍ፣ ከፎቶግራፍ ወይም ከአፈ-ታሪክ ዝቅርታ ብቻ ነው። ብሔራዊ መርሆችን በተመለከተ አገራችንም ሆነች አፍሪካ አዲስ ዓይነት የመሪነት አስተሳሰብ ባህል ያሰፈልጋቸዋል። ማኅበራዊነትን ቀዳሚ ያደረገ የመሪነት አስተሳሰብ መኖር አለበት። የአገርን ችግሮች እንዲህና እንዲያ ብሎ አብጠርጥሮ የተረዳና የማይፋሰሱ ብሔራዊ መርሆችን ተከሎ ወደ መፍትሄ የሚሄድና በስነ-እሴቶች ተልክቶ ሚዛን ደፍቶ የሚያልፍ የመሪነት ፍልስፍና ወሳኝ ነው።

በታሪካችን ውስጥ የተበላሸ የመሪነት አስተሳሰብ መነሻ ምክንያት የሆኑትን ነቀርሳማ ባህሎች ልውጠት አሳብህ የሚያልፍ ፍልስፍና ብቻ ሳይሆን ይህን አዲስ መስመር የሚከፍት መሪነት ያሻል። አዲስ ዓይነት የመመዘኛ እሴቶችን በመትከል ማኅበራዊነት እንደወገዝ መሳት ለሰው ሕይወት እንዲተምም የሚያደርጉ መርሆችን የተላበሰ የመሪነት ታሪክ የሚከፍት አስተሳሰብ ቀየሮቻችንን መውረስ አለበት (አርተር ኤፍ. ሆምስ 1977:113 ወዘተ...)። ልውጧታዊ ስነ-እሴት ለመፍጠር ከሚደረግ ጠንካራ መንግሥትና ሥር ስድዶ የኖረን ጎታች አተያየተ-ዓለም በአዲስ ለመቀየር ከሚያስችል ርዕሰና ምላሽ የመሪነት ፍልስፍናዊ አስተሳሰብ ነው (በርንስ 1978፣ በርንስ 1983 እና ሆምስ 1977)።

ይህም የሚገኘው አንዲት አገር አለኝ ከምትለው በምሁራን ችግሮችን በቀማራዊ ስልት የማብላላት፣ መርህ ለመቅረጽ የሚያስችል አስተሳሰብ፣ የለውጥ ባህል

ከመዝራትና ወሳኝ የምርምር እርምጃዎች ለማምጣት ጠንካራ በሆነ ልማድ ነው። ይህ ሃይማኖት፣ ጎሳ፣ ጎጥና ሌላ ስበቦችን የሚያልፍ ብሔራዊ ጥሪ በልብ ጀርዎች ከማድመጥ የሚመጣ የጋር መንግሥት ይጠይቃል። ከላይ የተጠቀሰው አዲስ ዓይነት የመሪነት ብቃት በፖለቲካው ዓለም ከሚገኙ መሪዎች ጋር ብቻ አያይዞ ማሰብ ቀንጽል ነው። በንግዱ ማኅበራዊ መሐል ብሔራዊ ስሜት ብቻ ሳይሆን፣ ብሔራዊ የሀብት ባለቤትነት መንፈስ የተላበሰ ባለሀብትነትና መሪነት መፍለቅ አለበት። ብሔራዊ ባለሀብትነት ማለት በሀብቱ በብሔራዊ ደረጃ የታወቀ ለማለት አይደለም። ሀብትን ከብሔራዊና መርሐዊ አስታሳቢ ጋር ገምጶ የሚመለከት ባለሀብት ማለት ነው።

የቤተ-እምነት ሰው በአንድ የመርፌ ቀዳዳ ውስጥ ስንት መልእክት ያልፋሉ የሚል ከሚመስል፣ እርቅ፣ ሰላም፣ አንድነትና መቻቻልን ከማይረዳ ስነ-መለኮት ወጥቶ የትውልድን ተሰፋ፣ ግብረ-ገብዊና ለኑ-ምግብዊ እይታ በሥር-ነቀል መልኩ ቀድሞ ወደሚሄድ ስነ-መለኮት ማለፍ አለበት። ብሔራዊ ፋይዳ ወዳለው ስነ-መለኮትም መድረስ አለበት። ወንጌል ተሸክሞ እርቅ የማያውቅ፣ ሰላም እየሰጠው ወገንተኛ ከሆነ፣ ስለ መስቀሉ ኃይል እያስተማረ መስቀሉ ያፈረሳቸውን የልዩነት ግድግዳዎች የሚገነባ፣ እምሳካዊ ደቀ መዛሙርት በማፍራት ፋንታ የአጸሎት፣ ኪፋና ጳውሎስን ባንዲራ የሚለብሱ ጀሌዎች ከማፍራት ሰውን በሁለንተናዊ መልኩ የሚደርስ መልእክተኝነት ያሰፈልጋል። አገሪ በስማይ ነው የሚል ልቦና ይዞ ወደስማይ ብቻ የሚያንጋጥጥ ትውልድ ከማፍራት የሰማዩንና የምድሩን ሳያደባልቅ፣ አንዱን በሌላው ሳይተካና አንዱን ብቻ ይዞ ጥግ ጥጉን ከሚሄድ ሁሉንም በየበታው መጠበቅ የሚችል፣ በአንድ በኩል “ኢየሩሳሌም ሆይ ብረላሽ ቀኝ ትርሳኝ” (መዝ. 137:5) የሚል አገር ወዳድ፣ በሌላ በኩል “ክርስቶስ በሞቴም በሕይወቴም ይከብራል” የሚል ምጡቅ እሴት ያለው ትውልድ ማፍራት የመርህአዊ መሪነት እይታ ነው።

ለመጽሐፍ ያነሣሣኝ አንድ ተጨማሪ ምክንያት ለዚህ የለውጥ ጥሪ እውን መሆን የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ ማቅረብ ይገባል። ንድፈ-ሐሳብዊ ማእቀፍ መፍጠር ያሻል የሚለው ጉዳይ ነው። የባህሎቻችን ኅብረ ቀሰማይነት ስበጥርና የችግሮቻችን ውስብስብነት፣ የፖለቲካ ታሪካችን አሉታዊ ገጽታዎች ከታሪካችን እውንታዊና አሉታዊ ድብቦች ጋር ተገናኝበው የታደሱ ነገሮች መፍጠር የሚያስችል የመሪነት ንድፈ-ሐሳብ መኖር አለበት። አዲስ የመሪነት ብሔራዊ የሚመጣው አዲስ አስተሳሰብን በሚጋብዝ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብና መረጃ ነው።

የመርሃዊ መሪነት ጥብብነት።

መርህ ስሚለው ቃል ቀደም ብሎ ጠብብ ፍቺ ተሰጥቶታል። ቃሉ ሰፊና ጥልቅ ንድፈ-ሐሳብዊ ፋይዳ ስላለው ተጨማሪ ትንተና ያስፈልገዋል። መርህ የተባለው ሐሳብዊነት ከሚለው የፍልስፍና አስተሳሰብ ጋር ልዩነት አንዳለው ይታወቃል። በፍልስፍናው ዓለም የሐሳብዊነት አስተሳሰብ ወይም ፋሳዊነት የሌለውንና የሐሳብዊውን ዓለም አውነታ የሚረዳትና የሚተነትን የፍልስፍና መስክ ነው። ይህ መስክ ረቂቁንና ፋሳዊ ያልሆነውን ዓለም ለመረዳት ያስችላል። ቃሉም ከግሪክ ቋንቋ አንደ ተወሰደና እ. አ. ወደ 1790ዎቹ ገደማ የእግሊዝኛ ተናጋሪው ጎብረተሰብ የአስተሳሰብ ሥርዓት ውስጥ እንደገባ ይታመናል።

መርህ የሚለው አስተሳሰብ ሐሳብዊ ከሚለው ፍልስፍናዊ እይታ ጋር የሚዛመድ አንዲመስል የሚያደርጉት ሁለት ምክንያቶች አሉ። የመጀመሪያው በፋሳዊው ዓለም ውስጥ ልንደርስበት የምንሻውን ሕልም የሚቀርጹ አስተሳሰቦች ወይም ሐሳቦች መኖር አለባቸው የሚለው መነሻ ነው። ለምሳሌ ስለ ነፃነት የምናስበው፣ ነጻነትን የምንገልጥበት ሐሳብና ነፃነትን ራሱን ከምንተረጉምባቸው፣ ከምንለማመድባቸው መንገዶች፣ ነፃነታችንን ከሚቀመና ከሚሸራረሩ ሁኔታዎች የምንጠብቅባቸውን ግንዛቤዎችና እርምጃዎች ይወስናሉ። ይህ በተዘዋወረ በእነዚህ አስተሳሰቦች ላይ ተመርኩዘው የሚፈጠሩትን ባህላዊ እሴቶች ይወስናል። ስለዚህ መርህ ማለት መሪ ሐሳብ (Ideals, ethos) ማለት ነው። እነዚህ ሁለት ቃላት ሁሉም አንድ ዓይነት ንድፈ-ሐሳብዊ መልእክት የላቸውም። ሆኖም የአንድን ሕዝብ ባህላዊና ስነ-ምግራዊ የልብ-ትርታ በመግለጥ ደረጃ ተመሳሳይ መልእክት አላቸው።

ሁለተኛ፣ ይህን አስተሳሰብ ወይም እሴት የፈጠረው የአስተሳሰብ ሥርዓት ድንጋጌአዊ መስመር አንዲከተልና ተፈላጊና የማይፈለጉ ባህርያትን የሚቆጣጠረው የአስተሳሰብ መነሻ (moral philosophy) ነው። ይኸውም አውነታዎች ባለብት ነባራዊ ይዘት እንዲቀጥሉ በማስጠና ሊፈጠሩ ይገባቸዋል ብለን ስለ ወደ ፊት ሕልማችን በምናስበው መካከል የሚኖረው ፍልስፍናዊና ተግባራዊ ጭብጦች መሐል ሊኖር የሚችል ውጥረት ነው። ይህ ውጥረት ሚዛን የሚያገኘው በውል አጣጥመን በምንደርስበት ግንዛቤና ይህን ግንዛቤ ተመርኩዘ በሚተገበር ተዋክሮ ነው። አንደዚህ ያለው ልውጥታዊ አስተሳሰብ ዛሬ የምናየውን ነባራዊ አውነታ፣ ይዘቱንና ምንጉን እንደያዘ መቀጠል የለበትም ከሚለው የተጠና መደምደሚያ ይነሳል። የዚህ ነባራዊ አውነታ ልውጥታ ሕይወትን በዚህና በዚያ መልኩ ይቀይራል ብለን የምናስበውን

አወንታዊና አሉታዊ አስተሳሰብ የሕይወት ሥርዓት አድርጎት ያልፋል። የጠለቀና ከተለመደው በተለየ መንገድ የማስጠበቅ ባህልም ይፈጥራል።

በዚህ ምክንያት ከተለመደ ነገር ርቆ ከማያስሄድ ነባራዊ ሁኔታ ወጥቶ ማለብ በአዲስ መልክ ታስቦ ግንዛቤ ካገኘው ጭብጥ ጋር ተጋጥሞ አዲስ የባህል ክፍል ወይም እሴት ይሆናል። ይህ ደግሞ የሚፈጥርና ፈጠራን የሚያስተናግድ ባህል ተገኘ ማለት ነው። በዚህ ምክንያት ከተረዳነውና እንደ እሴታችን አድርገን ከተቀበልነው አዲስ ግንዛቤ አንፃር አሠራራችን፣ አተያየታችን፣ አናኗራችንና አንዳንድ ባህላዊ እሴቶቻችንም ጭምር ይቀየራሉ። በተረዳነው መጠን አንኖራለን፣ እንሠራለን፣ ነባራዊ እውነታን እንገመግማለን። አስተሳሰብ፣ ፍልስፍናዊ ፋይዳዎችና ሕልሞቻችንን፣ ከዚህ በተገናኘ ሁኔታ ምግባርቻችንን በአንድነት ጠቅልለው የሚይዙልንና አንደካርታ፣ አንደ መንገድና አቅጣጫ ጠቋሚ ከምጋላ የሚያገለግሉ እሴቶች መርሆዎች ይላሉ። መርህ ማለት በቂ ብርሃን በሌለበት ውድቅት ሌሊት አንደሚያበራ ከተባ ብርሃን ሰጪ የሆነ ሁሉም ዓይን የሚጥልበት ፋይዳ ያለው አምነትና አይታ ነው።

ሌላ ምሳሌ ለመጠቀም አንዱ የዩናይትድ ስቴትስ ትልቅ መርህ ነፃ ሕዝቦች ነን የሚለው ማህበረሰባዊ ዋጋ የሚሰጠው አስተሳሰብ ነው። ይህ መርሃዊ አስተሳሰብ በፍልስፍናዊ ግንዛቤ ላይ የተመሠረተ ነው። የመንግሥትን ዓይነትና አደረጃጀት፣ የምጣኔ ሀብት ፍልስፍናና አሠራሩን፣ ፖሊሲዎችና አተገባበራቸውን፣ የፖለቲካ አስተሳሰብና ሂደቱን፣ የሲቪል ተቋሞችን አስፈላጊነትና የሚቆሙላቸውን ዓላማዎችና ፍልስፍናዎች፣ ብሔራዊ ደንብና ደንቡ የቆመባቸውን ፍልስፍናዊ መነሻዎች፣ እንዲሁም ደንቡን ተፈፃሚ ለማድረግ የሚሰለፉትን ማናቸውንም የኃይሎች አሰላለፍ ወዘተ... ይወስናል። መርህ ይህን አጠቃላይ ሁኔታ የምንመራበትን ባህላዊ እሴት፣ ሰብዓዊና ሰብዓዊ ያልሆኑ ባህርያት መወሰንና አዲስ ባህል መፍጠር ያስችላል። ማንኛውንም የማህበረሰብ ሕልም መስመር ያስይዛል።

የአስተሳሰብ ብሄሎችን በአዲስ መርሃዊ ብሄሎች ለመቀየር፣ በአዲስ መንገድ ማሰብና የላውጥ ባህል መፍጠር ይገባል። ወደ ፊት ተመልካች የሆነ ባህል መፍጠር አስፈላጊ ነው። ያለፈውን ጨርሶ የማይታወቅ ባለፈውም ተቀፍድዶ ወደ ፊት ለማየት የማይቻረር ባህል መፍጠር ወሳኝ ነው። ወደ ፊት እያየ የተሳሰበትን የማይረሳ ታሪክን ወደ ጎሳ እያየ የማይደናቀፍ ባህል መፍጠር አይከብድም። ጥሩ ታሪካዊ ምሳሌ የሚሆኑ ጃፓኖች እድገት ጎታች የሆነ ባህላቸውን ሆነ ብለው በማጥናት ተራማጁን ከማያራምደው በመለየት ማህበረሰባዊ ልውጥታ ለማምጣት አዲሱንና ያለመትን።

ቴክኖሎጂና ዘመናዊ ሥልጣኔን የሚያስተናግድ የባህል ለውጥ (cultural modification) አድርገዋል። ጃፓኖች የባህል ለውጥ በማድረጋቸው ከፍተኛ የእድገት መለመር ውስጥ ገብተው ተመነደጉ። ባህልን በተጠና መንገድ ማደለ ጥበብ ነው። ባህላችን የጧቱን የጥንቱን የሚያደንቀውን ያህል አዲሲንና መጭውን ለማስተናገድ ከፍተኛ አይደለም። አዲስ የሆነ ሁሉ ጠቃሚ ነው አንልም። የጥንቱ የጠዋቱም በመሉ ጎታች ነው አይባልም። የጠዋቱ የጥንቱም ሁል ጊዜ ጠቃሚ አይደለም። ነገር ግን ማደለ ያለብን የባህል ከፍሎች ሞልተዋል። ምሁራዊ አስተሳሰብ የተሳበሰ መሪነት የሚያስፈልገዋቸውን አንድ ምክንያት ይኸው ነው።

ከላይ የተነሳው መርሃዊ አስተሳሰብ ለግንዛቤና ለአዕምሮ ቅርብ እንዲሆን የውድሮ ዊልሰንን የአገር አመራር አስተሳሰብ ማስታወስ ይረዳል። ውድሮ ዊልሰን እ. አ. ከ1913-1921 የዩናይትድ ስቴትስ 28ኛው ፕሬዚደንትና በብዙዎች ዘንድ ተወዳጅ መሪ ነበሩ። ዊልሰን የአዳዲስ አስተሳሰቦችን መፈጠር አስፈላጊነት፣ አስተሳሰቦቹ እንዴት የማጠናከሩን አስተሳሰብ ልማዳዊ መለመር እንደሚቀይሩት፣ ተራማጅ አስተሳሰብ የሚፈጥሩ እሴቶችን አስፈላጊነት፣ በስነ-ሥርዓት ተመርኩዞ የመመራትን (Principled leadership) ጠቀሜታዎችና እነዚህም አስተሳሰቦች የሚፈጥሩትን አውዶች የመፍጠርን ጠቃሚነት ከሌሎች መሪዎች ጨርሶ በተለየ ሁኔታ ያስቡ ነበር። እንዲህ ያለው አስተሳሰብ የአንድን ሕዝብ ክብርና ማንነት ይወስናል፣ ያገለል ብለው ያምኑ ነበር። ይህ ፍልስፍና ቀመሰ የመሪነት ሐሳብም የቀጣዩን ትውልድ እሴቶች ቀይሯል። በዚህ መልኩ መርህ የሚለውን አስተሳሰብ ከፍልስፍናዊ (metaphysical) መለመር በተለየ መንገድ ማሰብ ያስፈልጋል። ወደ እሴታዊ ኦጂክስት ማቅረብ ይገባል። ከጠለቁ ፍልስፍናዊ አስተሳሰቦች ተነሥተን በነባራዊው ዓለም ውስጥ ልውጠት የሚያመጡ ዋጋዎችን መፍጠር መቻል አለብን። በእነዚህ ምክንያቶች የአገር ልማትና ሥልጣኔ መስፋፋት ከባህላዊ እሴቶች ጋር ተያይዞ መታሰብ እንዳለበት ለረ ግንዛቤ እያገኘ መምጣቱን ጠቅሜታለሁ።

ነባራዊ እውነታዎች በአንድ ማክረላብ የአስተሳሰብ አድማስ መጠን ነው ለሕይወታችን ትርጉም ባለው ደረጃ የሚኖሩት። ማሰብ ከምንችልበት አቅማችን ርቆ የሚገኘውን ነባራዊ እውነታ ሕላዌ ለመረዳት የሚያስችል የምርምር ደረጃ ላይ ለመድረስ ቢቀረንም የደረሰበት የሚያውቁትንና የሚጠቀሙበትን ያህል በገድፈ-ሐሳብ ደረጃ ካልሆነ በስተቀር እናውቀዋለን ማለት አይቻልም። የማወቅ አቅም፣ እድልና ችሎታ የለንም ማለት አይደለም። ያወቅነው ወደ ተግባር ተለውጦ በሕይወታችን ልውጥላዊ እሴት ካላመጣ ማሰብ መቻል በራሱ ሐሳብ ብቻ ነው።

ምሁራዊ መሪነት አስፈላጊ የሚሆነውም በሐሳብ ዓለም ውስጥ ያለውን በገንዱ ዓለም ወዳለው ነባራዊ እውነታ መቀየር ስለሚያስችል ነው።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን አስተሳሰቦች ለናገሩ ሰለ ማወቅ ችሎታ ወይም ስለ እውቀት ሀብት ከምችት ላይሆን የምናንጋገረው፣ ሊታወቅ የሚችለውን ለማወቅ ጥላ ስለሚወጣ፣ በቀላሉ የማይረካ የማወቅ ጥማትና ያወቅነውን በተግባር ስለመመንዘር፣ አሁን በፈቃዳችን ያለውን ነባራዊ እውነታ ለማግኘት የሚያስችል የአስተሳሰብ ባህል መፍጠር በሕይወት ላይ ያለውን አወንታዊነት ነው። ውሳኔነታችን የነባራዊውን እውነታ ሕላዌ አይቀይረውም። ከተለመደው ወጥቶ ማሰብ መቻል ግን የነባራዊውን ዓለም ሕላዌ ፍጹም ይቀይረዋል። በጠለቁ መርሃዊ አስተሳሰቦቹው ተመንደገው ከደረሰበት በኋላ ያደረሱልንን እውቀት መሠረት አድርገን የደረሰት ከደረሰበት ለመድረስ ወይም አልፎ ለመሄድ ወደሚያስችል የምርምር ብሄል ለመድረስ ገዳቢ የሆኑ እነሆችን ለብሮ መውጣት ያስፈልጋል። እንዲህ ያለው ልውጠት ልውጥላዊነት ባለው ምሁራዊ መሪነትና ሥር-ነቀል መርሃዎች ይመጣል።

መርህአዊ ግንዛቤ የሚጠይቀው ገዳቢ እነሆችን የመጣሰ ብሄል መገንባት ነው። መስፈርት የሚፈጥር፣ መስፈርቱንም ከፍ የሚያደርግ መርሃዊ ሐሳብ መፍጠር ወሳኝ ነው። እንዲህ ያለ አገራ-ሰበርና አዲስ አተያየት-ዓለም ለመፍጠር የሚያስችሉ አወንታዊ መርሃዎች መቅረጽ የሚጀመረው ከተለመደው ውጭ የማሰብ ባህል ልውጥላዊ መንፈስ በመላክ ነው። ሳሙኤል ሐንቲንግተን ጎታች የአስተሳሰብ ባህሎችን መቀየር መቻል የእድገትና የልማትን ቦሮች ፏ እድርጎ ሊከፍት ስለመቻሉ ጽፏል። ያላደጉና በማደግ ላይ ያሉ አገሮች ችግር ባህሎቻቸውን በለውጥ አስተናጅነት መልኩ አለመቀየራቸው እንደሆነ ይጠቁማል። በዚህ ችግራቸውም ራሳቸው ተጠያቂ እንደሆኑ ያሰባል። አንዳንድ ጎታች ባህሎችን አስመቀየር በተወሰነ ደረጃ የድሆቹ አገሮች ኃላፊነትና ተጠያቂነት ቢሆንም፣ የዓለማችን ምጣኔ ሀብታዊና ታሪካዊ እውነታዎች የምዕራቡን ዓለም በተወሰነ ደረጃ ተጠያቂ እዳይሆን አያደርጉም። ሐንቲንግተን ይህን እውነታ ወደ ድሆቹ ብቻ ለመግፋት መመከር ቢፈልግም ታሪካዊ ክስተቶችን ሁሉ መፋቅ ስለሚሆን ሐሳቡን በከፊል ነው የምንጋራው። ባህልን ለለውጥ እንዲመች ማድረግና ለውጥ አስተናጋጅ ባህል መፍጠር በሚለው እንከማማለን።

ሐንቲንግተን ለውጥ አስተናጋጅ ባህልና ምጣኔ ሀብታዊ ልውጠት ስለሚያመጡ እሴታዊ አስተሳሰቦች ከምጣኔ ሀብታዊ ፍልስፍና ጋር አገናኝቦ ይከራከራል (ሐንቲንግተንና ሐርሶን 2000:44-46)። አንድ ኅብረተሰብ በሀብት መበልጠግን ዋና ግቡ ያደረገ መርሃዊ እሴት ይዞ ቢነሳ፣ ነገር ግን መርህአዊ ግቡን ባለ

ጠግነት ብቻ አድርጎ ካሰበ፤ ባለጠግነቱ ሲመጣ በድሎት ሰቅታ ታፋኖ የበለጠ ሀብት ወደ ማፍራት፤ አዳዲስ ሊንቨሰትመንት ከማስብና የማያቋርጥ ሀብት ፈጣሪ ሕልሞች ይዞ ከመቀጠል ስለሚያዘናጋ ወደ ድህነት ሊመለስ ይችላል። እንደዚህ ያለው ሁሌም ወደ ፊት ተመልካች ያልሆነ አስተሳሰብ የሚለወጠው ስለ ሀብት ፈጠራ ያለን መርሃዊ አስተሳሰብ በአጭር ጊዜ ግብ በማይገታ የፍልስፍና መሠረት ላይ ሲቆም ነው። ስለዚህ ሀብት ፈጠራንና የሥራ ባህልን መሠረት ያደረጉ እሴቶቻችን ወደ ፊት ተመልካችና ፈጠራዊ ዝንባሌ እንዲኖራቸው ተደርገው መቃኘት አለባቸው።

ለምንድን ነው እሴቶቻችን መርሃዊ ጭብጥ ላይ እንዲያዘነብሉ ማድረግ ያለብን? የሚለውን ጥያቄ እናንሣ። ከሐንቲንግተንና ታልኮት ፒርሰን አስተሳሰብ የምንግረው በጣም ጠቃሚ ግንዛቤ አለ። “መርሃዊ እሴቶች ሁሌም ከምጣኔ ሀብታዊ ጠቀሜታ አንጻር አይታዩም። ምክንያቱም ሀብቱ ሊመጣ እሴቶቹም አብረው ይጠፋሉ። ብልጽግና ባለ ጠግነት ላይ ከመድረስ ባሻገር እንዲታይና ከሀብት የበለጠ ዋጋ የሚሰጣቸው እሴቶች እንዲፈጥር ሰናደርግ የሚፈጠረው ሀብት ራሱ ሌላ ሀብትን ሳያቋርጥ መፍጠሩን ይቀጥላል” (ሐንቲንግተንና ... 2000:45)። መርሃዊ እሴት የምንለው የጠለቀ ዋጋ የምንሰጠው ጉዳይ መሆኑን የሚያሳዩ የአስተሳሰብ ባህሎች በመፍጠሩም ነው። መርህ ስለ ሀብት ያለን ግንዛቤ ከወትሮው በተለየ መንገድ የሥራ ባህላችንንና ሥራን ራሱን ልውጠት አላብሰት ያልፋል። እንደዚህ ያለ ባህል ባለመኖሩ ነው እነዚህ ዛሬ ባለው ታሪካችን አንድ ከፍተኛ ሀብት የፈጠረ ግለሰብ የጎሳ አገራዊ ተጽእኖ ሳያመጣ ውጥኑም ታሪኩም ከራሱ ትውልድ እርቆ ሲጸድ የማናየው።

በባህላችን ተዋረዳዊ የመሪነት አስተሳሰብ የሚባልና የማይጠቅም የመሪነት እሴትና አስተሳሰብ እናንሣ። የዚህ አስተሳሰብ መነሻ አባት የሁሉም ምንጪና የገዢ ነው የሚል ነው። በዚህ መሠረት ሥልጣንና የግንኙነት አሳሳቢም በአባታዊ እሳቤ ከላይ ወደ ታች ይወርዳል። ከዚህ አንፃር መሪነትን ከዘር የሚወረስ አድርጎ ማሰብ የአለቃና ምንዘር ግንኙነት አስተሳሰብ የተገባ አድርጎ መቁጠር የተለመደ ነው። ይህ አስተሳሰብ የመሪን ፈላጭ ቆራጭነት ከማግዘፉም በላይ መሪን እንደ ሞግዚት፣ ተከታይን እራሱን የማይችል ጥገኛ አድርጎ ይቆጥራል። ራሱ የሚያስችል የሞግዚትነት ብሂል ጥገኝነትና ጭቆናን ያስፋፋል። መሪ አባት ነው! ይላጣል ይነሣል ይሾማል ይሸረል ወዘተ... የሚሉትን እምነቶች ተመርኩ የሚጻፍ ገጂ አስተሳሰብ ነው። ስሌቱ ከቤተሰብ ውጭ የማይሠራና የአምባ ገነናዊነት ብሂል ምንጭ ነው።

ከላይ የተጠቀሰው አስተሳሰብ በሌላ መልኩ የደንበኛና የጋዴ ግንኙነት የተሳሳተ አስተሳሰብ በመሆኑ መሪነትን ለጋራ ጥቅም የሚደረግ የአገልግሎት መስመር አድርጎ አይቆጥርም። የሚወልደው አምባ ገነኖችን ብቻ ነው። እንደዚህ ያለውን እሴት ስብር ለመውጣት የሚያስችል የአስተሳሰብ፣ የምርምርና የፈጠራ ብሂል ማሳደግ የሚቻለው መርህአዊ አስተሳሰብ በመፍጠር ነው። ውይይታችንን አንድ ደረጃ ወደ ፊት በመግፋት የተለየ መስመር ስማስያዝ፣ የሞራል ፍልስፋናችን ባህል እነዚህን መርሃዊ እሴቶች በመፍጠር ምን ሚና እንደሚጫወት ማሰብ አለብን።

የሞራል ፍልስፍና ሰፊ ትንትና የሚፈልግ ጉዳይ በመሆኑ ራሱን የቻል ሰፊ ዘገባ ይፈልጋል። በመሠረቱ የስነ-ምግባርና የሞራል ፍልስፍናችን የሚጀምረው ችግሮቻችንንና ገጠመኞቻችንን ለመፍታት የምናሰበውን ተግባራዊና ንድፈ-ሐሳብዊ ምልክታ መነሻ ከማድረግ ነው። ስምሳሌ ሰዎች ሁሉ እነሱ አይደሉም! ብሎ የሚጀምር አስተሳሰብ ሰብዓዊ መብትና ክብር ምን እንደሆነ ሊሰጥ የሚችለው ፍልስፍናዊ ሐተታ ምን ሊመስል እንደሚችል መገመት ቀላል ነው። ወይም ነገሩን የማይሸረሸርና አምባካዊ ሲሆን ነው! ብሎ ማሰብ በዚህ ርእሰ ጉዳይ ላይ የሚታሰበውንና ተግባራዊነትን ሁሉ ይወስናል። ይህን ምልክታ ከስነ-ምግባራዊ፣ ከግብረ-ገባዊና ከማህበረሰብ የግንኙነት ፍልስፍናችን ነጥሎ ማሰብ አይቻልም።

ኮሚኒስቶች በግለሰብና በቡድን ሰብእና መሐል በነበራቸው ፍልስፍናዊ ግንዛቤ ምክንያት ለግለሰብ ሕይወትና ነገነት ከብር አልነበራቸውም። ቡድንን ከግለሰብ አልቀው ማየታቸው ግለሰብን መዋኘት በማይቻልበት የቡድን ውቅያኖስ ውስጥ አስጠመው። ግለሰብ ለቡድን አስተሳሰቦች ካልተገዛ የመኖር መብት እንደሌለው ያስቡ ነበር። ከፍልስፍናቸው በተለየ መስመር የቆመትን ሕይወት መቅጠፍ ቀላል ተደርጎ የተወሰደው ያሽነፈ ይኖራል (survival to the fittest) ከሚል ስሌት ነው። ቡድን የግለሰቦች ስብስብ ነው። ሕይወትን በየዘርፉ የምንገመግመውና የምንተምነው በስነ-ምግባር፣ ሞራል፣ እሴትና መርህ ፍልስፍናዎቻችን እይታ አንፃር ነው። ስለዚህ እነዚህ ዋጋ-ተማኝ እሴቶች በራሳቸው መታደስ አለባቸው። በተጨማሪ ደግሞ አዲስ ባህል መፈጠር አለበት። ልውጠትን የሚያስተናግድ የባህል ማዕቀፍ መኖር አለበት። እንደዚህ ያለው አጠቃላይ ማህበረሰባዊ የልውጠት ባህል እንዲፈጠር ቁልፍ ሚና የሚጫወት ምሁራዊ እይታ ያለው የመሪነት አስተሳሰብና የትምህርት ባህላችን ለዚህ ዓይነቱ ልውጠታዊ ሁኔታ መመቻቸትና በመርህ ላይ መቆም ነው።

አንድ ወላጅ እውነታ እናገኛለን። የለውጥ ባህል ሊመጣ የሚችለው በትምህርት መስፋፋትና ጥሪት አንጂ ትምህርት ቤት ገብቶ በወጣ ትውልድና የለውጥ ባህል እንዲፈጠር በማድረግ መሐል ልማታዊ፣ ምጣኔ ሀብታዊ ወይም የሥልጣኔ ፍላጎቶቻችንን ለመመላት የማይችል ከፍተኛ የተፈጠረ ይመስለኛል። ለምን ቢባል በከፋት አርባ ዓመታት ውስጥ የተጠቀሰውን ዓይነት ለውጥ የሚያመጣ የትውልድ ቀረጽ ተደርጓል ብሎ ማሰብ በጣም ያስቸግራል። ልውጡት የሚያመጣ መራ-ትውልድ ለማፍራት የሚታወቁት ማኅበራዊ መዋቅሮች ሁሉ የየጡላቸውን ድርሻ ለመወጣት ማለምና መንሣት አለባቸው። ለምሳሌ የሲቪል ተቋሞች ትልቅ ድርሻ አለባቸው። የተደራጁ የሲቪል ተቋሞች አሉን ወይ? ሙሉ የሆነ እውነታዊ መልስ መስጠት ያስቸግራል። እንደዚህ ያለ ትውልድ እንዲፈጠር መታገል፤ ንቃተ-ሕሊና መፈጠር፤ ማኅበራዊ ተቋሞች እንዲበዙ ሊደረግ ይገባል።

ይህን ትውልድ በመቅረጽ ቤተ እምነቶች ሚና አላቸው። በቤተ እምነቶች አውድ ውስጥ ብቻ ለማሰብ፣ በሃይማኖታዊ እሴቶቹ የበለሰ ትውልድ በአገሪቱ ውስጥ ካልተሰማራ ከሌሎች ዜጎች ጋር ሕዝብና መንግሥትን ቢታማኝነት የሚያገለግል ኃይል አይሆንም። ሌሎች ዜጎችም የበለሰ ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና የሚያስታጥቅ ኃይል ማግኘት አለባቸው። መሪ ትውልድ የመፍጠር አደራ የምሁራን ድርሻ ነው። አገር ያላፈራችው መሪ ከየትም አይገኝም። አጁን ከንዋይ ኮረጃ አስገብቶ ሕልውናውን የሚተረጉም ሳይሆን አዲስ ሰውና ብሔራዊ-ልቦና መፈጠር አለበት።

የግል ስብከትን የአምኑኑ መሠረት አድርጎ የሚያስጠጥ ትውልድ ብሔራዊ የሆነ ስነ-ምግባራዊ እሴቶች ለመፍጠርና ዋጋ ከፍሎ ሊወጣ አይችልም። እውነታን በተጨማሪም በመቀየር፣ በግል ሕልምና ብሔራዊ ኃላፊነት መሐል ያለውን ዝምድና አጣጥሞ የሚያስጠጥ ትውልድ መንሣት አለበት። አንድ ግለሰብ በአንድ ጊዜ ዜጋም ግለሰብም ነው እንጂ በመጀመሪያ አንዱን ከዚያ ቀጥሎ ሌላውን አይሆንም። ይህ ግንዛቤ እምነቱን ያልደገፈ ሁሉ ጠጥቷ ነው። ከሚል ባህል ይልቅ ልዩነትን በበሳል ጥበብ እንደተዘጋጀ የመዘረቃ ቅኝት የሚያጣጥም ግንዛቤ ላይ ያደርሳል። አንድ ዓይነትነትን ሳይሆን ተቻችሎ መኖርን ከልቡ በሚቀበል መርሃዊ እሴቶች መተካት ይቻላል። በሥልጣን ኮርቻ ላይ ለመውጣት ከመሻማት መጭው ትውልድ ወደ ኮርቻው እንዲወጣ እርግብና ፈረስ የሚያዘጋጅ ትውልድ መፍጠር ይቻላል።

ምዕራፍ አስራ ሁለት

መሪነትና ስነ-ምግባር።

በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የምንመለከተው ጉዳይ የመሪነት ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና ጉዳይ ነው። በመሪነት ተሞክሮ የተመራመሩ በአብዛኛው ያተኩሩት በተግባራ የሰነ-ምግባር ተሞክሮ ላይ ነው። የግብረ-ገብ ፍልስፍናና ንድፈ-ሐሳብዊ ትንተናን አስመልክቶ የተሰጠ ሰፊ ንድፈ-ሐሳብዊ አንድምታ ባስመኖሩ ጉዳዩን አጉልቶ ማሳየት ያስፈልጋል። ፍልስፍናዊ ሐተታ መስጠት ሳይሆን በመሪነት ተሞክሮ ግብረ-ገብን በንድፈ-ሐሳብ ደረጃ መቀመጥ አስፈላጊ መሆኑን ማሳየት እፈልጋለሁ። ምንም እንኳን የልውጥታዊ መሪነት ምሁራን ንድፈ-ሐሳብ የሚያተኩርበትን የሰነ-ምግባር ዓይነት በቀጥታ ባይጠቁሙም፤ ከትኩረታቸው ለማስተዋል የሚቻለው የልውጥታዊ መሪነት ግብን ወደ ምጡቅ (Transcendental) እሴታዊ ግንዛቤ ደረጃ ማድረስ ነው። ይህ የሚጠቁመው የሰነ-ምግባር ምልክታ ነው። ከስነ-ምግባራዊ አንድምታዎች መሐል በመሪና ተከታይ መሐል ያለው ግንኙነት በዓላማና ግብ ላይ ብቻ ሳይሆን በግብረ-ገብዊ እሴቶችም የታጠረ ነው።

ከስነ-ምግባር ፍልስፍና አኳያ በተዘዋወረ መታየት ያለበት ዋና ነገር ስነ-ምግባር ሦስት ነገሮችን የሚያጠቃልል መሆኑ ነው። አነርሱም ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና፣ ስነ-ምግባራዊ ተሞክሮና ስነ-ምግባራዊ እሴቶች ናቸው። እነዚህ ሦስት ነገሮች ከምንመረብነት የስነ-ምግባር ትርጉማዊ ይዘት፣ ተግባራዊ ልምምድና ተተግባራ የስነ-ምግባር እሴቶች ጋር የተቆራኙ ናቸው። በመሪነት ንድፈ-ሐሳብ ደረጃ ይሁን በተሞክሮ ደረጃ ሦስቱን ነጥብ ማየትና መስማመድ አይቻልም። ይሁን እንጂ የአኔ ዋና ትኩረት ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና በመሪነት ውስጥ የግድ የሚያስፈልግ መሆኑን ማጥቀስ ነው። እያንዳንዱ የመሪነት ልምምድ መስክ በየራሱ አውድ በምን ዓይነት ስነ-ምግባራዊ እሴቶችና ፍልስፍና መመራት እንዳለበት መወሰን ይችላል።

መሪነት በስነ-ምግባራዊና ግብረ-ገብዊ ጉዳዮች የተከበበ የጥናትና የተሞክሮ ቢሆንም፤ ሙሉ ከሆነ የግብረ-ገብ ፍልስፍና አንፃር ሐተታ ማድረግ ከዚህ መጽሐፍ ዓላማ ውጭ ነው። ነገር ግን በመሪነት ተሞክሮ ውስጥ የግብረ-ገብ ወይም የሰነ-ምግባር ፍልስፍናን አስፈላጊነት ሊጠቁሙ የሚችሉ ሐሳቦች መስጠት ይገባል። መሪነትን እንደ ደም-ጋን ካየን የመሪነትን ስነ-ምግባር አንደኛውን አውቃሮች ማየት ይቻላል። የስነ-ምግባራዊና ግብረ-ገብዊ ከሰረት የገጠመው የመሪነት አውድ ሊጠገን

በማይችል ወይም ለመጠገን ረጅም ጊዜ በሚወስድ ሁኔታ ተሰጥቷል። ግብረ-ገባዊና ስነ-ምግባራዊ ሕይወት፣ ምልክታና ፍልስፍና አለፈላጊ ስለመሆኑ ከዚህ በላይ አጽንኦት መስጠት አይቻልም።

ልውጧታዊ መሪነት እሴት-ቀመስ መሪነት ነው። ስለ እሴት-ቀመስ መሪነት ስናንግ በመሪነት ላይ የተጻፉ መጻሐፍት የስነ-ምግባርና የግብረ-ገባን ጉዳይ እንዴት እንዳይቅ በእጭሩ መገምገም ይገባል። የዚህም ምዕራፍ ትኩረት በዚህ ዋና ርእሰ ጉዳይ ልውጧታዊ የመሪነት ሐሳብ እንፃር ተጨማሪ ግንዛቤ ማስጨበጥ ነው። እሴት፣ ግብረ-ገባና ስነ-ምግባር የሚሉትን ሐሳቦች መተርጎም የሚገባ ቢሆንም ለዚህ መጽሐፍና ጭብጥ ሲባል ሦስቱንም በተተግባራት ደረጃ በተወራረሹት ወሰኞች ውስጥ። መካከለኛ ትኩረት የተደረገበት ጉዳይ እንደን ምግባር ወይም ሐሳብ ትክክል ወይም የተሳሳተ የሚያደርገውን፣ ተቀባይነት ያለው ወይም የሌለው የሚያስኘውን፣ ስናይ፣ እኩይና ተገቢ ወይም የማይገባ የሚያደርገውን ሁኔታ ለመረዳት ሲታሰብ በግንዛቤ ደረጃ ልናንሳቸው የሚገቡ ምክንያታዊ ሐሳቦችን ማንሸራሸር ነው²¹።

በግሪክኛ ቋንቋ “ኢቶስ” የሚለውን በእማርኛ እምነት ብሎ ለመለየም ተሞክሯል። ከስነ-ምግባር ጋር ለማጠጋጋት ስነ-ምግባራዊ መርህ ብለን ብንመልሰው ከስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና ጋር ይቀራረብ ይሆናል። ይህም ዋና ዋና የሚሉ ስነ-ምግባራዊ እምነቶችን የሚወክል አስተሳሰብ ነው። አስተሳሰቡ ፍልስፍናዊና ባህላዊ ይዘት አለው። ስለዚህ ልማዶችን፣ አተያቶችንና ግንዛቤዎችን አስመልክተን እንደ አምድ የምንቆጥራቸውን ዋጋዎች ጠቅልሎ ይይዛል። ግብረ-ገባ የሚባለው ሐሳብ በላቲንኛ ሞራሊስ (moralis) ሲባል፣ ነገረ-አሳብ ወይም ስናዩ-ምግባር የሚለውን ሐሳብ ያመለክታል። ይህ ማለት ነገሮች፣ ምግባራት፣ እምነቶችና ሐሳቦች የሚገቡና የማይገቡ፣ ትክክለኛና የተሳሳቱ፣ እውነተኛና ሐሳተኛ ወዘተ... ስለመሆናቸው የምንለክባቸው ዋጋ መስጫ ሥርዓተ-ልኬቶችና ድንጋጌዎች መኖራቸውን የሚመለከት እስተሳሰብ ነው።

ስነ-ምግባርና ግብረ-ገባ የሚሉት ሐሳቦች በጣም ተቀራረቢ ትርጉም ቢኖራቸውም ግብረ-ገባ በስነ-ምግባር ጥላ ውስጥ የሚከተት ንኡስ ጉዳይ ነው።

እሴቶችን አስመልክቶ የሚኖረንን አጠቃላይ ፍልስፍናዊ ግንዛቤ ሁሉ የሚታየው በዚህ መስክ ነው (አለን ኪመል 1988:27)። የእነዚህን ቃላት ንድፈ-ሐሳባዊ መልእክቶች ጨፍልፋ ነው ተወራረሽነት ባለው ሁኔታ የተጠቀምኩባቸው። ፍላጎቴ ስለ ግብረ-ገባ ፍልስፍና መግት ማንሳትና እሳማኝ መረጃ ማቅረብ ሳይሆን፣ ስለ እስራሊኒክ ውሳኔ ጭብጥ መስጠት ነው። አስራሊኒክን የምናየው ከተተግባራዊ የስነ-ምግባር ወይም የግብረ-ገባ ተሞክሮ አንፃር ሳይሆን በአብዛኛው ከንድፈ-ሐሳብ አኳያ ነው። ስለ ስነ-ምግባር ጉዳይ ዘርፈ-ብዙ መግቶችም አሉ። መሪነት ስነ-ምግባራዊ ታማኒነትና ተቀባይነት የሚኖረው ግብረ-ገባን በበለጠ ምክንያታዊነት ሲያስብ ነው። ሱዊስ ፖይማኖት (1995) ስነ-ምግባራዊ ንድፈ-ሐሳቦችን አስመልክቶ ሰፊ ታሪካዊና ክብራዊ ዳሳሳ አድርጓል። በዚህ የፍልስፍና መስክ ውስጥ ያለውን ውጣ ውረድና የታላላቸውን ሁኔታች በሚገባ እመሳክራለሁ። ከጥናቱ ከምንወስዳቸው ሐሳቦች መሐል ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና ውዝግብ የሚፈጥሩ ገጽታዎች እንዳሉትና ለመረዳት የሚያስችሉ የተደብሰዉ በታዎች መኖራቸውን ነው።

እንደ ቢታይም መጋዘን ላይ የወጣ ጥናታዊ መጣጥፍ ሳይንሳዊና ፍልስፍናዊ እድገቶችን አስመልቶ ያወጣው ጠቃሚ ጭብጥ ከላይ ከተነሳው ሐሳብ ጋር ይቀራረባል። “እኛን ከሌላው ሕዝብ የሚለየን በጣም ያደገ የግብረ-ገባ አስተሳሰባችን ቀዳማዊ የሆነ ትክክለኛና የተሳሳተ፣ መልካምና ክፉ፣ እኛን ብቻ ከሚመለከት ሁኔታ አልፎ የሌሎችን ሰቃይ የምንረዳበት ፍልስፍናዊ ሁኔታ ነው። የሌሎችን ሰቃይ የምንጋራበት የሰሜት ሁኔታ ደግሞ ሰነርሽ እውታሮቻችን እማካይነት ከሚሰማን የሰቃይ ሰሜት የላቀ የሌሎችን ሰቃይ መከፈል ነው። ይህ የሰብሳቂነት ሰሜት በአንድ ጊዜ የሚመጣ ሳይሆን ከስነ-ምግባራዊ ፍልስፍናችን ብስለት ውስጥ የሚመነጭ ነው” (ቲፋኒ ቫረፔልና ወዘተ 2007:55-56) በማለት ዘግቧል። ዘገባው የሚጠቅመው ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍናችን በዳቦረና ከሌሎች ስነ-ምግባራዊ እሴቶች ጋር በተራከበ መጠን ከአውሮፓችን ወጥተን እሴቶችን ለማስብ እንደምንችል ነው።

እሴቶች በሁለት ዋና ጎራዎች ተከፍለው ሊታዩ ይችላሉ። እንዲሁ ጎራ በአስታዊ ኑሮነት የሚተገበሩ ተተግባራዊ (Applied) እሴቶች ጎራ ነው። ሁለተኛው ደግሞ የሥርዓታዊ (Instrumental) እሴቶች ጎራ ነው። በእማርኛ እላታዊ እሴትና ሥርዓታዊ እሴት እንደሚለኩት። በመሪነት ንድፈ-ሐሳብ ዘርፍ ላይ የተጻፉ አብዛኞቹ መጻሕፍት ትኩረት ያደረጉት በእላታዊ ወይም ተተግባራዊ የስነ-ምግባር እሴቶች ላይ ነው። ስለዚህ በእሴት ላይ ፍልስፍናዊ ወይም ንድፈ-ሐሳባዊ ትንተና በመስጠት ረገድ

²¹ See Louis Pojman, 1995, for the various schools and philosophical spheres on ethics, values and morality. This study is limited to understanding some of the areas of conceptualization on these concepts thereby to demonstrate their significance in leadership study and practice. To examine what recent developments on ethical theory may lead to what makes actions right, see James Rachel. Ed, 1998:17ff.

ትልቅ ውሳኔነት አሳይተዋል። ምግባርና አስተሳሰብ አንዱ የሌለው ፍሬ ነው። ይህን ወይም ያንን ለማድረግ ለመቻል ወይም ለላላመቻል ወሳኝና አስረጃጂው ምግባርን ለመፈጸም ያስቻለው ግንዛቤ ነው። ስለዚህ ምግባር አስተሳሰብን አስተሳሰብም ምግባርን ይገለጣሉ። ስነ-ምግባራዊ ፍልስፍና አንድን ምግባር ለመፈጸምና ላላመፈጸም ምክንያታዊ መንሻና ማስረጃ በመሆን የሚፈጸመውን ድርጊት ወይም ሐሳብ ይወስናል። የእነዚህን ሁለት ጉዳዮች ትስስር ገን ለገን ማገናከብ ያስፈልጋል። ይኸኛው እሴት ከሌላኛው እሴት እንዴት ይታያል? ለምን? አንዱን እሴት ከሌለው ይልቅ ለምን ሌልቀን እናያለን? እንደዚህ ያሉት ጥያቄዎች ጠሰቅ ያለ ገለጻ ያስፈልጋቸዋል።

ማንኛውም ምግባር በምን ዓይነት ስነ-ምግባራዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶች ዋጋ ላይ እንደተመሠረተ፣ በምን ዓይነት የስነ-ምግባርና ሞራል ፍልስፍና እንደሚደገፍ ለማስረዳት የማይችል የመሪነት ግንዛቤ የማይቀጥር የስነ-ምግባር አዳምና ጠንካራ ንድፈ-ሐሳባዊ ብቃት ሊኖረው አይችልም። የሚያጋጥሙን ችግሮችና ውስብስብ ገጽታዎቻቸውን ማገናከብ የሚያስፈልገው ውሳኔ ለመስጠት ግድ በሚሆንበት ወቅት ውስታቸው እንዳይፈጠር ለማድረግ ነው። ስለዚህ አስቀድሞ የታሰበበት የሞራልና የስነ-ምግባር ፍልስፍና መኖሩ እስረጃ ነው። ለሌሊያ ግልጽነትና ተጠያቂነት የሚባሉት እምነቶች ወቅታዊ ብቻ ይሆናሉ።

መሪነት በመሪና በተከታይ መሐል ለውጥን ወይም የታለመ ግብን ታላቢ አድርጎ በሚነሣ ራእይና ግንኙነት ይጀምራል። ጆሴፍ ፍርስት መሪነትን አስመልክቶ የስነ-ምግባርን ገቢራዊ ፍስት በሁለት መንገዶች ይከፍላቸዋል። እነርሱም ስነ-ምግባራዊ ይዘትና ስነ-ምግባራዊ ሂደት/ልምምድ ናቸው (ፍርስት 1993:153 ቀጥሎ)። ስነ-ምግባራዊ ይዘትን ካብራራበት የምንገነዘበው በመሪነት ሂደት ውስጥ የሚወሰዱ ውሳኔዎች፣ የሚወጡ ፖሊሲዎችን፣ ወዘተ... አስመልክቶ አንድ መሪ ወይም ተከታዮች ያንን የመሪነት ስነ-ምግባራዊ ተሞክሮና እምነት ለመደገፍ የሚወስደቸውን ስነ-ምግባራዊ ውሳኔዎች የሚሰኩበትን ሚዛንና አስተሳሰብን ያመለክታል። ሁለተኛውን ሂደት አስመልክቶ የሚነሣው ጉዳይ ስነ-ምግባራዊ እውነታ አንድ መሪ ወይም ተከታዮችና የዚያ መሪነት መስመር የሚመለከታቸው ሁሉ አንዱ በሌላ ላይ ለምፍጠር የሚሞክረውን ተጽእኖ አስምልክቶ እርስ በእርስ የሚደርገውን ስነ-ምግባራዊ ግንኙነት ራሱ በምን ዓይነት ስነ-ምግባራዊ እይታ ነው የሚገመገመው ብለን የምንገባበት አካሄድ ነው።

በፍርስት እምነት በጎ ስነ-ምግባራዊ ዓላማን ለማስፈጸም በጎ ያልሆነ አካሄድ መከተል የሚከሰትበት ሆኔታ ሊታይ እንደመሆኑ ሁሉ፣ በጎ ስነ-ምግባራዊ ያልሆነ ዓላማ ለማስፈጸምም በጎ አካሄድ መከተል የሚመረጥበት ሁኔታ ሊታይ ይችላል። ይህ ትክክል ባይሆንም እንደዚህ ያለው ውስብስብና ተቃርኖአዊ ግንኙነት በመሪነት ልምምድ ውስጥ እንዴት ይፈታል የሚለው ጥያቄ ከብድ ነው። በየትኛውም ደረጃ ቢሆን ቁም ነገሩ ያ የመሪነት ተሞክሮ ከምን ዓይነት የስነ-ምግባር ፍልስፍናና ተግባራዊ ምርጫዎች ላይ ይነሣል የሚለው ነው። ከዚህ ለንፃር ስነ-መግራዊ እምነትን፣ ፍልስፍናንና ተሞክሮን የማያባርሱ የእሴት መሠረቶችን መንሻ አድርጎ ማየት ወይም እንደ የበታወቀ እንደ የሁኔታው የሚመቻመች አስተሳሰብ ይዞ መሪነትን መከወን ይቻላል ወደሰ አይቻልም? የሚለው ነው። ስለዚህ ሁኔታ የሚጠቅመው መልስ የመሪና ተከታይን ግንኙነትና ራእይ እድሜ ተራክቦና ይዞታው ራሱ እንደሚወስነው የሚያመለክት ነው።

ከላይ የተነሣው ሁኔታ በመሪነትና ተከታይነት ግንኙነት ሂደት አንዱ ሌላውን በተጽእኖ ውስጥ ለማስገባት ወይም ለማቆየት የተለያዩ መንገዶችና አካሄዶችን ሊመርጥ ይችላል። ለምሳሌ ያህል አካላዊ ኃይል መጠቀም፣ ታዛዥነትን በግዴታ ማግኘት፣ በማስፈራራት፣ ስነ-ልቦናዊ መንገዶችን በመከተልና መግባባት ላይ በተመሠረቱ መንገዶች (ፍርስት 1993:157-159) መድረስ ይቻላል። የእነዚህ ሁኔታዎች ስነ-ምግባራዊ ይዞታ ሊወሰን የሚችለው በልኪታዊ እሴት እየተገመገመ ነው። ሁሌም መታወስ ያለበት ቁም ነገር “መሪነት በሂደቱ ተሳታፊ በሆኑት አካላት ላይ ግላዊ የገነት ዋጋዎችን በመስጠቱ ይሰካል። ተቀባይነት ያለው መሪነት ተሳታፊ ግለሰቦች ግላዊ ታማኝነታቸውን ለማግኘቱ ሲሉ መለዋወጥ እንዲያደርጉ አያስገድድም” (ፍርስት 1993: 161)።

ልውጥታዊ መሪነት በእሴቶች ላይ የተመሠረተ የመሪነት ንድፈ-ሐሳብና ተሞክሮ፣ በራሱ የሚቆም ሥርዓትና ባህል ተከላ ለላሚያልፍ መሪዎች በተለዋወጡ ቁጥር የተመሠረተው ሥርዓት ወይም ባህል እንዳለ ይቀጥላል። ስለዚህ የተደከመባቸው ውጤቶች አዲስ መሪ ሲሾም አይጠፉም። በነበረው ላይ ጨምሮ ወይም አሻሽሎ መቀጠል እንጂ “ሀ” ብሎ አዲስ ከመጀመር ያድናል። ታሪክ እንዳይጠፋ ወይም የነበረው እንደአዲሱ የመሪነት አስተሳሰብ እንዲከለስ ከሚያደርግ ስህተት ይጠብቃል። እንደ እውነቱ ከሆነ አንድ የመሪነት ተሞክሮ እውነተኛና ስነ-ምግባራዊ ሊባል የሚችለው “በመሪነት ግንኙነት ውስጥ የገቡ አካላትና ተከታዮች

ሊደረሰበት ስለታሰበው ግብር ተለዊትና ተቀባይነት ባለው ሁኔታ በስምምነት የቀጠሉ እንደሆነ ብቻ ነው።” (ፍርስት 1993:161)።

ከላይ በተነሳው ስነ-ምግባራዊ ይዞታ መሠረት ልውጠታዊ ግብ የሚባለው የነበረውን ፍጹም ሰውጦ ስለሚያልፍ እይደስም። እርሱ እብዮት ነው። ልውጠት ማለት የነበረውን ከመጀመሪያው ባህርይውና ይዘቱ በላቀ ጥራታዊ ሁኔታ ማደስ ነው። ለሰዚህ የነበረውንና አሁን የተገኘውን በማወዳደር ሰማድነቱን ይጠቅማል። ልቀቱን ለመሪዳትና ከፍ ወዳስ ልቀት ለመዝነቅም ይረዳል። ያለፈው ካለፉት ጋር ተጠራርጎ ከጠፋ መነሻ የሌለውና ግብ ላይ ያነጣጠረ ልኪት የማይገኝለት ይሆናል። ያለፈው በታሪክነቱ መቆየቱ ምንነቱን በተጨባጭ እንደናውቅና በአንፃሩ አዲሱ የሚልቅባቸውን ገጻች በመረዳት ከዚህ በኋላ ሊሆን ስለሚገባውም አስቀድመን የማሰብ ልማድ እንድናዳብር ያደርጋል። ከላይ ከተጠቀሱት ሐሳቦች በተጨማሪ ስለ ስነ-ምግባርና ግብረ-ገባዊ እሴቶች ስናነሳ እንደን እውነታ ወይም ጉዳይ ለህዝብ ወይም እውነት፣ ተቀባይነት ያለው ወይም የሌለው፣ መልካም ወይም ክፉ፣ ተገቢ ወይም የማይገባ የሚያደርገው ምንድን ነው? የሚለትን ጥያቄዎች በጥልቀት ማውጣትን ይጠይቃል። ይህ የሰሌዳ ትንተና ልምድ ደጋግመን ያሳዘነውን ልውጠታዊና ምሁራዊ የመሪነት ዝንባሌ (disposition) ያሳያል። የዩናይትድ ስቴትስን የፖለቲካና የማግባረሰብ አስተሳሰብ የሚቀይር ታሪክ የሠሩት እነጆን ሎኪን የመሰሉ ምሁራን መሆናቸው ልብ ሊባ ይገባል።

ጆሊን ሲዩሊያ (1998:4) የተባሉት ምሁር ስነ-ምግባር የመሪነት ደም ጋግ እንደሆነ ትመለከቱዋለች። በርዝስና ሐዋርድ ጋርድነር በየትኛውም ባህል ውስጥ እሴት የሌለው መሪነት ሊኖር አይችልም የሚለውን ሐሳብ ይጋራሉ። ጥያቄው የእሴት ፍልስፍና የሚቀዳው ከየትኛው የፍልስፍና ምንጭ ነው? የሚለው ነው። መሪዎች አሴቶቻቸውን የሚቀዳብት የአስተሳሰብ ምንጭ ማሰራጨትን መሪዳት ብቻ ሳይሆን ፍልስፍናዊ ይዘቱን ለሚመሯቸው በግልፅ ማሳወቅ ይኖርባቸዋል። ይህን ምንጭ አስመልክቶ ለማሰብ እሴቶችን ከባህርይና ምግባር መቆጣጠሪያ መንገድነት እልፍ አድርጎ ለማጤን ንድፈ-ሐሳባዊ ውይይቶች ውስጥ መግባት ይገባል። በዚህ ውይይት ውስጥ ከመሪነት ጋር በተያያዙ ጠቀሜታ የሚኖራቸው ማጣቀሻ መጻሐፍት ያቀረቡልን ጆሊን ሲዩሊያ፣ ከርስቶፊር ሐጅኪንጎንና ፒተር ኖርሃውስ የተባሉ ምሁራን ናቸው። እነዚህ መጻሐፍት ምሁራን ናቸው ማለት አይቻልም። ከኖርሃውስ ዘገባዎች የምንረዳው በእሁኑ ጊዜ መሪነትንና ስነ-ምግባርን እንናገሩ ማለብ እየተለመደ መምጣቱንና ያለ ስነ-ምግባራዊ አስተሳሰብ መሪነትን ማጥናትና

መተግበር እንደማይቻል ነው። ይሁን እንጂ በመረጃ ላይ በተመሠረተ ሁኔታ ያቀረቡት ንድፈ-ሐሳባዊ ትንተና ሲፈ ማምት ውስጥ ሊገባል አይችልም (ኖርሃውስ 2004: 318)። ለዚህም ዋናው ምክንያት ብዙዎች ትኩረት ያደረጉት በእሴታዊ እሴቶች ላይ በመሆኑ ነው። በተጨማሪ በመረጃ የዳበሩ ሳይሆኑ ከግል ተዋክሮ የተነሡ ናቸው። ማክስ ሲታክሃውስና ፒተር ፓሪስ ለሕትመት ባብቁት መጽሐፍ ስለ እሴቶች ልቦናን የሚገቡ ሐሳቦች እቅርባዋል። መሠረተ-እሴቶች የመርሆአዊ ዋጋዎች ንጉሥ ክፍሎች ናቸው ወደሚል መደምደሚያም ደርሰዋል። እሴቶች “ማዴታን፣ እምነትን፣ የጨዋነት መለኪያ ዋጋን፣ ዓላማን፣ ተስፋንና ነገሮችም ተገቢና የማይገቡ መሆናቸውን የምንስከባቸውና ባህላዊ መስፈርቶችን መነሻ በማድረግ የንብረተሰብን ማንነት፣ እምነቶችና ተዋክሮዎች የምንመዝገባቸው ሰነ-ልኪቶች ናቸው” (ሲታክሃውስና ፓሪስ 2000:10)። የሆነውንና ሊሆን የማይገባውን ሰብዓዊውንና ሊሰጠዋቸውን የምንመዝገባቸው የመለኪያ ገመዶች ናቸው። ስለዚህ ነገሮች ስምን እንዲህ ወይም እንዲያ አሰብን? ለሚለው ጥያቄ የምንሰጠው መልስ ንድፈ-ሐሳባዊ ምንጭ ወይም ፍልስፍናን ይጠቁማል።

ከላይ በተጠቀሰው መንገድ የምናደርገው ሰነ-ልኪታዊ አስተሳሰብ በባህል ውስጥ ስር ለድደው ከሚገኙ የዋጋ አሰጣጥ መነሻ አስተሳሰቦች ነው የሚጀምረው። እነዚህ የዋጋ አሰጣጥ አስተሳሰቦች ዋጋ የምንስከባቸውን ነገሮች ስምን ዋጋ እንደሰጠናቸው የሚገልጹ የዋጋ መመዘኛ አሳቤ ይሆናሉ (ቨርፕላንድ ሲልቨር 2007:55-56)። በዚህ ምክንያት ብይን የምንሰጣቸውን አስተሳሰቦች እቅም በእውነታዊ ወይም በአሉታዊ መልኩ እንድናይ ይረዳናል። ለምሳሌ ፍትህ ተጓደለ! ወይም ርትእ ሰፈን! ለማለት የሚያስችል ትዝብት ላይ የምንደርሰው ከዚህ መሠረታዊ ዋጋ አሰጣጥ አሳቤ በመነሣት ነው። ልውጠታዊ መሪነትን ከዚህ አይታ እንገር ለማጤን አስመቻሉ ከፍተት አላይቷል የሚል መደምደሚያ ላይ አድርሰናል።

ተገቢ የሆነ የመሪነት ስነ-ምግባር እሴቶች እንድንከተል የሚረዳን የማንን ስነ-ምግባር ንድፈ-ሐሳብ መከተል ነው? የሚለውን ጥያቄ ማንሣት አስፈላጊ ነው። በዚህ ጉዳይ ውሳኔ ላይ ለመድረስ ልንከተለው ይገባል ብለን ያሰብነውን የስነ-ምግባር ፍልስፍና ከምንመራባቸው መርሃዊ አስተሳሰቦች ጋር ማገናኘብ ሌላው አስፈላጊ ለውድ ነው። በራሱ ምሁራን የሆኑ የስነ-ምግባር ፍልስፍና እስ ማለት ያስቸግራል። ይሁን እንጂ የእንዲሁ ስነ-ምግባራዊ አስተሳሰብ ከሌሎች ጋር በማገናኘብ የራስ የሆነ የስነ-ምግባር ቀመር ላይ መድረስ ይቻላል። ምሁራዊ የመሪነት አስተሳሰብ አንድ ፋይዳው አንዱን ፍልስፍና ከሌሎቹ ጋር አንናክቦ ለባታው፣ ለባህሉ፣ በችግሮቻችንና

ለፍልስፍናዊ ልምዳችን የቀረበ መደምደሚያ ላይ ማድረስ ነው። ይህ ሳይዳረጥ የሚደረግ የማሰብና የመመራመር ሥራ እንጂ በአንድ ወቅት ላይ አይቆምም። ስለዚህ ልውጥነታዊ መሪነት ሁልጊዜ የሚንቀሳቀስ የመሪነት ምልክታዊ ዘርፍ ነው።

ከላይ በተጠቀሰው መሠረት ተገናኝቦ የተደረሰበትን እሴት መሪዎች ከፈጠሯቸው አዳዲስ እሴቶችና ንድፈ-ሐሳባዊ ደርዘች ጋር እንደሚገናኙ ሠራተኛን ከማሠልጠን ጋር መታሰብ ይኖርበታል። ይህን የግድ መመለስ ያለበት ጥያቄ በተጨማሪም ሁኔታ ከመለስን በመሪነቱ ልምምድ ውስጥ የሚፈጠሩትን ስብዓዊ ባህርያት የሚቀርጹትን መሣሪያ ሠራን ማለት ነው። አወንታዊ የሰብዓዊ ባህርይ ፈጠራ የምንለውን ከማገናኘብ ችሎታ፣ ግንዛቤው የሚፈጥራቸውን ተጽእኖዎች ከማስተናገድና ከአቅጣጫዊ መገለጫዎች አንፃር ልናየው እንችላለን። የምግባር ምርጫዎች የምናደርገው ከላይ ከተጠቀሰው ሁኔታ በመገኘት ነው። ወይም የተፈጸመ ምግባራት ላይ ፍርድ የምናስተላልፈው በዚህ መሠረት ነው። በገዛዳዊ መንገድ መሉ በመሉ ሊገለጡ በሚችሉበት ሁኔታ የተቀመሩ እሴቶች የምርጫዎቻችን መገምገሚያ መሣሪያ ከመሆን አልፎ ቢቃላት ሊገለጥ በማይቻልበት ደረጃ የሳብ-አሳቤ መቀመጫ ውስጥ (Subconscious) ገብተው ብዙ ማውጣትና ማውረድ ሳያስፈልገን ለምዝገባቸው ውሳኔዎች ሁሉ መንሻ ይሆናሉ (ሮኪች 1979:16)።

ከእሴታዊ ፍልስፍና አንፃር ሲታይ ሰብዓዊ ባህርያት ከፍላጎቶቻችንና የመንሳሳት እርኪታ ወይም ጥማት ተስደተው ሲታዩ አይችሉም። የዚህ ድምር ውጤት ደግሞ አጠቃላይ ማሳበረሰባዊ ፍላጎቶችንና አካባቢያዊ ባህርያትን ይወስናል። ስለዚህ የሰነ-ምግባር ፍልስፍና ምንጩ ሰብዓዊ ባህርያት፣ ፍላጎታችንና ችግሮቻችን እርስ በእርስ የተጠላለፉ በመሆናቸው ስለ ስነ-ምግባር የምንሰጠውን ምላሽ አስፈላጊነት ያገላዋል። ስለዚህም ነው ባህ “ያልተባረዘ ልውጥነታዊ መሪነት ጠንካራ ግብረ-ገባዊ መሠረት ሲኖረው ይገባል” (ባህ 1998:139) በማለት የሚከራከረው። ባህ እንዲህ ይከራከር እንጂ በተጠና መልኩ የሰጠው ፍልስፍናዊ ሐተታ የለም። ይህን ጉዳይ በተጨማሪም ለማሰሳት የሌሎች ምሁራንን አስተያየቶች ገን ለገን ማገናኘብ ያስፈልጋል።

የሰነ-ምግባር ሊቃውንት አተያየቶች።

ከዚህ በላይ የተነሱትን አሰራሪ ነጥቦች መንሻ በማድረግ የሰነ-ምግባር ፍልስፍና ዘርፍ ተመራማሪዎች የሚያስቡትን ለዚህ መጽሐፍ በሚመች መንገድ በአጭሩ እንመልከት። ቀደም ብዬ እንዳመለከትኩት በሰነ-ምግባር ፍልስፍና ላይ ከመሪነትና ከሥራ አመራር መለኮች አንፃር ፍልስፍናዊ ትንተናዎችን የሰጠው ሐጅኪንግን

(1983) ነው። በእርሱ እይታ እሴቶች ከስተታዊ ናቸው። እንደየተሞክሮው ሊያዩም ይችላሉ። ዋጋ አተማመንም እንደየግለሰቡ ተሞክሮ ይለያያል። ለአንድ እቃ የምንሰጠው ዋጋ ግለሰቡ ለዚያ እቃ በሚሰጠው ግምት ይወስናል²²።

እሴቶችን በዚህ አስተሳሰብ መመልከቱ “እውነታ ያለው ነገር ነው፤ እሴት ግን እኛ የምንፈጥረው ነገር ነው” (ሐጅኪንግን 1983:31-32) የሚለውን ጭብጥ ይሰጣል። እሴት ሰው ሠራሽ ለመሆኑ እንከራከርም። ወደ እሴት ፍልስፍናዊ መደምደሚያ ለመድረስ ግን በህልን ጨምሮ የሚያስፈልጉት ግብአቶች በጣም ብዙ ናቸው። መንሻቸውም ወሳኝ ነው። ሆኖም ግን በዚህ አስተሳሰብ ወደ ዋጋ ትመና ስንሄድ ለሰዎች ስብዓናም በምንሰጠው ዋጋ ነው የሚወሰነው ወደሚል መደምደሚያ ያደርሳል። የሰብዓዊውን ፍጡር ዋጋ እንዴትና በምንም መንገድ ከሌሎች ቁስ አካላት ዋጋ እኩል ልንተምነው እንችላለን? ለዚህ ጥያቄ የሚሰጠው መልስ የእያንዳንዱን ተመራማሪ እሴት፣ ፍልስፍናዊ አዳምና የተጠና መልስ ያመለክታል።

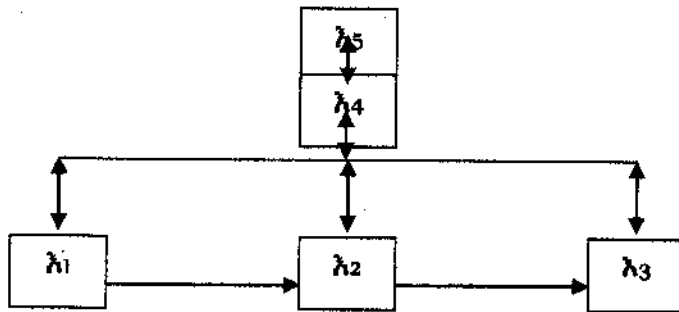
ከላይ የተነሳው አስተሳሰብ በሰብዓዊና በሌሎች ቁስ አካላት መሐል የሚኖረውን የዋጋ አሳጣጥ ሐሳብ የበለጠ ግልጽ ለማድረግ ሐጅኪንግን ሌላ የሚያስገርም አስተሳሰብ ያነሳል። እርሱም “ሰብዓዊ ፍጡር በስልታ ውስጥ እንዳለ ሥጋ ነው፤ በተቋምቻችን ውስጥ እንደምንወሰዳቸው እርምጃዎች ሁሉ ሰምሳሌ የሥራ እድገት ወይም ሹም-ሽር፣ የሰብዓዊ አካላት ልዩነት ከበቃ ወደበቃ የሚንቀሳቀስ ከመሆን ውጭ ሌላ ፋይዳ አይደለም” (1983:31) ብሎ ያስባል²³። ይህን ሐሳብ በህላችን

²² Hodgkinson (1983) arguments suggest that due to value imputation and the subjectivity of the practices which is imbedded by differences in human experiences and philosophical dispositions, all values cannot necessarily be neutral. What this means is that the value foundation and philosophy/theology attached to it matters. Once again, this ultimately leads to raising the questions of whose values and why these values. This study does not concern itself in particularizing values but in conceptually ascertaining the essence of the issue.

²³ See Hodgkinson (1983) all of chapter two to understand his discourse and arguments. His view of valuation is unacceptable when it comes to valuating human beings on similar basis we value nonhuman objects. Instead, my discussion in this study focuses only on a few of his points of view relevant to this discussion. There can be a possibility for a relationship between values and hierarchy of human need. Human action is guided by value, moral and ethical assumptions. The emergence of new needs and situations may lead to rationalize about these issues which may also lead to either adjust the needs according to prevalent values or adjust values and ethical views according to emergent

የሚያስተናግደው አይመስለኝም። የእኔም ንድፈ-ሐሳቦቼና ተሞክሮአዊ አቋም ከዚህ የተሰየ ነው። በእንደዚህ ያለ መሠረት ላይ ያረፈ የሱምግባር ፍልስፍና አዎንታዊ ፋይዳው የትም አይወሰድም። ስብዓዊን ፍጡር ከሌሎች ቁስ አካላት ጋር እኩል ዋጋ ልንተምንስት አንችልም! አይገባም።

ሐጅኪንሰን ከሚያቀርባቸው አስተሳሰቦች በእሴቶችና በሰው ልጆች መነሳሳት (motivation) መሐል ያሰውን ግንኙነት አስመልክቶ ዋጋ የሚሰጠው ጭብጥ አለ። ጥልቅ የሆኑ የመነሳሳት ምክንያቶች በእሴቶቻችን ላይ ሥር-ነቀል ልውጠት እንድናደርግ ያደርጋሉ። ይህን ለመረዳት ከዚህ ቢታች የቀረበውን ለንጠረዥ (ለንጠረዥ 1) ይመልከቱ። የሰዎች መነሳሳት ጉዳይ በሰው ስነ-ልቦናዊ አስተሳሰብ አቅጣጫ መታየት የሚገባው ቢሆንም፣ እሴቶችንና የሰዎችን መነሳሳት ማገናኘት ጠቃሚ ስነ-ምግባራዊ አቀራረብ ነው። ቀደም ብዬ እንዳሳየሁት የሰው ልጆች ምግባራት፣ እሴቶችና ስነ-ምግባራዊ አስታላሽቦች እርስ በእርስ የተያያዙ ናቸው። እንደ ሐጅኪንሰን ምልክታ በአንድ የመሪነት መድረክ ላይ አምስት ዓይነት የእሴት መገለጫ ደረጃዎች አሉ።

ለንጠረዥ 1

የእሴትና ስነ-ምግባር ንድፈ-ሐሳቦቹ ግንኙነት (ሐጅኪንሰን 1983:24)²⁴

እነዚህ አምስት ደረጃዎች የእሴቶቻችን አካሄዶችና አገልግሎት መገለጫ መንገዶች ናቸው (ሐጅኪንሰን 1983:25)። እነርሱም ለንጠረዥ 1ን በማገናኘብ በግልጽ ለመረዳት ይቻላል። እሴቶችን በዚህ አቅጣጫ መመልከት በባህል ውስጥ ያለውን ኃይልና የመገለጫ ሁኔታዎች ልብ ለማለት ያስችላል። በባህላዊ የመገለጫ

ቦታና ሁኔታ ውስጥ እሴቶችን፣ ስነ-ምግባራዊ ክስተቶችና ግብረ-ገባዊ ልምዶችን ማገናኘብ እንዴት አድርገን ለመለወጥ ማሻሻልና መተንተን እንደምንችል ግልጽ ሐሳብ ይሰጠናል። በተጨማሪ ቀደም ብዬ የሱምግባር አስተሳሰብ ፍልስፍና ምንጪ ሲኖር ይገባል ስል ያንኡሁትን ሐሣብ የበስጠ ያጠናክረዋል። ስነ-ምግባራዊ ተሞክሯችንን ንድፈ-ሐሳቦቹ ብስለቶቻችንንም ተጨባጭ ያደርጋቸዋል።

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ለንጠረዥ በእሴቶችና በስነ-ምግባር ንድፈ-ሐሳቦች መሐል ያለውን ግንኙነት ያመለክታል። እሴት 5 (λ5) የምንለው አቢይ በሆነው ባህል ውስጥ የሚታወቁትን እሴቶች ይወክላል። እነዚህ አቢይት እሴቶች እንዲመጡ ምክንያት የሚሆኑት ከቢታቹ በሚገኙት እሴቶች (λ4) ናቸው። እሴት 4 (λ4) እንደ ክልላዊ ወይም አካባቢያዊ እሴቶች ይቆጠራሉ። በእሴት 4 እረድፍ የሚገኙት እሴቶች አውራ እሴቶች (Ethos) የሚባሉት የሚነሱባቸው እሴቶች ናቸው። አውራ እሴቶችን መሠረት አድርገን ስለ እሴቶች ከንድፈ-ሐሳብ አንፃር ማገናኘብና ማለት (Homothetic) እንጀምራለን። ይህ የስሌት ሂደት ደግሞ የምንመራቸውን ቅጾች (Script) ይወስናል (λ3)። ስለዚህ እሴት 3 የምንሳቸው በባህላችን ልዩ ልዩ ክፍሎች የሚገቡና የማይገቡ የሚባሉ ተግባራትን ወይም አስተሳሰቦች፣ ተክክል ወይም የተሳሳቱ መሆናቸውን የሚጠቁሙን ሕግጋታውያን ቅጾች ናቸው። እነዚህ ቅጾች እንደ ድንጋጌ ሆነው በዙፍንም ይሁን በግስለብ ደረጃ እርስ በእርስ የሚያገናኙን ስነ-ምግባራውያን ግንኙነቶች ዓይነትና ሁኔታ ያሳያሉ (λ2)። ስለዚህ እሴት 2 በአለታዊ ኑሮአችን ውስጥ ከሚከሰቱት የግንኙነት ሁኔታዎች አኳያ ዋጋ የምንሰጥባቸው ሚዛኖች ናቸው።

ከላይ ከተጠቀሰው ሁኔታ በመነሳት ነው ስለ እያንዳንዱ እሴት፣ ስነ-ምግባራዊ ጭብጥና ተሞክሮ የየራሳችን ግንዛቤዎች ወይም ንድፈ-ሐሳቦች ለሴት ላይ የምንደርሰው። በግልባጭ እያንዳንዱ የእሴት ደረጃ ከሌላው የእሴት ደረጃ ጋር ግንኙነት አለው። አንዱ ለሌላው ሂደት መጋቢ ነው። ይህ ግልባጫዊ የእሴቶች ዝምድና አጠቃላዩን ንድፈ-ሐሳቦቹ ሂደት የብዙ ሐሳቦች መፍለቂያ እንዲሆን ያደርገዋል። ስለዚህም የማያቋርጥ ንድፈ-ሐሳቦቹ የስሌት ሂደት እንዲኖር አድል ይፈጥራል። በዚህ ምክንያት ነው ስለ ባህል ልውጠት ለማስብና ስማቀድ ይቻላል የምንስው። በዚህ ዓይነት ስለ እሴቶችና ስነ-ምግባራዊ አስተሳሰቦች ግንኙነት ማስብ የማይጠቅሙና ጎታች የምንሳቸውን ተራማጅ በሆኑ እሴቶች ለመለወጥና ቅርፃቸው

needs. This dynamic situation gives leeway to authentic conceptual process which may be relevant missiological engagement.

²⁴ Adopted from Hodgkinson 1983:24; Figure 1: The total field of actions.

እንዳለ ሆኖ ትርጉማቸው እንዲታይ²⁵ በር ይከፍታል። ጃፓኖች ባህላቸውን በተጠና መንገድ ለዘመናዊ ሥልጣኔ እንዲመች አድርገው ለማሻሻል ያስቻላቸው እንደዚህ ያለው በር ነው።

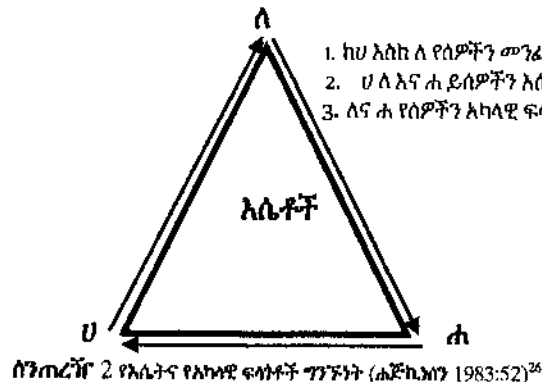
ባህል ሰው ሠራሽ ነው እንጂ የመስኮት ስጦታ አይደለም። የፈጠርኩትን ባል ማሻሻልና ማደስ የእኛ ድርሻ ነው። የፈጠርኩትን ባህል እግር ተወርች አስሮ ግዙብ ውስጥ ሊያቆየን አይገባም። እሴትን ከችግር፣ ከፍላጎትና ከመሳሳት ጋር በማጣጣም ልውጣት እንዲከተል ማድረግ አንደ ሰማይ እርቆ መታየት የሰበትም። የፈጠረናቸውን አሴቶች መስወጥ እንችላለን በልና የእሴቶቻችን ግዛቶች መሆን የሰጠንም ሲባል እሴቶቻችን የማስገደድ ኃይል የላቸውም ማለት አይደለም። ሆኖም ከጠስቀ ምክንያታዊነት በመነሣት የተሰለ ሰው ለማድረግ የግዙብን አጥር መሥጠር መከበድ የለበትም። ስምሳሌ በምግብ ባህላችን አንድ ዋና ልማድ የሆነውን የጤፍ አንጀራ መብላት ስመሰው ታሰቢ አንበል። ምክንያቱም የምርቱ ሂደት በጣም ጉልበት ጠያቂ በመሆኑ ጤፍ ለማምረት የሚወጣው የሰው ጉልበትና ጊዜ በቆሎ በእጥፍ ለማምረት ያስችላል ወደሚል ግንዛቤ መጣን። እንጀራ የመብላትን ባህል ስመሰው ከአጠቃላይ ዓላማ አንፃር የማይቻል ነገር አድርገን ማሰብ አለብን? ምግብ መራጭ የሆነውን ባህላችንን መስወጥስ ከባድ መሆን አለበት?

አብርሃም ማስሎው የተባለ ተመራማሪ የሰው ልጆች ጥማቶችና ፍላጎቶች ተዋረዳዊ ግንኙነት አላቸው የሚል ብዙዎች የሚሰማሙበት ጥናታዊ መደምደሚያ አቅርቧል። በዚህ ቅደም ተከተል አወራረድ መሠረት በመጀመሪያው ደረጃ ላይ የሚገኙት የሰው ልጆች ፍላጎቶች አካላዊ ይዘት (ጤና፣ ምግብ፣ እረፍት) አላቸው። ሁለተኛ ደረጃ ላይ የሚገኙት ደግሞ አደጋ ከሚፈጥሩበት ሁኔታዎች መራቅ የሚያስችሉንን ፍላጎቶች መግለጽን ይመለከታሉ። በሦስተኛ እረፍፍ የሚገኙት ከሌሎች ሰዎች ጋር የመገናኘት (ፍቅር፣ ግብረት፣ ቡድናዊ ተቀባይነት) ፍላጎቶችን ይመለከታሉ። አራተኛ ደረጃ ላይ የሚገኙት የራሳችንን ግንኙነት ከብር ያለው መሆንና በሌሎችም ዘንድ ይህ የማንነት ከብር ሲረጋገጥ የማየት ፍላጎቶች ሲሆኑ የመጨረሻውና ከፍተኛ ግምት የሚሰጠው የራሱን ግንኙነትና ብቃቶች ማረጋገጥ የምንችልበት ደረጃ (self-actualization) ነው።

የማስሎው አስተሳሰብ ስነ-ልቦናዊ ይዘት ተከትሎ የተደረሰበት መደምደሚያ ነው። በነፃ-መስኮት መስመር የሰው ልጆች ፍላጎቶች ከላይ በተጠቀሱት ፍላጎቶች ብቻ አይቆሙም የሚል መግታት አለ። የሰው ልጆች መንፈሳዊና ስነ-ልቦናዊ ፍላጎቶችም አሉባቸው። ስለ ፍላጎት መግለጽ በናንሣ መንፈሳዊ ፍላጎት የምንሰውን አቢይ ጉዳይ ወደ ጎን አድርጎ ማሰፍ ሰው አካላዊ ብቻ ነው ብሎ መወሰን ነው። መንፈሳዊ የሚሰውን ሃይማኖታዊ ብላን ከምናስበውም ሰፊ ተደርጎ ሊታይ ይገባዋል። ይሁን እንጂ መንፈሳዊና ዓለማዊ ብሎ ሰውን በሁለትዮሽ ጎራ መድብ ማሰብ የሚገባ አይመስለኝም። በአንድ ባህል ውስጥ በሚደረጉ የሕይወት ክስተቶችና ገጠመኞች የምንካፈለው መንፈሳዊና አካላዊ ፍላጎቶቻችን ሁሉ በአንድነት ተዳምረው ነው። የጋራ እድልን በጋራ ስመወሰን ትግል የምንሳተፈው ሙሉ ማንነታችንን ይዘን እንጂ አንድን ሰው በመባጣጠስ አይደለም።

ከላይ የተነሡት ሁኔታዎች በስነ-ምግባራዊ ንድፈ-ሐሳብ በሌትና ልምምድ በአንድነት ይገለጣሉ እንጂ። እንደ ልብስ አንድ ጊዜ አውልቀን ሌላ ጊዜ አይሰበሱም። በየትኛውም ቦታ ጊዜና ሁኔታ ከእሴቶቻችን ጋር ነው የምንገኘው። የምናስበው፣ ፍላጎቶቻችንንና ተግባሮቻችንንም የምንፈጽመው። ስለዚህ ከሃይማኖታዊ ፍጆታ ውጭ አንዱን ሰው መንፈሳዊ ሌላውን ዓለማዊ ብሎ የሚከፋፍል መስመር ማበጀት አያዛልቅም። አንድ ሰው የሆነውን በአንድ ጊዜ ይሆናል እንጂ፤ እየተበጣጠሰ አንዴ ይሆንን ሌላ ጊዜ ያኛውን አይሆንም። በሰውየው ውስጥ ግጭት ቢካሄድ አንዱን ግጭት አንዳለ ነው የሆነውን የሚሆነው። የሕይወት ምርጫዎቻችንን በተመለከተ ስለምንከተለው የግል ምርጫና ፍልስፍና አይደለም የማትተው። በአንድ ባህል ውስጥ በጋራ ጉዳዮቻችን ላይ በአጠቃላይ ስለሚኖሩት ግንኙነቶች ነው። የተሰያልዩ ግለሰቦች በአንድ የጋራ ምክንያት አንደሰንሰለት ስለሚያስተሳስሩበት ስነ-ምግባራዊ ዋጋዎችና አስተሳሰቦች ነው የማትተው። አንድ ዓይነትነት በየትኛውም መስክ ሊጠበቅና ሊገኝ አይችልም። በልዩ ልዩነት ግን አንድነት የሚቻል መርህ ተደርጎ ሊቆጠር የማይቻልበት ምክንያት የሰም። የልውጥታዊ መሪነት አንድ ገጹ ይኸው ነው። ግብር የተሳለሰ ሰው ግለት ነው።

²⁵ The concept treated here is about change in the FORM and MEANING of ethical values. Form and Meaning are two different but related anthropological concepts taken from Charles Kraft.

ከላይ የተጠቀሰውን ውይይት ግምት ውስጥ በማስገባት የአሴቶችና ፍላጎቶች ተዋረዶች ምሉዕ የሚሆኑት መንፈሳዊ ፍላጎቶችንም ሲጨምሩ ነው። ከላይ ያለው ሰንጠረዥ (ሰንጠረዥ 2) ይህንን ግንኙነት ይጠቁማል። ፍላጎቶቻችን ከአንድ መነሻ ጀምረው ወደ ምልአት ይደርሳሉ የሚለው ግንዛቤ በፒራሚዳዊ መልክ ቢገለፅና አካላዊ ፍላጎቶችን አንደ ጡብ፣ አሴቶቻችን እንደ ሰም በመሆን የጠቅላላውን አካል ሕልውናና ምሉዕነት ይሰጡናሉ። ይህ ግንኙነት በዚህ መልኩ መታየት የሚገባው የአንድ ዓይነት የፍላጎት ገሬ ምልዓት ማግኘት ሁሉንም ጥያቄዎቻችንን ሊመልስ ስለማይችል ነው። ወይም የአንድ ዓይነት ፍላጎት ምልዓት ማግኘት በሌሎች ፍላጎቶች ላይ ተጽዕኖ ሲያደርስ ሊያልፍ አይችልም። የበለጠ ለመረዳት ሰንጠረዥ 2ን ይመልከቱ።

እነዚህ አሁን በቀረበው መረጃ “ሰ-ምግባራዊ አስተሳሰብ የሚያተኩረው አንድ ማኅበራዊ ወይም ግለሰብ የተኛውን የሰ-ምግባር አስተሳሰብ ተጠቅም ነው ዋጋ የሚሰጣቸውን ነገሮች አወንታዊ ወይም አሉታዊ ናቸው የሚል ማገናከያ ላይ የሚደርሰው? የሚለውን ጥያቄ ጠቅልሎ ለመመለስ የሚያስችል ነው። ስለዚህ ንድፈ-ሐሳባዊ አስተሳሰብ የሚረዳው እነዚህን ዋጋ መተመኛ ሰ-ልኪቶች ግልጽ በማድረግ

²⁶ The relationship of values and hierarchy of human needs is an attempt to suggest that all of our needs have spiritual implications hence spiritual needs are equally pervasive in human life as do other needs. Hence, spiritual and other needs pervaded our values, moral views and ethical dispositions. Conversely, values, moral views and ethical dispositions pervade our needs at every level. Meeting our needs is always surrounded by ethical issues according to which actions are chosen, measured, rewarded or reprimanded. This figure is an adoption of three views from Lewis Phillip (1996), Abraham Maslow and Hodgkinson (1983) combined as I understand the relationship.

በኩል ነው” (ኖርሃውስ 2004:302)። ግብረ-ግብአዊ ባህርይና ምግባሩ ከሚያስቀምጡ የሚያሸልም ወይም የሚያስቀጣ ምላሽ (teleological) አኳያም ሊታይ ይችላል²⁷ (ኖርሃውስ 2004:303 ወዘተ)። የሚያሸልሙና የሚያስቀጡ ምግባራት የሚመዘኑት ለብቻቸው ተነቅሰው ሳይሆን በአውዱ ውስጥ ከተለመዱት ምግባራትና ውጤቶቻቸው ሲታዩ ከኖሩበት ተሞክሮ አንፃር እየተገመገሙ ነው። ዋጋ ሊተመንሰት የሚታሰበው ስነ-ምግባራዊ ጉዳይ የተፈጸመበት ሁኔታ ስነ-ምግባራዊ ምርጫን ይወስናል።

ምርጫዎቻችን በአጠቃላይ ከሦስት አቢይ መንገዶች አንፃር ሊታዩ ይችላሉ። እነርሱም “ከሰነ-ምግባራዊ ግለሽነት፣ አሴቶች የሚሰጡትን አጠቃላይ ጠቀሜታዊ አስተሳሰብ በማክለና የሌሎችን ሰዎች ተጠቃሚነት ቀዳሚ ባደረገ መልኩ” (ኖርሃውስ 2004:305) የሚታዩበት ሁኔታ ነው። ግለሽነትንና የግለሰብን ጥቅም በማክላ ሁኔታ የሚታይ የሰነ-ምግባር ፋይዳ ሁሌም የሚያዘገብለው አንድ ግለሰብ በራሱ ዋጋ ትመና አንድን ጉዳይ አወንታዊ ወይም አሉታዊ ነው ብሎ ለመመዘን በሚያደርገው ምርጫ ላይ ነው። የግለሰብ አሴት ዋጋ ትመና መሆኑ በመሆኑ ለብቻው አንደሚቀም ማሰብ አያወጣም። የሰነ-ምግባር አስተሳሰብን የሚጨልፈው ከማኅበራዊ የሰነ-ምግባር ፍልስፍናና ተሞክሮ ምንጭ ነው። ሆኖም ግለሰብ ከተለመደው የወጣ ሰነ-ምግባራዊ ባህርይ አያሳይም ማለት አይደለም።

ይህ ጉዳይ አንደ ሊትዮጵያ ባለ ከግለሰባዊነት ይልቅ ጋርዮሽን መነሻው ባደረገ ባህል ውስጥ የግለሰብ ምርጫና ፍላጎት አንደኛ ሊታይ ይገባል? የሚል ጥያቄ ያስነሳል። ለፈጣሪ ጥያቄ በመሆኑ በቂ መልስ ለመስጠት መሞከር ከባድ ነው። ሆኖም የልውጠታዊ መሪነት አስተሳሰብ አጠቃላይ ግብ ከራስ ይልቅ የጋር ጥቅምን ማዕከል ያደረገ ግብረ-ግባዊ አስተሳሰብ ላይ መድረስ ነው ሚለውን ሐሳብ መለስ አድርገው ካህን ጥያቄውን በውል ማገናከብ አያዳግትም። አሴታዊ ዋጋ አተማመንን ከአሴቶቹ ጠቀሜታዊ ፋይዳ አንፃር ማየት የሚለው አስተሳሰብ መነሻ የሚያደርገው ብዙሃኑን መጥቀም (utilitarianism) ከሚል አስተሳሰብ ነው። አሳታፊና ያልተማከለ የመሪነት ባህል ባለቤት ሁኔታ ብዙኃኑን መጥቀም ከሚል ግንዛቤ ተነሥቶ ሰነ-ምግባራዊ ለሴት ውስጥ መግባት ፍትሐዊነት እሳካለው ድረስ ርቀት ሊያስኬድ

²⁷ See Northouse 2004:303-305 for his definitions and descriptions of the Greeks terms teleological and deontological respectively. Accordingly, teleology is taken from Greek “telos, meaning “end” or “purpose” while deontology is from the Greek “deon, which means “duty”. These terms represent philosophical schools of thought as well.

ይችላል። ሆኖም ግለሰብ በብዙኃን ባህር ወብተ እንዳይስምጥ ግምት መስጠት ግድ ነው። ያኔ ነው ፍትሃዊ ሚዛን አለ የሚባለው።

ግለሰብ በቡድን እንዳይዋጥ የሚያደርገው አስተሳሰብ ወደ ሌላው የግለሰብ ተጠቃሚነት ያማከለ ብስን ወዳነሳው የስነ-ምግባር አስተሳሰብ ይመልሰናል። በዚህ አስተሳሰብ መሠረት “ማንኛውም ምግባር ግብረ-ገባዊ ምልክታና ውሳኔ ተቀባይነት የሚኖረው የሁሉንም ጥቅሞች በፍትሃዊ መንገድ ግስተናገድ ሲችል ሲሆንም፣ የግለሰቦች ስነ-ምግባራዊ ጥያቄዎች ቀዳማዊ ግምት ውስጥ ገብተው መታየት አለባቸው” (ኖርሃውስ 2004:304) የሚለውን ሐቅ ሚዛን ላይ በማስቀምጥ ነው። በቡድናዊና ግለሰባዊ ተጠያቂነት ላይ ሚዛን የጠበቀ ውጥረት እንዲኖር የሚያደርገው “ወጥነት ያለው የልውጠታዊ መሪነት ንድፈ-ሐሰብ የጋራና የግል ጥቅሞችን ግንዛቤ ውስጥ አስገብቶ መሄድ መቻሉ ነው” (ኖርሃውስ 2004:304)። ይህ ደግሞ መሪነትን የጋራ ጥቅም ግስብነቱ የአገልግሎት መንገድ አድርጎ መቋጠር ወደሚያስችል ስነ-ምግባራዊ ብስለት ሲደረስ ይመጣል።

የግለሰብ ስነ-ምግባራዊ ፍላጎቶች ግምት ውስጥ ማስገባት የሚለውን አስተሳሰብ በመቃረን የሚነሱ ክርክሮች አሉ። አንዱ ክርክር ይህን አሴታዊ አስተሳሰብ ከምጣኔ ሀብታዊና ከንዋይ ተጠቃሚነት ጋር አገናኝቶ ማሰብ ነው። በዚህ አስተሳሰብ መሠረት “ምክንያታዊነት የተሳበሰ ግለሽነት” (ሐረስና ወዘተ 2000:48) ቢኖር ገንቢ የሆነ የውድድር መንፈስ ለመፍጠር ያስችላል የሚል ነው። አረጻጽ ግን ፍትሃዊ ይዘታዎችን፣ ገብረተሰብ የሚለማማቸውን እሴታዊ ደግሞ ተከትሎና ፍትሕን ለማስረገጥ የተቀመጡ ደንቦችን መሠረት አድርጎ መሆን አለበት የሚል ጠቃሚ ግምት አለው። ይህ ሐሳብ ከፍርሃት የተነሣ የመጣ መከራከሪያ ነው። ፍርሃቱም ስንቱ ሰው ነው ስሌላው ቅድሚያ በመስጠት የሚያስብ ባህታዊ የሚሆነው የሚል ነው። መቼም ሰውን ፍጹም ማድረግ አይቻልም። ሆኖም ፍትሃዊነት ሰብዓዊ ነው፣ ሰብዓዊነትንም መሳሰለ አለበት። ስለዚህም ነው በግብረ-ገብና የስነ-ምግባር አስተሳሰብ ስግብጦብ ግለሽነትን ጥሶ መውጣትና ምጡቅ ስነ-ምግባራዊ ብስለት ላይ መድረስ የሚገባው። እንደ ምሳሌ አድርጌ ስለ ጆርጅ ዋሽንግተን ያነሳሁትን ማስታወሻ ጨስምተኝነትን ያጠፋል። ኔልሰን ማንዶላና ጋንዲንም ማስታወሻ ጥሩ ነው።

ከላይ የተጠቀሰውን ችግር አስመልክቶ ተጨማሪ መፍትሄ የሚሆነው፣ “አንድ ባህል እድገትን ያማከለ ባህል የሚሆነው፣ የግብረ-ገብ ድንጋጌዎችና ማህበረሰባዊ ሁኔታዎች ሲጣጣሙ ነው” (ኖርሃውስ 2004:48)። እንዲህ ያለው መጣጣም የሚፈጠረው የአንድ ሰው ምግባራትና ግብረ-ገባዊ ለቋሞች ከግለሰብ መብትና

ግዴታውን ከተረዳበት (deontology) የአስተሳሰብ ጥልቀት በመድረስ ነው። የማንም ምግባር ቢሆን የሚመዘነው ግለሰብ ከሚጠብቀውና እንደሚጠበቅበት በግልጽ ከታወቀው መብትና ግዴታ አንፃር ነው። ጥያቄው ይህንን በኃላፊነት የሚያበራ መስፈርት መጣል ላይ ነው። መስፈርቱ የሚመጣው እሴቶቻችን ከተጠመቁበት የአስተሳሰብ ወንዝ ነው። በመሪነት የስነ-ምግባርና የእሴት ፍልስፍናዎች የሚቀዳሰት የአስተሳሰብ ምንጭ መኖር የሚገባው ለዚህ ነው²⁸።

ስለ ስነ-ምግባርና ግብረ-ገብ የሚኖረን አስተሳሰብ በምክንያታዊነት ተደግፎ ስር መስደድ እንዳለበት ከሚፈለገው በላይ ግልጽ ነው። ኤማኑኤል ካንት በዚህ መስክ የታወቀ ፈላስፋ ነበር። “የግብረ-ገብ ጥያቄዎች በሕይወታችን ውስጥ ካሉ በጣም አስፈላጊ ከሆኑ ጉዳዮች ጋር በቀጥታ የተሳሰሩ በመሆኑ ተግባራዊ ጥያቄዎች ናቸው። የዚህ ጉዳይ ተግባራዊነት አሁን የሚሰኩት ስነ-ምግባራዊና ግብረ-ገባዊ ጉዳዮች ምንድን ናቸው የሚለው ላይሆን ምን መሆን ይገባቸዋል የሚለው ላይ ማተኮሩ ነው። ግልጽ የሆነው ጉዳይ የግብረ-ገብ ጥያቄ በቀመራዊ ስሌት ላይ የተመሠረተ አይደለም። እንዲህ ቢሆን ኖር ብዙዎቹ ንድፈ-ሐሳቦች በማስረጃ ላይ በተደገፈ ስሌት በቀላሉ መፍትሄ ያገኙ ነበር” (ካንት 1997:x)። እንዲህ ያለው አስተሳሰብ እንደ ካንት ያሉ ፈላስፎችን አመለካከት በጠባብም ቢሆን እድናይ ይጋብዛል። የሚቀጥለው ምዕራፍ በዚህ ላይ ያተኩራል።

²⁸ Greenleaf suggests that paradigmatic leadership achievements stem from one's conceptual foundation or philosophy. He cites historical facts to further evidence the significance of one's conceptual conviction in leadership (Greenleaf 1997:32-34).